

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συγκριτική μελέτη των στάσεων και αντιλήψεων των φοιτητών
του πρώτου έτους και των τελειοφοίτων
του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Κρήτης
απέναντι στους μετανάστες

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Οικονόμου Αικατερίνη

Συντάκτριες εργασίας:

Ιλανίδου Καλλιόπη

Ραπτάκη Ζαχαρένια

Χερίδη Ελεονώρα

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
-----------------------	---

Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 1ο: Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα

1.1 Εννοιολογικός ορισμός της μετανάστευσης.....	7
1.2 Το προφίλ των μεταναστών.....	9

Κεφάλαιο 2ο: Αίτια και επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

2.1 Η Ελλάδα από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών: κύρια αίτια φαινομένου της μετανάστευσης στην Ελλάδα.....	14
2.2 Οι οικονομικές επιδράσεις της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας.....	15

Κεφάλαιο 3ο: Ελληνική μεταναστευτική πολιτική

3.1 Παρουσίαση και κριτική ανάλυση της εξέλιξης του νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση από το 1991 έως 2010.....	19
3.2 Προϋποθέσεις για την απόκτηση άδειας παραμονής.....	30
3.3 Κοινωνική ένταξη μεταναστών.....	31
3.4 Οι διμερείς συμφωνίες με τις γειτονικές χώρες.....	32

Κεφάλαιο 4ο: Κοινωνικές επιπτώσεις της μετανάστευσης. Στάσεις, αντιλήψεις - στερεότυπα για τους μετανάστες

4.1 Έννοια του ρατσισμού.....	34
4.2 Παράγοντες που προκαλούν ανάπτυξη ρατσισμού.....	36
4.3 Διαμόρφωση κοινωνικών διακρίσεων.....	42
4.4 Στάσεις.....	48

4.5 Στερεότυπα.....	49
4.6 Έννοια της ξενοφοβίας και του εθνικισμού.....	52

Κεφάλαιο 5^ο: Κοινωνική Εργασία-Αρχές και αξίες του κοινωνικού λειτουργού

5.1 Βασικές Αρχές στην άσκηση της κοινωνικής εργασίας.....	55
5.2 Οι προσωπικές αξίες του Κοινωνικού Λειτουργού.....	57
5.3 Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία.....	58

B' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφαλαίο 6^ο: Περιγραφή της έρευνας

6.1 Σκοπός της έρευνας.....	62
6.1.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	62
6.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	63
6.2.1 Πεδίο μελέτης.....	63
6.2.2.Δειγματοληψία	63
6.2.3 Τεχνικές συλλογής πληροφοριών.....	63
6.2.4 Στατιστική ανάλυση.....	65
6.3 Εκτίμηση δυσκολιών κατά την πραγματοποίηση της έρευνας.....	65
6.4 Ηθικά ζητήματα.....	65
6.5 Χρονοδιάγραμμα έρευνας.....	66

Γ' ΜΕΡΟΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο 7^ο: Παρουσίαση αποτελεσμάτων – συσχετίσεων

7.1 Περιγραφική ανάλυση αποτελεσμάτων.....	67
7.2 Συσχετίσεις - Σύγκριση αποτελεσμάτων πρωτοετών με τελειόφοιτους.....	72

Κεφάλαιο 8^ο: Συζήτηση - Συμπεράσματα

8.1 Επισκόπηση έρευνας και συζήτηση.....	77
8.2 Πίνακας συσχετίσεων.....	87
8.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων πίνακα.....	88
8.4 Συμπεράσματα.....	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	100
Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	101
Γραφήματα Αποτελεσμάτων.....	107

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της μετανάστευσης την Ελλάδα του τελευταίου αιώνα είναι πρωτόγνωρο, η δε μάζα του μεταναστευτικού δυναμικού τόσο σημαντική που δημιούργησε σημαντικές δυσκολίες στη διαχείρισή της. Η Ελλάδα από χώρα εξαγωγής μεταναστών, μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής, γεγονός που συνδέεται με τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας των τελευταίων 30 ετών, τη γειτνίαση της χώρας με τις οικονομικά πληγέντες χώρες της Βαλκανικής, της Αφρικής και της Ασίας καθώς και με το ευρύτερο πολιτικοοικονομικό πλαίσιο στο οποίο η χώρα ανήκει. Στη μέχρι στιγμής άρνηση διαχείρισης και κατ' επέκταση ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών κυμάτων από το ελληνικό κράτος, η οποία σταδιακά οδήγησε στην κοινωνική αποξένωση των μεταναστών και κατ' επέκταση στην ενδυνάμωση και διασπορά των ξενοφοβικών αντιλήψεων, προστίθενται πλέον και οι κοινωνικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης.

(<http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/1355/1/chletsos.pdf>, 28/04/2012).

Σήμερα πιο πολύ από ποτέ μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η ανάπτυξη τέτοιων αντιλήψεων έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις. Αντιλήψεις, οι οποίες διαχέονται πλέον ξεκάθαρα μέσα από την σύγχρονη πολιτική προπαγάνδα, ιδέες οι οποίες προσανατολίζονται στον αποπροσανατολισμό των μαζών και στην στοχοποίηση κάθε σώματος, το οποίο θεωρείται «παράσιτο» και επιβαρύνει την οικονομική ανάκαμψη της χώρας που λέγεται Ελλάδα. (<http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/1355/1/chletsos.pdf>).

Μέσα στα πλαίσια της κοινωνικοοικονομικής κρίσης που διανύει το ευρύτερο πολιτικό σύστημα στο οποίο ανήκει η Ελλάδα διακρίναμε την αναγκαιότητα να διερευνήσουμε τις στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στους μετανάστες, των εκπαιδευόμενων κοινωνικών λειτουργών του ΤΕΙ Κρήτης, ως ενεργών πολέμιων των κοινωνικών ανισοτήτων και υπασπιστών των ευάλωτων ομάδων της ανθρώπινης κοινωνίας.

Για την κοινωνική εργασία η διαχείριση της διαφορετικότητας οφείλει να αποτελεί συνεχή διαδικασία ένταξης και ενδυνάμωσης των ατόμων να απορρίψουν την απόρριψη, καθώς επίσης και διαδικασία μεγιστοποίησης του δυναμικού που διαθέτουν όλα τα μέλη σε ένα πολιτισμικό περιβάλλον που όλοι ωφελούνται (Sue,

2006). Η βασική αξία η οποία απορρέει από τη θεωρία και πρακτική της κοινωνικής εργασίας, καθώς και τα κείμενα των διεθνών κωδικών δεοντολογίας, αφορά στη μοναδικότητα της προσωπικότητας κάθε ανθρώπινης ύπαρξης, ανεξάρτητα από την καταγωγή, την εθνικότητα, το φύλο, τις πεποιθήσεις, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ή τη συνεισφορά στην κοινωνία (Καλλινικάκη, 1998). Σε επίπεδο στάσεων είναι σημαντικό οι κοινωνικοί λειτουργοί να είναι προετοιμασμένοι να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τις φυλετικές, πολιτισμικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, να έχουν τη διάθεση να αναγνωρίζουν και να ελέγχουν τις τυχόν προκαταλήψεις τους και να διερευνήσουν τον ανοίκειο κόσμο με προσεκτική ακρόαση και χωρίς διάθεση επικρίσεων (Ζαϊμάκης, 2002).

Ο βασικός προβληματισμός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο οι εκπαιδευόμενοι κοινωνικοί λειτουργοί και μελλοντικοί επαγγελματίες θα ενεργούν σύμφωνα με τις αξίες της κοινωνικής εργασίας, χωρίς προκαταλήψεις και αντιστάσεις, ιδιαίτερα όταν στη χώρα ο αριθμός των μεταναστών και προσφύγων αυξάνεται σταδιακά. Ως δείγμα επιλέχθηκαν σπουδαστές Κ.Ε του ΤΕΙ Κρήτης οι οποίοι διανύουν το πρώτο έτος σπουδών και τελειόφοιτοι (ΣΤ'εξάμηνο+), ώστε να διερευνηθεί κατά πόσο ο κύκλος σπουδών επηρεάζει τους σπουδαστές στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων.

Πιο συγκεκριμένα η αρχή διεξαγωγής της έρευνας πραγματοποιήθηκε στα τέλη του εαρινού εξαμήνου 2011. Την ομάδα που εκπόνησε την πτυχιακή εργασία αποτέλεσαν οι σπουδάστριες Ιλανίδου Καλλιόπη, Ραπτάκη Ζαχαρένια και Χεριδίδη Ελεονώρα.

Η παρούσα μελέτη αποτελείται από 8 κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο γενικότερο φαινόμενο της μετανάστευσης και περιλαμβάνονται θεωρητικές αποσαφηνίσεις, οι οποίες αφορούν έννοιες όπως ο ορισμός και τα είδη της μετανάστευσης καθώς επίσης οι αιτίες που την προκαλούν και στατιστική απεικόνιση μεταναστών στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο δίνεται έμφαση στην περίπτωση της Ελλάδας και συγκεκριμένα στο φαινόμενο της μετανάστευσης στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στις οικονομικές, κοινωνικές καθώς και πολιτισμικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται το νομοθετικό πλαίσιο για τη μετανάστευση και πιο αναλυτικά οι νόμοι που την αφορούν, από τους πρώτους νόμους για την μετανάστευση έως και σήμερα. Επιπλέον, πραγματοποιείται μια σύντομη ανασκόπηση της εθνικής πολιτικής για τη μετανάστευση.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια του ρατσισμού, καθώς και στους παράγοντες που προκαλούν τόσο την ανάπτυξή του όσο και τη διαμόρφωση κοινωνικών διακρίσεων. Επιπλέον, γίνεται ενασχόληση με τους όρους στερεότυπα, στάσεις, προκαταλήψεις, ξενοφοβία και εθνικισμός.

Στο πέμπτο κεφάλαιο πραγματοποιείται αποσαφήνιση της έννοιας της κοινωνικής εργασίας και αναφέρονται οι αρχές και αξίες της κοινωνικής εργασίας με πολιτισμικά διαφέρουσες ομάδες.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύονται διεξοδικά το αντικείμενο και οι στόχοι της συγκεκριμένης έρευνας, οι υποθέσεις εργασίας καθώς και η μεθοδολογία στην οποία βασίστηκε. Επίσης, γίνεται μια εκτίμηση των δυσκολιών κατά την πραγματοποίηση της έρευνας, αναφέρονται τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν και σκιαγραφείται το χρονοδιάγραμμα σε όλα τα στάδια της έρευνας.

Στο έβδομο κεφάλαιο περιγράφονται τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας και τέλος, στο όγδοο κεφάλαιο ακολουθούν η συζήτηση και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της.

Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 1. Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα

1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός της μετανάστευσης

Ο ορισμός της μετανάστευσης δεν αποτελεί ένα εύκολο θέμα μελέτης αφού επηρεάζεται από ποικίλους ιδεολογικο-πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες καθώς και θεωρητικές προϋποθέσεις. Ως μετανάστευση ορίζουμε τη φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μία κοινωνία σε κάποια άλλη (Eisenstadt, 1953) ή κάθε γεωγραφική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων (Sauvy, 1996) ή τη μεταφορά ανθρώπινου κι εργατικού δυναμικού από μία περιοχή σε κάποια άλλη (Castles & Kosack, 1973).

Από την παράθεση αυτή των ορισμών καταδεικνύεται ότι μπορεί μεν κύριο χαρακτηριστικό της μετανάστευσης να αποτελεί η γεωγραφική κινητικότητα αλλά το τι κάθε φορά ορίζεται σαν μετανάστευση εξαρτάται από κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες.

Για παράδειγμα σήμερα, μιλώντας για μετανάστευση εννοούμε την οικονομική μετανάστευση, διαχωρίζοντάς την έτσι από τις άλλες μορφές μετανάστευσης που μπορεί να πάρει και που είναι η προσφυγική και η ανταλλαγή πληθυσμού. Ο Borjas (1994) εντοπίζοντας τη δυσκολία που μπορούν να επιφέρουν οι πολιτικοοικονομικές συνθήκες, μιλάει για τη μετανάστευση διακρίνοντάς την με βάση «παράγοντες προσέλκυσης» (pull) ή «απόθησης» (push). Οι «παράγοντες προσέλκυσης» ήταν αυτές που καθόρισαν τον μεταναστευτικό χαρακτήρα στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Η χώρα υποδοχής, στην περίπτωση αυτή, βάσει των αναγκών της σε εργατικό δυναμικό διαμόρφωσε μία πολιτική μετανάστευσης στηριζόμενη σε «συμβάσεις εργασίας» και διακρατικές συμφωνίες.

Η σημερινή πραγματικότητα όμως, με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και τη δημογραφική έκρηξη, δημιουργεί τους «παράγοντες απόθησης» που καθορίζουν πλέον τις μεταναστατευτικές κινήσεις. Οι ίδιες περίπου δυσκολίες συναντώνται και στην προσπάθεια ορισμού της έννοιας μετανάστης. Το πώς οι διάφορες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες επηρεάζουν τους ορισμούς θα φανεί παρακάτω.

Έχουν υπάρξει δραματικοί μετασχηματισμοί στο ρυθμιστικό περιβάλλον της μετανάστευσης σε ολόκληρη την Ευρώπη που ακολουθήθηκε από το νέο κύμα μετανάστευσης που άρχισε προς το τέλος της δεκαετίας του '80 με αρχές της δεκαετίας του '90, δημιουργώντας νέες ευαίσθητα πληθυσμιακά ομάδες όπως αυτές των προσφύγων, των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο. Έννοιες που χρησιμοποιούνται καθημερινά και θεωρούνται ταυτόσημες, των οποίων ωστόσο το νόημα εμπερικλείει διαφορετική σημασία. Προτού λοιπόν προχωρήσουμε στον αποσαφήνιση του όρου «μετανάστης» καλό είναι πρώτα να γίνει ο διαχωρισμός των προαναφερθέντων εννοιών.

- **Οι αιτούντες άσυλο** είναι άνθρωποι που έχουν καταθέσει αίτηση για άσυλο στη χώρα υποδοχής και αναμένουν την έγκρισή της. Είναι άτομα, τα οποία εγκατέλειψαν τη χώρα τους λόγω πολιτικών ή ιδεολογικών πεποιθήσεων και που η επιστροφή τους σε αυτές εγκυμονεί κινδύνους για την ακεραιότητά τους εξαιτίας της φυλετικής τους ταυτότητας ή πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, δεν τους παρέχεται αυτόματα το δικαίωμα εργασίας μέχρις ότου αποκτήσουν και την αντίστοιχη άδεια.
- **Πρόσφυγες:** είναι αυτοί που έχουν λάβει πολιτικό άσυλο από τη χώρα υποδοχής και στους οποίους χορηγείται άδεια αορίστου παραμονής στη χώρα με πλήρη εργασιακά δικαιώματα
- **Μετανάστες:** Υπήκοοι κρατών εκτός ΕΕ που έχουν εισέλθει νόμιμα ή παράνομα στην Ελλάδα ή άλλες χώρες της ΕΕ με σκοπό την εγκατάσταση και την ανεύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας
- **Ξένοι εργαζόμενοι (foreign workers):** αναφερόμαστε σε αυτούς που εργάζονται στον αγροτικό ή τουριστικό τομέα σε εποχιακή βάση με άδεια εργασίας όμως. Ιδιαίτερα τη δεκαετία του '70 η κατηγορία αυτή ήταν ιδιαίτερα πολυπληθής στον βιομηχανικό τομέα με αντίστοιχη όμως μείωση κατά τη δεκαετία του '80.

Η CEDEFOP (Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης) προτείνει έναν άλλον διαχωρισμό, που περιλαμβάνει περισσότερο λεπτομερείς τύπους μετανάστευσης:

- **Μετανάστευση για λόγους εκπαίδευσης:** Αυτός ο τύπος συμπεριλαμβάνεται γιατί τελικά το κίνητρό τους καταλήγει να είναι οικονομικό και περιλαμβάνει τους

σπουδαστές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και αντίστοιχο ακαδημαϊκό προσωπικό που κινούνται προς χώρες με παρόμοια ή ανώτερα επίπεδα εκπαίδευσης σε σχέση με τη χώρα προέλευσής τους.

- **Μετανάστευση για κατάρτιση:** περιλαμβάνει τους επαγγελματίες εκείνους που περνούν ένα σχετικό διάστημα σε κάποια χώρα προκειμένου να εξοικειωθούν με τις σύγχρονες τεχνολογίες ή άλλα ειδικευμένα προϊόντα.
- **Μετανάστευση για επαγγελματικούς λόγους:** περιλαμβάνονται άτομα που ταξιδεύουν για λόγους απασχόλησης.
- **«Φιλοξενούμενοι εργάτες» (contract migration):** το είδος αυτό μετανάστευσης εμφανίζεται όταν αναγνωρίζεται η ανειδίκευτη ή ημειδίκευμένη εργασία για λόγους απασχόλησης σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.
- **Μετανάστευση για μόνιμη τακτοποίηση (settlement migration):** ο τύπος αυτός αναφέρεται στα άτομα που πηγαίνουν σε μία χώρα με σκοπό τη μόνιμη κατοικία.
- **Παράνομη μετανάστευση.**

Το φαινόμενο της μετανάστευσης τις τελευταίες δεκαετίες έχει πάρει ιδιαίτερες διαστάσεις, προσδίδοντάς του το χαρακτήρα ενός «νέου στοιχήματος» στο οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται να ανταποκριθούν και να ισορροπήσουν ανάμεσα στην επιτυχή αξιοποίηση αυτής της δυναμικής και στην πρόληψη πιθανών προβλημάτων που γεννά τούτη η συνύπαρξη. (Τριανταφυλλιδου, 2005)

1.2. Το προφίλ των μεταναστών στην Ελλάδα και στατιστική απεικόνιση

Οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης μετατράπηκαν από χώρες αποστολής σε χώρες υποδοχής μεταναστών μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι χώρες αυτές είναι κυρίως χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπως η Γερμανία, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία, οι οποίες δέχτηκαν μετανάστες κυρίως από τις πρώην αποικίες τους ή στρατολόγησαν μετανάστες ως φτηνά εργατικά χέρια από τις χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης. Χαρακτηριστικό της πολιτικής των χωρών αυτών είναι ότι ανάλογα με τις ανάγκες που παρουσίαζε η αγορά εργασίας, ενθάρρυναν ή εμπόδιζαν την είσοδο των μεταναστών. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 η

Ελλάδα, όπως και οι γειτονικές της νοτιοευρωπαϊκές χώρες-μέλη της Ε.Ε. (Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία), από χώρα «εξαγωγής» μεταναστών μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής.

Η εισροή μεταναστών στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990 υπήρξε μαζική και περιλάμβανε μετανάστες ελληνικής εθνοτικής καταγωγής, όπως οι Ρωσοπόντιοι παλιννοστούντες και οι Βορειοηπειρώτες, υπήκοοι από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης αλλά και πολίτες χωρών της Ασίας και της Αφρικής. Σε μικρότερο βαθμό εξακολούθησε δε και ο επαναπατρισμός ελλήνων μεταναστών από την δυτική Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία καθώς και η μετανάστευση πολιτών αναπτυγμένων χωρών.

Η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα καθαρής εκροής σε χώρα καθαρής εισροής μεταναστών αποτελεί αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις του τέλους του 20^{ου} αιώνα. Η μετάβαση αυτή δεν ήταν χωρίς δυσκολίες τόσο για την ελληνική πολιτεία όσο και την ελληνική κοινωνία. Η πρώτη βρέθηκε απροετοίμαστη χωρίς προηγούμενη εμπειρία και υποδομές, ενώ η δεύτερη εμφάνισε αμυντικά, φοβικά σχεδόν αντανάκλαστικά, καθώς καλούνταν να συμβιώσει αρμονικά με αλλοδαπούς με ετερογενή, σε σχέση με τα δικά της, χαρακτηριστικά (Επιστημονική Εταιρία κοινωνικής πολιτικής, 2006).

Το φαινόμενο της μετανάστευσης στην Ελλάδα δεν έχει απογραφεί με ακρίβεια. Εκτός από τον καταγεγραμμένο και νόμιμο όγκο των μεταναστών, υπάρχει και ένα πολύ υψηλό ποσοστό τους, που διαμένει ή και εργάζεται στη χώρα παράνομα. Επομένως, είναι δύσκολο να υπάρξει κάποιος απόλυτα έγκυρος υπολογισμός του μεγέθους και των χαρακτηριστικών τους (Χλέτσος Μ. κ.α, 2005).

Στην απογραφή του 1991 η Ελλάδα είχε 10.260.000 κατοίκους, εκ των οποίων οι 167.000 ήταν αλλοδαποί. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη απογραφή του Μαρτίου του 2001, στην Ελλάδα ζουν 10.964.020 κάτοικοι εκ των οποίων οι 797.091 είναι αλλοδαποί. Η απογραφή του 2001 δίνει μια σχετικά πλήρη εικόνα του τότε μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα, καθώς επιχείρησε να καταγράψει τόσο τους νόμιμους όσο και τους μη κανονικούς μετανάστες και επιπλέον συγκέντρωσε στοιχεία για τα δημογραφικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά.

Μεταξύ των αλλοδαπών που καταγράφηκαν το 2001, μόλις οι 47.000 είναι πολίτες κρατών της Ε.Ε. των 15 (δηλαδή της Ε.Ε. πριν από τις διευρύνσεις που

ολοκληρώθηκαν το 2004 και το 2007). Αν συγκρίνουμε τα στοιχεία των δύο απογραφών είναι σαφές ότι το 89,5% της δημογραφικής αύξησης των μεταναστών στην Ελλάδα σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην καθαρή μετανάστευση και στην άφιξη οικονομικών μεταναστών και των οικογενειών τους από τρίτες χώρες. (Επιστημονική Εταιρία κοινωνικής πολιτικής, 2006).

Στους 762.000 μετανάστες για τους οποίους διαθέτουμε λεπτομερή δημογραφικά στοιχεία, το ποσοστό των ανδρών είναι ελαφρώς υψηλότερο από αυτό των γυναικών (54,5% και 45,5% αντίστοιχα). Οι περισσότεροι μετανάστες (54% του συνόλου), άνδρες και γυναίκες, δηλώνουν ως κύριο λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα την απασχόληση. Ο δεύτερος σημαντικότερος λόγος εγκατάστασης στη χώρα είναι η οικογενειακή επανένωση (περίπου 100.000 μετανάστες ή 13%), ενώ περίπου 50.000 άτομα ανέδειξαν την επιστροφή στη χώρα καταγωγής ως τον τρίτο σημαντικότερο λόγο μετανάστευσης στην Ελλάδα. Η απογραφή περιλάμβανε και την κατηγορία «άλλοι λόγοι» (πέραν της απασχόλησης, της οικογενειακής επανένωσης, της παλιννόστησης, των σπουδών και της αίτησης ασύλου), την οποία επέλεξαν 164.180 άτομα (με περίπου ίση εκπροσώπηση των ανδρών και των γυναικών). Παρά το μεγάλο αριθμό αυτών που καταχωρήθηκαν στη συγκεκριμένη κατηγορία (αντιστοιχούν σε ποσοστό άνω του 20% επί του συνόλου των αλλοδαπών) δεν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με το ποιοι μπορεί να είναι αυτοί οι «άλλοι λόγοι». (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Η μεγαλύτερη ομάδα μεταναστών βάσει της απογραφής του 2001 είναι αυτή που συγκροτούν οι μετανάστες από βαλκανικές χώρες. Περισσότεροι από τους μισούς επί του συνόλου των αλλοδαπών που καταγράφηκαν στην απογραφή και για τους οποίους έχουμε λεπτομερή δημογραφικά στοιχεία είναι Αλβανοί πολίτες (οι 438.000 ή το 57%). Η πλειοψηφία των Αλβανών (οι 240.000 ή το 54%) δήλωσαν ότι ήρθαν στην Ελλάδα για να βρουν απασχόληση, 70.000 (15%) ήρθαν για να ενωθούν με την οικογένειά τους και περίπου 10.000 (ή 2,3%) δήλωσαν ότι ήρθαν στην Ελλάδα γιατί είναι η πατρίδα τους. Περίπου το ένα τρίτο των Αλβανών εργάζεται στον κλάδο των κατασκευών και το 20% στη γεωργία.

Η δεύτερη πολυπληθέστερη εθνική ομάδα σύμφωνα με την απογραφή του 2001 (με σημαντική διαφορά μεγέθους από την πρώτη) είναι οι Βούλγαροι πολίτες.

Στην απογραφή καταγράφηκαν 35.000 άτομα, τα δύο τρίτα των οποίων (περισσότεροι από 27.000) δήλωσαν την εργασία ως βασικό λόγο της μετανάστευσής τους στην Ελλάδα. Περίπου το ένα τρίτο των Βουλγάρων εργάζεται στη γεωργία και ένα αντίστοιχο ποσοστό στις υπηρεσίες ιδιωτικής φροντίδας και οικιακού καθαρισμού καθότι δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία. Παρόλο που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο υπολογισμός του μεταναστευτικού πληθυσμού που ζει στην Ελλάδα σήμερα είναι δύσκολος, μπορούμε να προσεγγίσουμε το συνολικό μέγεθος του με βάση τα στοιχεία για επιμέρους κατηγορίες μεταναστών. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία του υπουργείου εσωτερικών, στις 30 Απριλίου του 2008 ήταν σε ισχύ 432.000 άδειες διαμονής πολιτών από χώρες εκτός Ε.Ε. των 25. Πέραν αυτών σύμφωνα με εκτιμήσεις υπαλλήλων του ίδιου υπουργείου πολλές χιλιάδες άδειες βρίσκονταν σε φάση επεξεργασίας για την έκδοση ή ανανέωση τους. Εκτιμάται ότι ο αριθμός τους κυμαίνεται μεταξύ 250.000 και 400.000. (Τριανταφυλλίδου, 2005),

Σε μια συνολική εκτίμηση του μεταναστευτικού πληθυσμού είναι σημαντικό να περιλάβουμε, για λόγους ουσιαστικούς που αφορούν την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση και τα προβλήματα κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξης που αντιμετωπίζουν αν και είναι έλληνες πολίτες, τους ομογενείς παλινοστούντες από τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες. Σύμφωνα με την ειδική απογραφή που διεξήγαγε η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (ΓΓΑΕ) το έτος 2000, στην Ελλάδα είχαν εγκατασταθεί 155.319 Πόντιοι Έλληνες. Περισσότεροι από τους μισούς (περίπου οι 80.000) προήλθαν από τη Γεωργία, 31.000 από το Καζακστάν, 23.000 από τη Ρωσία και περίπου 9.000 από την Αρμενία.

Εντάσσονται επίσης στον μεταναστευτικό πληθυσμό οι ελληνικής καταγωγής Αλβανοί πολίτες, οι γνωστοί Βορειοηπειρώτες, στους οποίους δίνεται Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ) από τα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα. Ο συνολικός αριθμός των Βορειοηπειρωτών που κατέχουν ΕΔΤΟ είναι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών, 185.000. Ένας μεγάλος αριθμός εξ αυτών κατέχουν ΕΔΤΟ δεκαετούς ή απεριόριστης διάρκειας. Από τον Νοέμβριο του 2006 η ελληνική πολιτεία ενθαρρύνει και διευκολύνει την πολιτογράφηση τους. Κατά τη διάρκεια του 2007, περισσότεροι από 8.000 ομογενείς της Αλβανίας κατέθεσαν αίτηση πολιτογράφησης.

Υπολογίζεται ότι ο συνολικός αριθμός των μεταναστών (περιλαμβανομένων

των ομογενών) που ζούσαν στην Ελλάδα το 2005 ανερχόταν στο επίπεδο των 1,25 εκατομμυρίων. Ο αριθμός αυτός αγγίζει το 12% του συνολικού πληθυσμού, γεγονός που αποτελεί πρόκληση για την πολιτεία ώστε να καταφέρει να διαφυλάξει τη συνοχή της αλλά και να σχεδιάσει μια αποτελεσματική πολιτική για την μετανάστευση (Χλέτσος Μ. κ.α, 2005).

Κεφάλαιο 2^ο: Αίτια και επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

2.1. Η Ελλάδα από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών: κύρια αίτια φαινομένου της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια, οι εξελίξεις αναφορικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης βρίσκονται σε ιδιαίτερα περίοπτη θέση στην πολιτική ατζέντα των χωρών της Ε.Ε. (Brucker et al., 2001, Papademetriou, 2006). Ειδικότερα για την Ελλάδα, η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίζεται από την έντονη όσο και απότομη διεύρυνση των μεταναστευτικών εισροών, οι οποίες προοδευτικά επιβεβαίωσαν τη μετατροπή της, από χώρα καθαρής εκροής σε χώρα καθαρής εισροής μεταναστών (Karantinos, 2001, Τσίμπος, 2001, Tsimpos, 2006).

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας (γειτνίαση με χώρες στις οποίες συντελέστηκαν πολύ σημαντικές πολιτικο-οικονομικές αλλαγές, χώρα με εξωτερικά σύνορα για την Ε.Ε. κλπ.), η αναβάθμιση του πολιτικοοικονομικού της ρόλου ως κράτους μέλους της Ε.Ε., η ιδιαίτερη βαρύτητα ορισμένων τομέων οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους παραδοσιακά απασχολούνται μετανάστες (γεωργία, τουρισμός, ναυτιλία, κατασκευές), καθώς και η ύπαρξη μιας παράλληλης οικονομίας η οποία συχνά τροφοδοτείται με παράνομους μετανάστες, αποτελούν ορισμένους από τους παράγοντες οι οποίοι συνετέλεσαν στο να καταστεί η Ελλάδα πόλος έλξης των μεταναστών (Κασιμάτη, 2003, Λαμπριανίδης και άλ., 2001, Μπάγκαβος και άλ., 2006).

Ωστόσο ο ορισμός, οι μορφές και τα αίτια της μετανάστευσης αλλάζουν καθώς αλλάζει και η φυσιογνωμία της οικονομίας και κοινωνίας παγκοσμίως στη διάρκεια του 20ου αιώνα και μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα.

Επιπλέον βασικοί λόγοι που μετέτρεψαν την ελληνική αγορά εργασίας σε πόλο έλξης μεταναστευτικών ρευμάτων και που ερμηνεύουν αυτήν την εισροή είναι:

- Η διαφορά αμοιβών εργασίας, καθώς η κατώτατη αμοιβή εργασίας στην Ελλάδα ήταν πολλαπλάσια εκείνης που επικρατούσε στις χώρες αποστολής μεταναστών.
- Η αύξηση του γεωργικού εισοδήματος μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, παρείχε την δυνατότητα στους γεωργούς τη χρησιμοποίηση αμειβόμενης εργασίας

μεταναστών και την αποφυγή εργασιών που θεωρούνται κοινωνικά υποδεέστερες.

- Η μείωση της γεννητικότητας στην ύπαιθρο, με αποτέλεσμα τον περιορισμό των εργατικών χεριών σε γεωργικές εργασίες, ιδίως των παιδιών και των νέων σε συνδυασμό με την ερήμωση των αγροτικών περιοχών και την αστικοποίηση. (Αποστολόπουλος Κ. κ.α, 2003).

Η αδυναμία της κοινωνικής προστασίας, η ανάγκη για ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις και η αναδιάρθρωση της οικονομίας, συμβάλλουν στην ένταση του φαινομένου της απασχόλησης μεταναστών. Παράλληλα παρατηρείται μια στροφή στον επαγγελματικό προσανατολισμό των Ελλήνων με σκοπό την αναζήτηση θέσεων εργασίας υψηλότερης ποιότητας λόγω της ανάπτυξης του τριτογενούς τομέα και της ανόδου του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου της Ελλάδας.

Συμπερασματικά, τα επαγγέλματα που δεν πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, καθώς και όσα είναι εποχιακής φύσεως (γεωργία, τουρισμός, κατασκευές), να καταλαμβάνονται συχνά από μετανάστες. Μερικοί από τους λόγους που οδηγούν σε αυτή την κατάσταση είναι είτε η οικονομική τους δυσπραγία, είτε το χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδό τους ή ακόμη και η αδυναμία άσκησης των επαγγελματικών τους δυνατοτήτων στη χώρα υποδοχής. Από την άλλη μεριά, η εποχικότητα στους βασικούς κλάδους της οικονομίας της Ελλάδας, όπως η γεωργία, ο τουρισμός και η αλιεία έχουν τη δυνατότητα ή και την ανάγκη απορρόφησης ανθρωπίνου δυναμικού σε ανειδίκευτους αλλά και «ευέλικτους» εργαζόμενους, οι οποίοι αναζητούνται ανάμεσα στους μετανάστες.

2.2. Οικονομικές επιδράσεις της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας

Τόσο οι συνέπειες όσο και η αξιολόγηση των συνεπειών της μετανάστευσης, διαφοροποιούνται για κάθε χώρα ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της αλλά και το είδος μεταναστευτικού δυναμικού που δέχεται στους κόλπους της (Λυμπεράκη & Πελαγίδης 2002).

Μια ευρέως διαδεδομένη άποψη στην ελληνική κοινωνία σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης, βασίζεται κυρίως στην ιδέα ότι οι μετανάστες ως εργαζόμενοι μετατοπίζουν Έλληνες από την απασχόληση και συμβάλλουν με αυτόν τον τρόπο στο υψηλό ποσοστό ανεργίας της ελληνικής οικονομίας. Βεβαίως, η άποψη

αυτή έρχεται σε ευθεία αντίθεση με μια σειρά από ευρήματα και τα αντίστοιχα διαθέσιμα επεξεργασμένα στοιχεία που φανερώνουν ότι στο οικονομικό πεδίο οι μετανάστες όχι μόνον δεν φαίνεται να απειλούν τις θέσεις εργασίας των Ελλήνων αλλά αντίθετα συμβάλλουν στην αύξηση του ΑΕΠ και γενικότερα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Για την Ελλάδα, οι σχετικές έρευνες είναι λιγοστές. Η κυριότερη εξήγηση εντοπίζεται στον περιορισμό των διαθέσιμων στοιχείων ιδιαίτερα μέχρι την απογραφή πληθυσμού της ΕΣΥΕ του 2001. Έτσι, οι πρώτες μελέτες ήταν είτε εντοπισμένες γεωγραφικά είτε περιέγραφαν περισσότερο κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των μεταναστών (Πετρινώτη, 1993).

Το 1995 στην έρευνα/μελέτη τους οι Lianos, T.P., Sarris, A.H. & Katseli, πραγματοποίησαν την πρώτη συγκέντρωση πρωτογενών στοιχείων σε τέσσερις νομούς διερευνώντας τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην οικονομία της Βόρειας Ελλάδας. Βρήκαν ότι οι παράνομοι μετανάστες λαμβάνουν αμοιβή που φτάνει το 60% της αμοιβής των ελλήνων και ότι υποκαθιστούν μερικώς τους γηγενείς εργαζόμενους, ειδικά στην περίπτωση της ανειδίκευτης εργασίας. Επιπλέον, 1% της αύξησης του ΑΕΠ στην περιοχή αυτή προέρχεται από την απασχόληση των μεταναστών.

Οι Chletsos and Karassavoglou (1997) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι στην περίπτωση της Καβάλας οι μετανάστες χρησιμοποιούνται κυρίως επειδή αμείβονται λιγότερο απ' ό,τι οι Έλληνες και απασχολούνται σε εργασίες που δεν προτιμώνται από εκείνους. Ως εκ τούτου δεν επηρεάζουν σημαντικά την ανεργία των ντόπιων.

Η μελέτη των Βαίου και Χατζημιχάλη (1997) διερευνά την περίπτωση των μεταναστών στη Βόρεια Ελλάδα. Βρίσκουν ότι σημαντικός παράγοντας προσέλκυσης των μεταναστών σε αυτή την περιοχή, που είναι κυρίως αγροτική, είναι η απασχόλησή τους στη γεωργία και συγκεκριμένα σε δραστηριότητες εντάσεως εργασίας.

Οι Sarris and Zografakis (1997 και 1999) με την ανάπτυξη ενός μοντέλου γενικής ισορροπίας για την ελληνική οικονομία βρίσκουν ότι η χρησιμοποίηση των μεταναστών έχει θετική επίδραση στο ΑΕΠ, στην αύξηση της απασχόλησης και αρνητική επίδραση στους μισθούς των ανειδίκευτων εργατών.

Οι Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη (2001) μελετώντας τους Αλβανούς μετανάστες στη Θεσσαλονίκη βρήκαν ότι οι μετανάστες είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία μισθωτοί και εργάζονται κυρίως σε οικοδομικά έργα και ως εργάτες στη βιοτεχνία. Μισοί από αυτούς έχουν ασφάλιση και κατά κανόνα αμείβονται λιγότερο απ' ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους. Απασχολούνται κυρίως σε μικρές επιχειρήσεις και ο βαθμός υποκατάστασης των γηγενών από τους μετανάστες είναι μικρός.

Ο Λιανός (2003) μελετώντας το φαινόμενο της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ελλάδα βρήκε ότι η απασχόληση μεταναστών παρουσιάζει συγκέντρωση σε τρεις κυρίως κλάδους: κατασκευές, ιδιωτικά νοικοκυριά και μεταποιητικές βιομηχανίες. Οι μετανάστες επιλέγουν νομούς με σχετικά υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, υψηλό βαθμό αστικοποίησης και αποφεύγουν τη μετακίνηση σε μακρινούς νομούς και παραμεθόριους νομούς. Το ποσοστό ανεργίας του νομού δεν επηρεάζει τους μετανάστες στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης.

Πιο πρόσφατα οι Cholezas & Tsakloglou (2006) υποστηρίζουν ότι το κύριο χαρακτηριστικό που προσδιορίζει και την ελληνική ιδιαιτερότητα σε σύγκριση με άλλες περιπτώσεις (Ισπανία, Πορτογαλία κα.) είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών της προέρχονται από την Αλβανία. Η συγκυρία συνέπεσε με την ανάγκη της ελληνικής οικονομίας για φτηνά εργατικά χέρια ούτως ώστε αν μειωθεί το παραγωγικό κόστος και να ελεγχθεί ο πληθωρισμός με σκοπό την επίτευξη των κριτηρίων σύγκλισης για την ένταξη της στην ΟΝΕ. Ιδιαίτερα δε, η παράνομη μετανάστευση διευκόλυνε προς αυτήν την κατεύθυνση αφού οι τελευταίοι δεν είχαν την δυνατότητα να διαπραγματευτούν το ύψος των αμοιβών τους.

Βάσει της τελευταίας απογραφής της ΕΣΥΕ (2001) η υπερ-συγκέντρωση των αλλοδαπών σε συγκεκριμένους κλάδους απασχόλησης, αποτυπώνεται στο γεγονός ότι η απασχόλησή τους επικεντρώνεται σε 6 από τους 17 κλάδους της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα το 2006 περίπου οι 9 από τους 10 απασχολούμενους: αλλοδαπούς εργάζονταν σε έναν από τους παρακάτω κλάδους: κατασκευές (26,8%), ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό (20,2%), μεταποιητικές βιομηχανίες (18,5%), χονδρικό και λιανικό εμπόριο-επισκευές (10,8%), ξενοδοχεία και εστιατόρια (9,2%) και γεωργία-κτηνοτροφία (3,2%).

Η διαφορά με τους γηγενείς είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού το αντίστοιχο μέγεθος είναι λιγότερο από 6 στους 10. Μάλιστα η διαφορά διευρύνεται ακόμη

περισσότερο, εάν λάβουμε υπόψη μας μόνο τους 4 πρώτους από τους 6 προαναφερόμενους κλάδους, οι οποίοι στην περίπτωση των αλλοδαπών κάλυπταν το 74% της συνολικής απασχόλησής τους ενώ στην περίπτωση των γηγενών μόλις το 26% (δηλαδή μια σχέση 3 προς 1). Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι, ενώ ο κλάδος των ιδιωτικών νοικοκυριών που απασχολούν οικιακό προσωπικό βρίσκεται στη δεύτερη θέση, με κριτήριο το ποσοστό των αλλοδαπών που απασχολούνται σε αυτό (επί του συνόλου των απασχολούμενων αλλοδαπών), ο συγκεκριμένος κλάδος είναι μόλις στην 14η θέση της αντίστοιχης κατάταξης για τους γηγενείς αφού μόλις το 0,5% απασχολείται σε αυτόν.

Σε ότι αφορά τα επαγγέλματα, η αναμενόμενη υπερ-συγκέντρωση των αλλοδαπών αποτυπώνεται στο γεγονός ότι 3 από τις 9 κατηγορίες επαγγελμάτων κάλυπταν, το 2006, ποσοστό 83% του συνόλου των απασχολούμενων αλλοδαπών, ένα μέγεθος που είναι σχεδόν 3 φορές υψηλότερο από αυτό που συναντάται για τους γηγενείς (32%). Τα τρία αυτά επαγγέλματα είναι: ειδικοποιημένοι τεχνίτες (35%), ανειδίκευτοι εργάτες-χειρώνακτες (34%) και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών (14%). Είναι χαρακτηριστικό ότι στην κατάταξη για τους γηγενείς, οι τρεις προαναφερόμενες κατηγορίες βρίσκονται στην 3η, την 9η (τελευταία) και την 2η σειρά αντίστοιχα.

Οι μετανάστες απασχολούνται κυρίως σε επαγγέλματα «ανειδίκευτοι, χειρώνακτες» και «ειδικευμένοι τεχνίτες». Το ποσοστό των μεταναστών στον πληθυσμό δεν επηρεάζει το ποσοστό ανεργίας ούτε των ανδρών ούτε και των γυναικών. Η ελληνική εμπειρία δείχνει ότι οι μετανάστες χρησιμοποιούνται συνήθως σε εργασίες που οι εγχώριοι εργαζόμενοι δεν τις δέχονται. Αν δεν χρησιμοποιούνταν οι μετανάστες, τότε πιθανόν το παραγόμενο προϊόν σε αυτούς τους τομείς να ήταν ποσοτικά λιγότερο. Επίσης, αρκετές επιχειρήσεις, οι οποίες χρησιμοποιούν τους μετανάστες ως φτηνή εργατική δύναμη, πιθανόν να μην μπορούσαν να αντέξουν το υψηλότερο εργατικό κόστος και να έκλειναν, με αποτέλεσμα να έμεναν άνεργοι και οι ντόπιοι εργαζόμενοι στη συγκεκριμένη επιχείρηση, αλλά και να μειωνόταν η παραγωγή.

Κεφάλαιο 3^ο: Ελληνική μεταναστευτική πολιτική

3.1. Παρουσίαση και κριτική ανάλυση της εξέλιξης νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση από το 1991 έως το 2010.

Παρά τις όποιες προσπάθειες εκσυγχρονισμού της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες της χώρας, παραμένουν μέχρι σήμερα κατά βάση τα ίδια, 22 χρόνια έπειτα από την εμφάνιση των πρόσφατων μεταναστευτικών ρευμάτων από τρίτες χώρες στην ελληνική επικράτεια. Ανεξάρτητα από τις κατά καιρούς βελτιωτικές παρεμβάσεις της Πολιτείας, όσον αφορά, κυρίως, στο διοικητικά γραφειοκρατικό σκέλος της πολιτικής για την μετανάστευση, η πλειοψηφία των μεταναστών εξακολουθεί να ανταποκρίνεται με εξαιρετική δυσκολία στην επίτευξη της πλήρους κοινωνικής ένταξης τους, την απόκτηση και, ιδίως, την ανανέωση ενός νόμιμου τίτλου διαμονής. Η βασικότερη αιτία για αυτήν την αποκλειστικά ελληνική πραγματικότητα είναι η διατήρηση της νομικής εξάρτησης της ανανέωσης της άδειας διαμονής από την υποχρέωση απόδειξης συγκεκριμένου αριθμού ημερών ασφάλισης από τον ίδιο των μετανάστη μισθωτό. Επειδή, όμως, στην Ελλάδα το εύρος της ανασφάλιστης απασχόλησης και της επονομαζόμενης και παράλληλης αγοράς εργασίας παραμένει σε υψηλά επίπεδα, η δυσκολία εκπλήρωσης της συγκεκριμένης ουσιαστικής προϋπόθεσης ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την «απονομιμοποίηση» της διαμονής και κατ' επέκταση της εργασίας εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών και των οικογενειών τους. (Τριανταφυλλίδου, 2005)

Ωστόσο, η σημαντικότερη συνέπεια αυτής της κατάστασης δεν περιορίζεται στα οικονομικά και πολιτικά παρεπόμενα για την ζωή των πρώτων μεταναστών, αλλά εντοπίζεται, κυρίως, στις δυσοίωνες προοπτικές μιας ομαλής κοινωνικής ένταξης και ευημερίας για τους απογόνους τους, δηλαδή, για τους «μετανάστες» δεύτερης και τρίτης γενιάς, οι οποίοι καλούνται –αν και πολλές φορές γηγενείς με την κυριολεκτική έννοια του όρου- να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις μιας Πολιτείας, η οποία εξακολουθεί να τους θεωρεί και να τους αντιμετωπίζει ως οικονομικούς μετανάστες. (Τριανταφυλλίδου, 2005) Τα κυριότερα σημεία του Νομοθετικού πλαισίου για τη μετανάστευση αναφέρονται παρακάτω.

Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, η Ελλάδα δεν είχε νομοθετικό πλαίσιο για τον έλεγχο ή τη διαχείριση μεταναστευτικών εισροών. Τα θέματα μετανάστευσης ρυθμίζονταν από τό νόμο 4310 του 1929, αναθεωρημένο το 1948, ο οποίος αφορούσε κυρίως θέματα μεταναστευτικών εκροών. Ο πρώτος νόμος που προσπάθησε να ρυθμίσει τα θέματα της μετανάστευσης ήταν ο **υπ' αριθμόν 1975 του 1991** με τον εύλωτο τίτλο 'Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις'. Ο νόμος 1975/1991 απέβλεπε κυρίως στον **περιορισμό της μετανάστευσης, στον αυστηρότερο έλεγχο των συνόρων και στην απέλαση** – εάν ήταν δυνατό – όλων των παράτυπων μεταναστών από την ελληνική επικράτεια. Ουσιαστικά ο νόμος καθιστούσε σχεδόν **ανέφικτη την είσοδο και εγκατάσταση ξένων στη χώρα μας με σκοπό την εργασία.**

Στα χρόνια που ακολούθησαν, παρ' όλα αυτά, πολλοί μετανάστες ήρθαν στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκαν και βρήκαν δουλειά χωρίς να διαθέτουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα. Πολλοί διέσχισαν τη νύχτα με τα πόδια τα βόρεια ορεινά ελληνικά σύνορα μεταξύ Αλβανίας ή Βουλγαρίας και Ελλάδας. Άλλοι έφτασαν με πλοιάρια στα νησιά του Αιγαίου ή στην Κρήτη, συνήθως με τη 'βοήθεια' οργανωμένων δικτύων λαθραίας μετακίνησης ανθρώπων. Κάποιοι διέσχισαν τα ελληνικά σύνορα με λεωφορεία, παριστάνοντας ότι ταξίδευαν οργανωμένα για τουρισμό καθώς και κάποιοι έφθασαν στα ελληνικά αεροδρόμια ή λιμάνια με θεωρήσεις εισόδου για τουρισμό και παρέμειναν στην Ελλάδα μετά τη λήξη τους (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Χρειάστηκε περισσότερο από μια πενταετία για να αναγνωρίσει η ελληνική πολιτεία ότι η κατάσταση αυτή δεν μπορούσε ούτε να αλλάξει ούτε να ρυθμιστεί με μόνο εργαλείο τον αυστηρότερο έλεγχο των συνόρων και τις μαζικές απελάσεις παράτυπων μεταναστών. Τα προεδρικά διατάγματα 358/1997 και 359/1997 εγκαινίασαν το Πρώτο Πρόγραμμα Νομιμοποίησης παράτυπων μεταναστών, που έλαβε χώρα την άνοιξη του 1998, το οποίο επρόκειτο για μια αστυνομικού χαρακτήρα προσέγγιση, στόχος της οποίας ήταν να εμποδίσει και να αποθαρρύνει τους αλλοδαπούς τρίτων χωρών να έρθουν για εγκατάσταση στην Ελλάδα, ή να τους οδηγήσει στην αναχώρηση από αυτήν. Ουσιαστικά, ο νόμος παραχωρούσε πλήρως τη διαχείριση της μετανάστευσης στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Ενδεικτικά, ο νομοθέτης προέβλεπε τη δημιουργία ειδικών ομάδων για τη «*δίωξη παράνομων*

αλλοδαπών» αφενός, και για την «απέλασή» τους αφετέρου. Αυτή η πρώτη προσέγγιση, η οποία ευθυγραμμίζεται με την αντίστοιχη της Ε.Ε, καθρεφτίζει μια αμυντική στάση απέναντι στη μετανάστευση (Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., 2004).

Συνολικά 371.641 μετανάστες κατέθεσαν αίτηση για να λάβουν τη λευκή κάρτα (κάρτα διαμονής περιορισμένης διάρκειας, με στόχο το πέρασμα στη δεύτερη φάση της διαδικασίας) με εκείνο το πρόγραμμα. Μόνον 212.860 αλλοδαποί πέρασαν όμως στη δεύτερη φάση του προγράμματος, υποβάλλοντας αίτηση για την πράσινη κάρτα (προσωρινή κάρτα διαμονής, με διάρκεια 1, 2 ή 5 ετών) (Τριανταφυλλίδου, 2005). Μόλις ένα χρόνο μετά την εφαρμογή του Πρώτου Προγράμματος Νομιμοποίησης ακολουθεί η εφαρμογή του μέτρου περί «μαζικού ελέγχου νομιμότητας», το οποίο βαπτίζεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως “επιχείρηση σκούπα”. Έχει ως στόχο την “εκκαθάριση” της χώρας από τους παράνομα διαμένοντες μετανάστες και ως αποτέλεσμα τη σύλληψη και την απέλαση δεκάδων χιλιάδων αλλοδαπών, σύμφωνα με τη λογική της “μηδενικής ανοχής” (Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., 2004).

Έκτοτε, οι επιχειρήσεις απέλασης συνεχίζονται. Σύμφωνα με τον Baldwin Edwards M., μέχρι το 2001 περισσότεροι από δύο εκατομμύρια μη νόμιμα διαμένοντες στη χώρα αλλοδαποί απελαύνονται (Baldwin, 2004).

Το Πρώτο Πρόγραμμα Νομιμοποίησης είχε εκτός των προαναφερθέντων και πολλές πρακτικές και διοικητικές αδυναμίες στην εφαρμογή του. Ως κυριότερες σημειώνονται η αδυναμία των ελληνικών νοσοκομείων να εξετάσουν τους χιλιάδες μετανάστες που έπρεπε να προσκομίσουν πιστοποιητικά καλής υγείας για να νομιμοποιηθούν καθώς και την αδυναμία της αρμόδιας υπηρεσίας του υπουργείου Δικαιοσύνης να εκδώσει βεβαιώσεις ποινικού μητρώου για την Ελλάδα για όλους τους μετανάστες που υπέβαλλαν αίτηση. Επιπλέον τα γραφεία του ΟΑΕΔ που παραλάμβαναν και διεκπεραίωναν τις αιτήσεις υπέφεραν από έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Ακόμα και όταν προσλήφθηκε μεγάλος αριθμός εποχιακών υπαλλήλων, οι τελευταίοι υστερούσαν σε επαγγελματική κατάρτιση για να αντεπεξέλθουν στον σύνθετο ρόλο τους. (Τριανταφυλλίδου, 2005)

Εξάλλου η διαδικασία κρίσης των αιτήσεων και λήψης των σχετικών αποφάσεων από τις αρμόδιες κατά τόπους επιτροπές επηρεαζόταν σημαντικά από την προσωπική ιδεολογία και τις προκαταλήψεις του κάθε υπαλλήλου περί ‘εθνικής

καθαρότητας' ή 'χρησιμότητας' των μεταναστών. Επίσης σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο τοπικός συσχετισμός οικονομικών (συμφέροντα τοπικών εργοδοτών που ζητούσαν να καλύψουν κενές θέσεις εργασίας) και πολιτικών (κομματική διαπλοκή) δυνάμεων. Δεν έλειψαν δυστυχώς και αρκετά περιστατικά διαφθοράς και χρηματισμού των αρμόδιων δημόσιων υπαλλήλων (Τριανταφυλλίδου,2005)

Οι παραπάνω αδυναμίες εμπόδισαν πολλούς από τους μετανάστες να καταθέσουν εμπρόθεσμα τις αιτήσεις τους και να αποκτήσουν τελικά την πράσινη κάρτα. Παρ' όλα αυτά το πρόγραμμα αυτό συνέβαλλε σημαντικά στην 'ομαλοποίηση' του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν έγιναν η αφετηρία για αρκετές μελέτες των χαρακτηριστικών του μεταναστευτικού πληθυσμού και για μια πρώτη συγκεκριμένη εκτίμηση των μεταναστευτικών ροών και αποθεμάτων (Μπάγκαβος, Παπαδοπούλου 2003, Psimmenos and Kassimati 2002).

Το 2001, πριν ουσιαστικά ολοκληρωθεί το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης, η κυβέρνηση έφερε στη Βουλή το νόμο 2910/2001 (είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια - κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις) ανοίγει το δρόμο για το Δεύτερο Πρόγραμμα Νομιμοποίησης και αποτελεί σταθμό στη θεσμοθέτηση μιας νομοθεσίας για τη μετανάστευση. Ο νόμος αυτός είχε διττό στόχο. Αφενός, να προχωρήσει στην πραγματοποίηση ενός δεύτερου προγράμματος νομιμοποίησης για να αντιμετωπίσει βραχυπρόθεσμα το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης στη χώρα. Αφετέρου να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια μεσοπρόθεσμη τουλάχιστον ρύθμιση του φαινομένου, συμπεριλαμβάνοντας στις διατάξεις του τόσο θέματα ελέγχου των συνόρων, όσο και τις προϋποθέσεις για την είσοδο αλλοδαπών στην Ελλάδα με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές καθώς τελικά και θέματα πολιτογράφησης αλλοδαπών που κατοικούν στη χώρα (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Περίπου 370.000 μετανάστες υπέβαλλαν τα χαρτιά τους στα πλαίσια του νέου προγράμματος νομιμοποίησης. Αν και η εφαρμογή του προγράμματος είχε σχεδιαστεί αποκεντρωτικά – μέσω των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης – τελικά υπέφερε από σοβαρότατα προβλήματα ανεπαρκούς υποδομής και προετοιμασίας, όπως και εκείνη του πρώτου προγράμματος. Τα αρμόδια γραφεία παραλαβής και επεξεργασίας των αιτήσεων ήταν ελάχιστα και με ελάχιστους υπαλλήλους σε σχέση με τον όγκο των

αιτήσεων – ιδιαίτερα στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας.

Ο νόμος αναθεωρήθηκε το 2002, μετά από παρέμβαση μεταξύ άλλων και του Συνήγορου του Πολίτη¹, (Ειδική έκθεση σχετικά με τον νόμο 2910/2001, που κοινοποιήθηκε στον αρμόδιο υπουργό τον Δεκέμβριο του 2001 και οι προθεσμίες υποβολής αιτήσεων και δικαιολογητικών επιμηκύνθηκαν. Η ανεπάρκεια των διοικητικών πόρων για την εφαρμογή του προγράμματος συνεχίστηκε παρ' όλα αυτά, γιατί οι άδειες διαμονής και εργασίας δίνονταν συνήθως για ένα μόνον χρόνο. Λίγο δηλαδή μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας απόκτησης της άδειας, ο μετανάστης καλούνταν να υποβάλλει εκ νέου τα χαρτιά του/της για την ανανέωση της. Μόνον τον Ιανουάριο του 2004 αποφάσισε η κυβέρνηση να χορηγεί άδειες διαμονής για δύο συνεχή χρόνια (νόμος 3202/2004) ελαφραίνοντας έτσι τον φόρτο εργασίας για την δημόσια διοίκηση και διευκολύνοντας τους μετανάστες (Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., 2004).

Ο νόμος 2910/2001 καθόριζε μια περίπλοκη διοικητική διαδικασία για τη χορήγηση άδειας διαμονής με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές. Όσον αφορά στην εξαρτημένη εργασία, η ρύθμιση των μεταναστευτικών εισροών βασιζόταν στον προγραμματισμό από τον ΟΑΕΔ των αναγκών της εγχώριας αγοράς εργασίας στο τελευταίο τρίμηνο κάθε έτους (άρθρο 19). Η διαδικασία που προέβλεπε ο νόμος είναι με συντομία η εξής: Ο ΟΑΕΔ διαπιστώνει την ανάγκη εργατικών χεριών σε τάδε τομείς σε τάδε περιοχές και αποστέλλει τα σχετικά στοιχεία στις ελληνικές προξενικές αρχές (γραφεία εργασίας που θα συσταθούν εκεί). Οι εκεί αλλοδαποί εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους με αίτηση τους στις προξενικές αρχές και εγγράφονται σε σχετικούς καταλόγους. Παράλληλα, οι έλληνες εργοδότες εκδηλώνουν και αυτοί τον ενδιαφέρον τους για να προσλάβουν αλλοδαπούς εργαζόμενους με αίτηση τους στη νομαρχία. Ο εργοδότης επιλέγει ονομαστικά από τις καταστάσεις των ενδιαφερομένων που στο μεταξύ έχουν αποστείλει οι προξενικές αρχές. Η νομαρχία υπό ορισμένες προϋποθέσεις εκδίδει και αποστέλλει την άδεια εργασίας για το συγκεκριμένο αλλοδαπό στη χώρα προέλευσης του/της. Τότε ο/η αλλοδαπός παίρνει θεώρηση εισόδου (visa) και με την άφιξη του/της στην Ελλάδα υποβάλλει νέα σειρά δικαιολογητικών για να λάβει την άδεια διαμονής (Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., 2004).

¹ <http://www.synigoros.gr/porismata.htm#>

Παρόμοια ήταν η διαδικασία για την λήψη άδειας διαμονής με σκοπό τις σπουδές. Το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων καθόριζε κάθε χρόνο τον αριθμό αλλοδαπών σπουδαστών κατά σχολή και κλάδου που μπορούν να εισέλθουν στην Ελλάδα για σπουδές. Με βάση τη σχετική έκθεση του υπουργείου, οι ενδιαφερόμενοι έκαναν αίτηση για θεώρηση εισόδου στα κατά τόπους προξενεία και ακολουθούσαν μια διαδικασία παρόμοια με αυτήν που περιγράψαμε πιο πάνω. Αν και η διαδικασία στις δύο περιπτώσεις διέφερε ως προς τα συγκεκριμένα δικαιολογητικά που οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να προσκομίσουν, η λογική της ήταν ίδια. Είναι προφανές ότι η παραπάνω διαδικασία αν και απόλυτα λογική, στηριζόταν σε μια σειρά διοικητικών πράξεων που είναι χρονοβόρες και πολυδάπανες για όλους (ελληνικό δημόσιο, προξενικές αρχές, έλληνας εργοδότης και αλλοδαπός εργαζόμενος). Επιπλέον ο συντονισμός της όλης διαδικασίας ήταν κατά τη γνώμη μας ανέφικτος γιατί στηρίζεται σε μια σειρά από παραδοχές (ότι όλα τα βήματα θα πραγματοποιηθούν σωστά και σε σύντομο χρόνο) που δεν είναι ρεαλιστικές. Ο νόμος έδινε έμφαση στον νομότυπο χαρακτήρα της διαδικασίας και παραμελούσε την ουσία: τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας, τη σημασία πλήρωσης κενών θέσεων σε ικανό χρόνο για να διατηρηθεί η βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τέλος το γεγονός ότι πολλοί από τους μετανάστες, πιεζόμενοι από την ανέχεια ή την πολιτική καταπίεση, θα προσπαθήσουν να μεταναστεύσουν παράνομα (Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., 2004).

Πράγματι αν και η κατάσταση είχε βελτιωθεί σταδιακά από το 2001, η έκδοση αδειών διαμονής εξακολουθεί ακόμα και σήμερα (2011) να καθυστερεί πολλούς μήνες. Στην πράξη οι αλλοδαποί πολλές φορές λαμβάνουν την άδεια τους αφού η διάρκεια ισχύος της έχει ήδη λήξει. Καταθέτουν δηλαδή την αίτηση για ανανέωση της είτε μόλις τη λάβουν είτε πριν ακόμα την πάρουν στα χέρια τους. Η κατάσταση αυτή οδηγεί σε αθέλητη παρανομία πολλών αλλοδαπών που επιθυμούν και πληρούν τις προϋποθέσεις νόμιμης διαμονής αφού στην ουσία κυκλοφορούν συνεχώς με μόνο στοιχείο την απόδειξη αίτησης έκδοσης ή ανανέωσης της άδειας διαμονής τους και όχι την ίδια την άδεια διαμονής. Επιπλέον η κατάσταση αυτή αντιβαίνει τους κανόνες της δίκαιης δημόσιας διοίκησης αφού οι αλλοδαποί καταβάλλουν ένα αρκετά υψηλό παράβολο (145 Ευρώ) για την έκδοση/ανανέωση της άδειας τους, την οποία στην ουσία δεν 'απολαμβάνουν' ποτέ λόγω των τεράστιων αυτών καθυστερήσεων.

(Τριανταφυλλίδου,2005)

Πολιτικές διαχείρισης της μεταναστευτικής εργασίας όπως αυτή είναι τελείως αναποτελεσματικές στο ελληνικό περιβάλλον. Σε οικονομίες όπως η ελληνική, όπου η απασχόληση μεταναστών γίνεται σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις και νοικοκυριά, η συνάντηση προσφοράς και ζήτησης γίνεται μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και τις προσωπικές γνωριμίες. Είναι λοιπόν σχεδόν αδύνατο για τους μετανάστες και για τους ενδιαφερόμενους εργοδότες/τριες τους να ακολουθήσουν τη νόμιμη διαδικασία που περιγράψαμε παραπάνω. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα άτυπα δίκτυα μετανάστευσης συνεχίζουν τη δράση τους,6 οι μετανάστες συνεχίζουν να έρχονται στην Ελλάδα εν πολλοίς παράνομα, αυτοί που μένουν ήδη στη χώρα, συνεχίζουν να ζουν και εργάζονται εδώ με ή χωρίς ανανεωμένες άδειες και τελικά οι αρμόδιες κρατικές αρχές δεν ξέρουν από που να ξεκινήσουν για να ελέγξουν την μετανάστευση (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Παράλληλα με την προσπάθεια νομιμοποίησης των μεταναστών το 2001, και τις παραπάνω ρυθμίσεις, η κυβέρνηση εκτόνησε ένα τριετές σχέδιο δράσης για την κοινωνική τους ένταξη (2002-2005) με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής². Το σχέδιο αυτό περιλάμβανε μέτρα για την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας, την παροχή περίθαλψης και υγείας και γενικά την εφαρμογή μέτρων για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην ελληνική κοινωνία. Ωστόσο τα περισσότερα από αυτά τα μέτρα παραμένουν μόνο στα χαρτιά (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Στις 23 Αυγούστου 2005 η κυβέρνηση ψήφισε ένα νέο νόμο (ν. 3386/2005 με αριθμό ΦΕΚ Α212) που ρυθμίζει θέματα μετανάστευσης και ενσωματώνει στην εθνική έννομη τάξη τις Οδηγίες 2003/86/EK (σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης) και 2003/109/EK (σχετικά με το καθεστώς των επί μακρόν διαμενόντων). Ο νόμος αυτός ισχύει από 1.1.2006 και τροποποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 2007 με το νόμο 3536/2007. (Καλοφωλιάς,2011)

- Τόσο ο νόμος 3386/2005 όσο και ο νόμος 3536/2007 περιλαμβάνουν νέα προγράμματα νομιμοποίησης των παράνομα διαμενόντων αλλοδαπών.

² http://www.ypergka.gr/index_gr.html: 04/10/11

- Ο 3386/2005 άρθρο 91 περιλάμβανε ένα πρόγραμμα νομιμοποίησης που αφορούσε όσους διέμεναν στην Ελλάδα ως 31 Δεκεμβρίου 2004 και δεν είχαν τα απαραίτητα χαρτιά.

- Ο νόμος 3536/2007 άρθρο 18 εισήγαγε ένα νέο μικρότερο πρόγραμμα νομιμοποίησης που αφορούσε εκείνους που δεν είχαν μπορέσει να ανανεώσουν τις άδειες τους εμπρόθεσμα με τον 3386 ή που δεν είχαν συμπληρώσει τα απαραίτητα ένσημα. Αποβλέπουν δηλαδή τα δύο προγράμματα αυτά (το δεύτερο έληξε στις 30 Σεπτεμβρίου 2007) να ενσωματώσουν στο καθεστώς νομιμότητας κάποιες ειδικές κατηγορίες αλλοδαπών οι οποίοι διαμένουν αρκετά χρόνια στην Ελλάδα (η ημερομηνία κατά την οποία ο αλλοδαπός έπρεπε να βρίσκεται στην Ελλάδα παρέμεινε η 31 Δεκεμβρίου 2004) αλλά για διάφορους λόγους δεν είχαν μπορέσει να νομιμοποιήσουν την διαμονή και την εργασία τους στη χώρα.

- Ο νόμος 3386/2005 ρυθμίζει θέματα εισόδου και διαμονής και κοινωνικής ένταξης στη χώρα των υπηκόων τρίτων χωρών. Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του οι πολίτες της ΕΕ και οι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο. Ο νέος νόμος στοχεύει στην ορθολογιστική οργάνωση των αδειών διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών για λόγους εργασίας, σπουδών, οικογενειακής επανένωσης καθώς και για ειδικούς λόγους (άρθρο 9). Σύμφωνα με το νόμο η άδεια διαμονής και εργασίας θεσπίζονται σε ένα μόνον έγγραφο: άδεια διαμονής για συγκεκριμένο λόγο (π.χ. για εξαρτημένη εργασία, για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, για επενδυτική δραστηριότητα, για σπουδές κ.λ.). Παραμένει το παράβολο των 150 Ευρώ για την έκδοση άδειας διαμονής μονοετούς διάρκειας. Το παράβολο αυτό όμως αυξάνεται σε 300 Ευρώ για άδεια διάρκειας δύο ετών και σε 450 Ευρώ για άδεια διάρκειας τριών ετών. Η λογική της αύξησης των παραβόλων εμφανίζεται σαν καθαρά εισπραχτική. Μετά από διαμαρτυρίες των μεταναστευτικών οργανώσεων και άλλων φορέων αποφασίστηκε να εκδίδονται χωρίς παράβολο οι άδειες των εξαρτημένων μελών της οικογενείας του αλλοδαπού που έχει τη βασική άδεια και που εργάζεται. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιβάρυνση σε φόρτο εργασίας του ελληνικού δημοσίου για την έκδοση της άδειας είναι η ίδια (ή σχεδόν) είτε πρόκειται για μονοετή είτε για τριετή άδεια. Επομένως το παράβολο 150 Ευρώ κατ'έτος θυμίζει έκτακτη φορολογία των αιτούντων αλλοδαπών.

Ο νόμος του 2005 προσπαθεί να εξορθολογήσει το σύστημα μετάκλησης αλλοδαπών εργαζομένων από το εξωτερικό στην Ελλάδα για λόγους εργασίας (άρθρο

14). Το νέο σύστημα στηρίζεται (όπως και το προηγούμενο) στην εκπόνηση ετήσιας έκθεσης σχετικά με τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας σε συγκεκριμένους τομείς. Με βάση την έκθεση αυτή καθορίζεται «ο ανώτατος αριθμός αδειών διαμονής για εργασία που χορηγούνται κάθε έτος σε υπηκόους τρίτων χωρών, ανά νομό, ιθαγένεια, είδος και διάρκεια απασχόλησης, καθώς και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια» (αρθρο 14, σημείο 4). Η διαδικασία μετάκλησης σύμφωνα με το νέο νόμο είναι παρόμοια με εκείνη του προηγούμενου και αρκετά σύνθετη: η έκθεση διαβιβάζεται στα προξενεία. Εκείνα την αναρτούν, οι ενδιαφερόμενοι αλλοδαποί υποβάλλουν σχετική αίτηση, οι προξενικές αρχές διαβιβάζουν σχετικό ονομαστικό κατάλογο των αιτούντων στην Περιφέρεια. Οι ενδιαφερόμενοι εργοδότες, με βάση τον κατάλογο που αναφέραμε, καταθέτουν στον δήμο ή κοινότητα τους αίτηση για να προσλάβουν προσωπικό με σύμβαση εξηρημένης εργασίας καταθέτοντας και σχετικές εγγυητικές επιστολές ύψους τριμηνιαίων βασικών αποδοχών ανειδίκευτου εργάτη. Ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας εκδίδει πράξη με την οποία εγκρίνεται η απασχόληση του υπηκόου τρίτης χώρας για παροχή εργασίας στο συγκεκριμένο εργοδότη την οποία διαβιβάζει στην αρμόδια προξενική αρχή. Με βάση αυτή την απόφαση ο εργαζόμενος λαμβάνει θεώρηση εισόδου με σκοπό την παροχή εξηρημένης εργασίας. Αφού έρθει στην Ελλάδα καταθέτει την σχετική αίτηση για τη μετατροπή της θεώρησης εισόδου σε άδεια διαμονής. (Καλοφωλιάς,2011)

Είναι προφανές ότι και η παραπάνω διαδικασία υποφέρει από πολλά από τα προβλήματα που εμφανίστηκαν στην περίοδο ισχύος του προηγούμενου νόμου. Τα στάδια της διαδικασίας είναι τόσο πολλά, εξαρτώνται από πολλές διαφορετικές υπηρεσίες και απαιτούν μεγάλο χρονικό διάστημα για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Είναι λογικό να θεωρήσουμε ότι οι ενδιαφερόμενοι εργοδότες έχουν ανάγκη να καλύψουν τις κενές θέσεις εργασίας στις επιχειρήσεις τους σε σύντομο χρονικό διάστημα ενώ η διαδικασία μετάκλησης απαιτεί ρεαλιστικά διάστημα τουλάχιστον έξι μηνών για την ολοκλήρωση της. Εξάλλου είναι απίθανο ένας εργοδότης να δεχτεί να καλέσει ένα συγκεκριμένο αλλοδαπό για πρόσληψη χωρίς να το έχει γνωρίσει προσωπικά. Μπορούμε φυσικά να υποθέσουμε ότι ο εργοδότης θα καλέσει κάποιον συγγενή ή φίλο άλλου μετανάστη εργαζόμενου στην επιχείρηση του ή γνωστού του, που ήδη βρίσκεται στην Ελλάδα και τον σύστησε προσωπικά. Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι κατά πόσο ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός εργαζόμενος

που πιέζεται από την ανάγκη να μεταναστεύσει και ο ενδιαφερόμενος Έλληνας εργοδότης που έχει ανάγκη να προσλάβει έναν εργαζόμενο θα συμμορφωθούν με μια τέτοια χρονοβόρα διαδικασία ή θα καταφύγουν πάλι στην παράτυπη πρόσληψη αλλοδαπών εργαζόμενων χωρίς άδεια διαμονής.(Τριανταφυλλίδου,2005)

Η διαδικασία μετάκλησης απλοποιείται εν μέρει με το νόμο 3536/2007 αλλά κυρίως όσον αφορά τους εποχικούς μετανάστες στην αλιεία και στην γεωργία. Σύμφωνα με πηγές του υπουργείου Εργασίας και του Δήμου Αθηναίων (ερευνητικές συνεντεύξεις Οκτώβριος και Νοέμβριος 2007), η διαδικασία μετάκλησης εφαρμόζεται κυρίως για τους εποχικούς μετανάστες των οποίων η απασχόληση είναι επαναλαμβανόμενη ανά έτος και μπορεί πιο εύκολα να προβλεφθεί και να προγραμματιστεί παρά για τους μακροπρόθεσμους μετανάστες σε μη εποχικούς τομείς εργασίας.

Ο νόμος 3386/2005 επίσης προσδιορίζει την άδεια διαμονής για επενδυτική δραστηριότητα (άρθρα 26-27) που αναφέρεται σε άτομα που προτίθενται να επενδύσουν στην Ελλάδα κεφάλαιο τουλάχιστον 300.000 Ευρώ. Ορίζεται ξεχωριστά η άδεια διαμονής για την άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας (άρθρα 24-25, ύψος επένδυσης 60.000 ευρώ) καθώς και το είδος της άδειας διαμονής που χορηγείται σε υπαλλήλους εταιρειών με έδρα σε κράτος μέλος της ΕΕ ή Τρίτη χώρα, οι οποίοι μετακινούνται στην Ελλάδα για περιορισμένο χρονικό διάστημα για να προσφέρουν συγκεκριμένες υπηρεσίες στα πλαίσια της απασχόλησης τους για την εταιρεία τους (άρθρα 18-19, χρονικό όριο το ένα έτος για επιχειρήσεις με έδρα στην ΕΕ ή στον ΕΕΟΧ, και έξι μήνες για επιχειρήσεις εκτός ΕΕ και ΕΕΟΧ). Επίσης ο νόμος προσδιορίζει τους όρους χορήγησης άδειας διαμονής σε μια σειρά άλλων κατηγοριών (όπως αθλητών και προπονητών, πνευματικών δημιουργών, οικονομικά ανεξάρτητων ατόμων, λειτουργούς γνωστών θρησκειών, επιστημονικών ερευνητών, αρχηγών ομάδων τουρισμών, φοιτητών στην Αθωνιάδα σχολή του Αγίου Όρους, κ.λ.). Είναι πολύ σημαντικό ότι ο νέος νόμος προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για την προστασία και περίθαλψη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (άρθρα 46-52). (Καλοφωλιάς,2011)

Όσον αφορά στις άδειες διαμονής για λόγους σπουδών (άρθρο 28-29) παραμένει ο χρονικός περιορισμός: συνολική διάρκεια σπουδών προσαυξημένη κατά το μισό συν ένας χρόνος για την εκμάθηση της γλώσσας. Ο νόμος δίνει έμμεσα

έμφαση στην ανάπτυξη του κλάδου παροχής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα γιατί αναγνωρίζει όλα τα σχετικά δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα ανώτερης, ανώτατης και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Επίσης δεν θεσπίζει ανώτατο ετήσιο όριο αδειών διαμονής που εκδίδονται για το λόγο αυτό. Θεσπίζεται ακόμα η δυνατότητα των ξένων σπουδαστών στην Ελλάδα να εργαστούν με καθεστώς μερικής απασχόλησης (άρθρο 35). Ο νόμος 3536/2007 στα άρθρα του 6 έως 11 περιλαμβάνει κάποιες περαιτέρω λεπτομερειακές ρυθμίσεις που αποσκοπούν στην ευχερέστερη εφαρμογή του προηγούμενου νόμου και σε ορισμένες περιπτώσεις διευκολύνουν την κινητικότητα του αλλοδαπού εργαζόμενου γεωγραφικά και μεταξύ ειδών και τομέων απασχόλησης, υπό προϋποθέσεις.

Τα άρθρα 53-60 του νόμου 3386/2005 καθορίζουν το δικαίωμα και τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης ενσωματώνοντας στην ελληνική έννομη τάξη την σχετική οδηγία της ΕΕ. Με τον νόμο 3536/2007 καταργείται το παράβολο για τις άδειες διαμονής των εξαρτώμενων ανήλικων παιδιών. Τα άρθρα 67-69 ενσωματώνουν στην ελληνική έννομη τάξη την οδηγία της ΕΕ για το καθεστώς των επί μακρόν διαμενόντων. Μεταξύ των προϋποθέσεων του καθεστώτος αυτού ορίζεται η επαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας και η γνώση στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού.

Το αρχικό Προεδρικό Διάταγμα που καθόριζε τις λεπτομέρειες για την πιστοποίηση της ελληνομάθειας ήταν ιδιαίτερα περιοριστικό (δεχόταν μόνο το απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης ή το πιστοποιητικό ειδικών μαθημάτων που θα θεσμοθετούσε το Υπουργείο ειδικά για το καθεστώς των επί μακρόν διαμενόντων, δεν αναγνώριζε για παράδειγμα τα πτυχία από ελληνικά ΑΕΙ ή ΤΕΙ ούτε τα πιστοποιητικά από άλλα κρατικά τμήματα γλωσσομάθειας) και έτυχε οξείας κριτικής από ΜΚΟ και μεταναστευτικούς φορείς. Τελικά ο νόμος 3536/2007 προέβλεπε νέο διάταγμα το οποίο έθετε ευρύτερο φάσμα δυνατοτήτων πιστοποίησης της ελληνομάθειας. Τέλος τα άρθρα 65 και 66 εισάγουν ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών με βάση το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και με σκοπό την επιτυχή ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία με έμφαση στους εξής τομείς: πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας, παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων ιστορίας, πολιτισμού και τρόπου ζωής της ελληνικής κοινωνίας, ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και ενεργό

κοινωνική συμμετοχή (άρθρο 66, παράγραφος 4). Το Πρόγραμμα αυτό έχει προς το παρόν μείνει κυρίως στα χαρτιά εκτός από κάποιες δράσεις χρηματοδοτούμενες μέσω του κοινοτικού προγράμματος EQUAL.

Ο νόμος 3386/2005 ρυθμίζει και τα θέματα ανάκλησης της άδειας διαμονής και διαδικασίας διοικητικής απέλασης (βλ. ιδιαίτερα άρθρο 76). Αξίζει να σημειωθεί ότι δυστυχώς ο νόμος αυτός διατηρεί (άρθρο 84) την απαγόρευση να παρέχονται υπηρεσίες στους αλλοδαπούς που «αδυνατούν να αποδείξουν ότι έχουν εισέλθει και διαμένουν νόμιμα» στη χώρα, από τις ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες, τα ΝΠΔΔ, τους ΟΤΑ, τις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας και τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης. Εξαιρούνται της απαγόρευσης μόνον τα νοσοκομεία σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης περίθαλψης και σε περίπτωση παροχής υπηρεσιών σε ανήλικους.

Το θέμα της εκπαίδευσης των ανηλίκων ρυθμίζεται από το άρθρο 40 του νόμου 2910/2001 που καθορίζει ότι τα παιδιά έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση της συμμετοχής στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς των γονέων τους. (Τριανταφυλλίδου, 2005).

Ο Νόμος 3838/2010 με τις προϋποθέσεις απόκτησης Ελληνικής ιθαγένειας τροποποιεί τον κώδικα ελληνικής ιθαγένειας ο οποίος βασιζόταν στην αρχή του δίκαιου του αίματος. Με τον νέο νόμο τα παιδιά μεταναστών αποκτούν την Ελληνική ιθαγένεια με την γέννησή τους στην Ελλάδα με προϋπόθεση ότι οι δύο γονείς διαμένουν στην Ελλάδα μόνιμα και νόμιμα για 5 συνεχόμενα έτη. Επίσης παιδιά μεταναστών τα οποία έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον 6 έτη ελληνικού σχολείου, κατοικούν μόνιμα και νόμιμα στην χώρα, δικαιούνται την Ελληνική ιθαγένεια. Οι αλλοδαποί οι οποίοι επιθυμούν την πολιτογράφηση ως Έλληνες θα πρέπει να διανέμουν νόμιμα για επτά συνεχόμενα έτη, να έχουν λευκό ποινικό μητρώο, γνώση ελληνικών, ομαλή ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή αλλά και εξοικείωση με τους θεσμούς του πολιτεύματος.

3.2. Προϋποθέσεις για την απόκτηση άδειας παραμονής.

Η άδεια παραχωρήθηκε σε αλλοδαπούς τρίτων χωρών που διέθεταν τα παρακάτω αποδεικτικά στοιχεία:

- Έγγραφο εισόδου στη χώρα (βίζα)

- Ημερομηνία κατάθεσης αίτησης άδειας παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους
- Αριθμό φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.)
- Έγγραφο ασφαλιστικού ταμείου, που βεβαιώνει συνεισφορά του αιτούντος στο ταμείο που να αντιστοιχεί σε 150 μέρες εργασίας,
- Έγγραφο στο οποίο αναγράφεται η ημερομηνία απόρριψης της αίτησης πολιτικού ασύλου.

Το κόστος παραβόλου για την κατάθεση αίτησης άδειας και ανανέωση άδειας παραμονής παραμένει υψηλό: η αίτηση για άδεια διάρκειας ενός έτους κοστίζει περίπου 150 Ευρώ, η άδεια ισχύος δύο χρόνων 300 Ευρώ, τριών χρόνων 450 Ευρώ ενώ το κόστος της αίτησης άδειας μακράς διάρκειας ή μόνιμης διαμονής (την οποία δικαιούνται μόνο όσοι διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα για πέντε συνεχόμενα χρόνια) αγγίζει τα 900 Ευρώ (Καψάλης Α., 2004).

3.3. Κοινωνική ένταξη των μεταναστών

Το κεφάλαιο XII του Νόμου 3386 που έχει ως τίτλο «Κοινωνική Ένταξη», υπενθυμίζει το δικαίωμα στην <<ισότιμη συμμετοχή των αλλοδαπών τρίτων χωρών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή της χώρας>> με παράλληλη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας, ενώ παράλληλα προαναγγέλλει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσης, το οποίο αποτελείται από τους ακόλουθους πυλώνες

- Την πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας
- Την επιτυχή παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας
- Την ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας
- Την ενεργό κοινωνική συμμετοχή (Παπασιώπη - Πασιά Ζ. 1995., Α.-Ν. Σάκκουλας. Α. Μαράτου-Αλιπράντη., 1996).

Ωστόσο, υπάρχει ασάφεια ως προς τη χρηματοδότηση του συγκεκριμένου προγράμματος, την ημερομηνία έναρξης της υλοποίησης και τη διάρκεια του. Επίσης:

- Δεν προβλέπεται κανένα πολιτικό δικαίωμα στους νόμιμα διαμένοντες αλλοδαπούς, καθώς δεν γίνεται αναφορά στο δικαίωμα της ψήφου στις δημοτικές εκλογές, ούτε άλλωστε και στο δικαίωμα της εκλογιμότητας στις εθνικές εκλογές. Σε ό,τι αφορά το τελευταίο, ο νόμος έρχεται σε αντίθεση με τη σχετική Οδηγία της Ε.Ε.
- Δεν προβλέπονται ειδικά δικαιώματα για τους επί μακρόν διαμένοντες, ούτε και μείωση του κόστους ανανέωσης της άδειας παραμονής τους.
- Δεν προβλέπονται ειδικές διατάξεις ως προς το δικαίωμα απόκτησης της ελληνικής υπηκοότητας.
- Επιπλέον, ο νόμος περιορίζει σημαντικά την ελευθερία μετακίνησης αλλά και εργασίας των αλλοδαπών τρίτων χωρών, αφού τους υποχρεώνει να διαμένουν και να εργάζονται με συγκεκριμένη ειδικότητα.

Τέλος, δεν γίνεται καμία αναφορά για τα παιδιά των μεταναστών (δεύτερη γενιά μεταναστών) σε ό,τι αφορά τα πολιτικά τους δικαιώματα, την εκπαίδευσή τους και την προστασία τους από την απέλαση (Παπασιώπη - Πασιά Ζ. 1995, Α.-Ν. Σάκκουλας. Α. Μαράτου-Αλιπράντη., 1996).

3.4. Οι διμερείς συμφωνίες με τις γειτονικές χώρες.

Στα πλαίσια μιας συνολικής αναφοράς για τις πολιτικές μετανάστευσης πρέπει να αναφερθούν και οι διμερείς συμφωνίες που έχουν συναφθεί με γειτονικές χώρες με σκοπό τη ρύθμιση της παράνομης μετανάστευσης και της εγχώριας αγοράς εργασίας με έμφαση στην εποχιακή απασχόληση. Η πρώτη πρωτοβουλία αυτής της μορφής ανάγεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με τη σύναψη συμφωνίας με την Αλβανία για χορήγηση 30.000 εποχιακών αδειών εργασίας (Αμίτσης και άλ., 2001). Επίσης το Μάιο του 1996 υπογράφηκε συμφωνία με την Αλβανία, η οποία επικυρώθηκε με το Νόμο 2482/1997, για την έλευση εποχιακών εργατών προκειμένου να καλυφθούν ανάγκες της εγχώριας παραγωγής (Drougas, 1998, αναφέρεται στο Λαμπριανίδης και άλ., 2001).

Το 2001 στο Ζάγκρεμπ, στο πλαίσιο της “Πρωτοβουλίας για το Άσυλο και τη Μετανάστευση”, η Ελλάδα ανέλαβε ως επικεφαλής χώρα για την Αλβανία, ενώ ταυτόχρονα ολοκληρώθηκε η διαδικασία υποβολής προσφορών εκ μέρους των κρατών του Συμφώνου Σταθερότητας για την υποβοήθηση εθνικών σχεδίων

δράσης των χωρών της περιοχής για την αντιμετώπιση του προβλήματος της μετανάστευσης και του ασύλου (Σκουριά, 2004). Το 1995 υιοθετήθηκε Σύμφωνο Συνεργασίας με τη Βουλγαρία για την εποχιακή απασχόληση Βουλγάρων υπηκόων μέσω της χορήγησης αδειών παραμονής και εργασίας για χρονικό διάστημα τριών μηνών (Αμίτσης και άλ., 2001).

Το σύμφωνο αυτό όμως δεν εξειδικεύθηκε με Σύμβαση που θα επικυρωνόταν από το Βουλγαρικό Κοινοβούλιο, ενώ δεν περιελάμβανε την κάλυψη των μελών της οικογένειας των ενδιαφερομένων. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας έχουν υπογραφεί 21 διμερείς συμφωνίες και πρωτόκολλα τα οποία όμως δεν έχουν κυρωθεί από την Ελληνική Βουλή λόγω του γνωστού προβλήματος με το όνομα της χώρας (Σκουριά, 2004).

Κεφάλαιο 4^ο: Κοινωνικές Επιπτώσεις της Μετανάστευσης. Στάσεις, Αντιλήψεις - Στερεότυπα για τους Μετανάστες

4.1. Έννοια του Ρατσισμού.

Η έννοια του ρατσισμού έχει αποσπάσει το ερευνητικό ενδιαφέρον. Το πλήθος της βιβλιογραφίας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, καταδεικνύει τη σημασία του φαινομένου. Από την βιβλιογραφική μελέτη του φαινομένου, προκύπτει μία σειρά ορισμών. Ρατσισμός κατά τον Γκίκα (1994), είναι «οποιαδήποτε στάση, συμπεριφορά ή πεποίθηση που στρέφεται εναντίον κάποιας κοινωνικής ομάδας λόγω της εθνικότητας, της φυλής ή του χρώματος των μελών της». Σύμφωνα με τον Schmid (1996), υπάρχουν τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά το φαινόμενο του ρατσισμού:

- Η συμπεριφοριστική σύμφωνα με την οποία ρατσισμός είναι: η αδυναμία της αντιμετώπισης των άλλων ως ίσων, με βάση το φυλετικό κριτήριο και μόνο.
- Η γνωσιακή σύμφωνα με την οποία ρατσισμός είναι: η αδυναμία της αντιμετώπισης των άλλων ως ίσων με βάση την πίστη της κατωτερότητας μιας φυλής
- Η προσέγγιση των κινήτρων με βάση την οποία ο ρατσισμός είναι: η αδυναμία αντιμετώπισης των άλλων ως ίσων με μοναδικό κριτήριο τη φυλή, η οποία πηγάζει από την ανάγκη για κυριαρχία.

Ο Schmid θεωρεί ως πιο σωστή την προσέγγιση των κινήτρων.

Ο ρατσισμός, μπορεί να αναπτυχθεί σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο. Στην πρώτη περίπτωση, το άτομο διαμορφώνει ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντι σε άτομα μιας κοινωνικής ομάδας, εκδηλώνοντας πολλές φορές απαξιοτική ή ακόμα και βίαιη συμπεριφορά. Σε ομαδικό επίπεδο, ο ρατσισμός αναπτύσσεται μέσω συγκεκριμένων αντιλήψεων, που αφορούν κυρίως τα χαρακτηριστικά μιας άλλης κοινωνικής ομάδας ή φυλής. Ο ομαδικός ρατσισμός, μπορεί να χαρακτηρίζει μία ομάδα ανθρώπων ή ακόμα και ένα ολόκληρο έθνος, συμπεριλαμβανομένου και της επίσημης εξουσίας (Doane, 2006).

Οι ρατσιστικές εκδηλώσεις καλύπτουν ένα πολύ μεγάλο φάσμα. Έτσι,

ρατσιστική εκδήλωση μπορεί να θεωρηθεί τόσο η ανεκδήλωτη αντιπάθεια προς μια συγκεκριμένη κοινωνική, πολιτιστική ή εθνοτική ομάδα όσο και οι ανοιχτή εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς απέναντί της, καθώς και όλα τα ενδιάμεσα στάδια αυτών των συμπεριφορών. Ρατσιστική συμπεριφορά λοιπόν μπορεί να είναι η καταφορά ενάντια σε συγκεκριμένες ομάδες, η άρνηση για συμμετοχή σε εκδηλώσεις που συμμετέχουν μέλη της συγκεκριμένης ομάδας ή ακόμα και η αποφυγή των περιοχών, διαδρομών και δημόσιων χώρων όπου κανείς μπορεί να συναντήσει μέλη της (Γκίκα, 1994).

Ρατσιστική συμπεριφορά όμως είναι και οι διακρίσεις στον εργασιακό χώρο, η άρνηση πώλησης προϊόντων ή παροχής υπηρεσιών, η απαγόρευση της εισόδου σε δημόσιους χώρους ή και η απειλή κατά της αξιοπρέπειας και της ζωής μελών συγκεκριμένων κοινωνικών, εθνοτικών και πολιτιστικών ομάδων. Γίνεται σαφές ότι δεν είναι όλες οι ρατσιστικές εκδηλώσεις παράνομες, ωστόσο είναι σίγουρα κατακριτέες: μιας και ακόμα και οι πιο ακίνδυνες μπορούν να αποτελέσουν προθάλαμο για την εκδήλωση σοβαρότερων περιστατικών.

Ο ρατσισμός ως φαινόμενο, δεν εξαλείφθηκε με το πέρας του χρόνου. Αποτελεί διαχρονικό φαινόμενο, απόρροια των αισθημάτων αυτοπροστασίας, αυτοσυντήρησης και διαφορετικότητας των οργανωμένων κοινωνιών. Ξεκίνησε βασιζόμενος στη διαφορετικότητα των χαρακτηριστικών των φυλών, την ιεράρχηση των φυλών σε ανώτερες και κατώτερες και την άποψη ότι η λευκή φυλή είναι ανώτερη από όλες τις άλλες φυλές (Doane, 2006). Σήμερα η έννοια του ρατσισμού δεν στηρίζεται τόσο στις φυλετικές διαφορές αλλά στις πολιτισμικές διαφορές, διεκδικώντας την ανωτερότητα ενός πολιτισμού, με ό,τι αυτός περιλαμβάνει, έναντι άλλων.

Οι σημερινές μορφές του ρατσισμού γεννώνται κυρίως από πολιτισμικές διαφορές. Οι πολιτισμικές διαφορές αφορούν, τις αξίες, τον τρόπο ζωής, τη θρησκεία, την ηθική και ό,τι σχετίζεται με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ενός έθνους. Οι διαφορές αυτές γίνονται όλο και πιο προφανείς εξαιτίας του φαινομένου της μετανάστευσης το οποίο αναγκάζει κοινότητες με τελείως διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά να συνυπάρξουν (Οικονόμου & Φερώνας, 2006).

Στο σύγχρονο κόσμο το φαινόμενο του ρατσισμού είναι σύμφυτο με αυτό της μετανάστευσης, θα μπορούσε κανείς να πει ότι τα δύο φαινόμενα βαδίζουν στον παράλληλα με την ανάπτυξη των ρατσιστικών αισθημάτων να ακολουθεί τα μεταναστευτικά ρεύματα (Duffield, 2006). Η υποχρεωτική συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών φέρνει στο προσκήνιο τις διαφορές του (Hjerm, 2009). Η υποβόσκουσα διαμάχη για την επικράτηση μεταξύ των γηγενών και των μεταναστών, καθώς και μεταξύ διαφορετικών ομάδων μεταναστών μεταξύ τους, επιτείνει την ανάπτυξη ρατσιστικών εκδηλώσεων.

4.2. Παράγοντες που Προκαλούν Ανάπτυξη Ρατσισμού.

Ο ρατσισμός, είναι ένα φαινόμενο το οποίο δεν θα μπορούσε να μελετηθεί από μία μόνο σκοπιά. Είναι ένα φαινόμενο με πολλές εκφάνσεις και συνιστώσες. Επομένως, απαιτείται ενδελεχής μελέτη, προκειμένου να αποφανθεί κανείς για την ουσία του ρατσισμού, για τους παράγοντες που επιτείνουν την ανάπτυξή του και τις συνέπειες του φαινομένου (Doane, 2006). Στο παρόν υποκεφάλαιο, λοιπόν, γίνεται προσπάθεια διερεύνησης και ανάλυσης των παραγόντων που δημιουργούν το ρατσισμό σύμφωνα με τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία.

Αρχικά, ο ρατσισμός πηγάζει από ιστορικούς παράγοντες. Η ιστορική πορεία κάθε έθνους, περιλαμβάνει ανταγωνισμούς με άλλα έθνη, οι οποίοι μπορεί να είναι από οικονομικοί μέχρι και ανοιχτές ένοπλες συγκρούσεις. Η ιστορική πορεία λοιπόν, είναι υπεύθυνη για τη στάση και για τις μετέπειτα σχέσεις μεταξύ των εθνών και των πολιτών τους. Η ιστορία του παρελθόντος λοιπόν ακολουθεί τις επόμενες γενιές, διαμορφώνοντας στάσεις και αντιλήψεις, με συνέπεια να καλλιεργείται μίσος και εχθρότητα μεταξύ εθνών που έχουν έντονο ιστορικό παρελθόν. Αυτά τα αισθήματα τα καλλιεργεί στη συνείδηση των πολιτών είτε το ίδιο το κράτος είτε αποτελούν προϊόν γαλούχησης από την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Παπαδημητρίου, 2000).

Η περίπτωση Ελλάδας και Αλβανίας αποτελεί κλασική περίπτωση ρατσισμού με ιστορικές βάσεις. Οι Ελληνικοί και Αλβανικοί πληθυσμοί είχαν έρθει σε έντονη αντιπαράθεση μεταξύ τους κατά τον Εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821, εξαιτίας της εκτεταμένης χρήσης αλβανικών μισθοφορικών

σωμάτων από τους Οθωμανούς (Μαλκίδης, 2007). Οι εκτεταμένες συγκρούσεις μεταξύ των δύο λαών δημιούργησαν ένα αρνητικό προηγούμενο μεταξύ των δύο λαών το οποίο περίμενε την ευκαιρία για να εκδηλωθεί. Ο πρώτος αποδέκτης ρατσιστικών συμπεριφορών ήταν η Ελληνική μειονότητα της Βορείου Ηπείρου. Στη συγκεκριμένη περιοχή διαβιούσαν από τους παλαιότερους ιστορικούς χρόνους Ελληνικοί πληθυσμοί, οι οποίοι με την δημιουργία του Αλβανικού κράτους το 1913 εντάχθηκαν σε αυτό.

Από το σημείο αυτό και έπειτα ακολουθεί μια σταθερή προσπάθεια αφομοίωσης των ελληνικών πληθυσμών στον αλβανικό κορμό η οποία συνοδευόταν από ποικίλες ρατσιστικές εκδηλώσεις εναντίων τους. Η προσπάθεια αυτή έχει περάσει περιόδους έντασης και ύφεσης, ωστόσο είχε σαν σταθερά χαρακτηριστικά την προσπάθεια αποδόμησης της μάθησης της Ελληνικής γλώσσας, την προσπάθεια καταπολέμησης των θρησκευτικών πιστεύω, την προσπάθεια απώλειας της εθνικής ταυτότητας. Οι προσπάθειες αυτές του Αλβανικού κράτους δημιούργησαν επανειλημμένα ένταση στις Ελληνο-Αλβανικές σχέσεις ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1980-1992 (Μαλκίδης, 2007). Τα αποτελέσματα αυτής της έντασης ενέτειναν ενίσχυσαν το ιστορικό προηγούμενο των πρώτων δεκαετιών του 19^{ου} αιώνα διευκολύνοντας την εμφάνιση ρατσιστικών αισθημάτων τόσο από τους Αλβανούς έναντι των Ελλήνων βορειοηπειρωτών όσο και από τους Έλληνες έναντι των Αλβανών.

Στη δεύτερη περίπτωση τα αισθήματα αυτά φανερώθηκαν εντονότατα μετά τον ερχομό των Αλβανικών πληθυσμών στην Ελλάδα μετά το 1992. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξέλιξη η προσπάθεια της αλβανικής κυβέρνησης για απαλοιφή της αναφορά της εθνικότητας στα επίσημα χαρτιά του κράτους, ένα μέτρο το οποίο στρέφεται καθαρά ενάντια στα δικαιώματα της μεγαλύτερης μειονότητας σε αλβανικό έδαφος της ελληνικής. Η οποία αναμένεται να εντείνει περισσότερο τα ρατσιστικά αισθήματα Αλβανών ενάντια στους Έλληνες και Ελλήνων ενάντια των Αλβανών.

Οι οικονομικοί επίσης παράγοντες, ευθύνονται σημαντικά για την ανάπτυξη του φαινομένου ρατσισμού. Το θέμα των οικονομικών παραγόντων, που συμβάλλει στην ανάπτυξη του ρατσισμού, αφορά ένα ευρύτατο φάσμα οικονομικών ζητημάτων. Ζητήματα τα οποία απασχολούν μία χώρα σε κρατικό

αλλά και σε ενδοκοινωνικό επίπεδο. Σε κρατικό επίπεδο, ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών για τις πλουτοπαραγωγικές πηγές, δημιουργεί αισθήματα μίσους και αντιπαράθεσης. Τα αισθήματα αυτά συχνά υποδαυλίζονται από τις κυβερνήσεις προκειμένου να έχουν την κοινή γνώμη με το μέρος τους. Σε ενδοκοινωνικό επίπεδο οι οικονομικοί παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με την εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών, αφορούν τις θέσεις εργασίας και τη διανομή του πλούτου μεταξύ ανθρώπων διαφορετικής εθνικότητας ή φυλετικής καταγωγής που ζουν στην ίδια κοινωνία (Παπαδημητρίου, 2000). Οι οικονομικοί παράγοντες ανέκαθεν αποτελούσαν αιτία διαμαχών και αντιπαλότητας για την ανθρωπότητα. Τα τελευταία χρόνια όμως η εξάντληση των φυσικών πόρων, σε συνδυασμό με τα προβλήματα των οικονομιών των χωρών και κατ' επέκταση της κοινωνίας εντείνουν τα φαινόμενα βίας και αντιπαράθεσεων.

Επιπρόσθετα, οι θρησκείες αποτελούσαν ιστορικά, έναν από τους βασικούς παράγοντες ενίσχυσης του ρατσισμού. Οι θρησκείες υποστηρίζουν με θέρμη την πίστη τους απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη. Ειδικότερα, σε παλαιότερες χρονικές περιόδους οι θρησκευτικές ηγεσίες ενίσχυαν τα εχθρικά αισθήματα των πιστών τους έναντι στους πιστούς των άλλων θρησκειών. Αυτό συνέβαινε, τόσο για λόγους προστασίας και επέκτασης της βάσης των πιστών τους αλλά και διότι οι εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες, έντυναν τον επεκτατισμό με θρησκευτικό μανδύα. Αυτό το φαινόμενο του θρησκευτικού ρατσισμού, δεν αποτέλεσε μονοπώλιο κάποιας θρησκείας (Taguieff, 1998). Έτσι, οι ειδωλολάτρες κατεδίωξαν τους Χριστιανούς, οι Χριστιανοί και οι Ισλαμιστές κατεδίωξαν τους ειδωλολάτρες. Μάλιστα, τα φαινόμενα δεν περιορίστηκαν σε ενδοκοινωνικές διώξεις, αλλά πήραν και τη μορφή, διακρατικών συγκρούσεων. Έτσι, οι βυζαντινο-περσικοί πόλεμοι μεταβλήθηκαν σε διαμάχες χριστιανών με ειδωλολάτρες, οι σταυροφορίες και η ισλαμική κατάκτηση της Ισπανίας, πήραν τη μορφή Χριστιανο-Μωαμεθανικών πολέμων. Σε όλες αυτές τις περιόδους, διώξεων και πολεμικών συγκρούσεων, οι θρησκείες αποτέλεσαν το κύριο αίτιο ρατσιστικών εκδηλώσεων και συμπεριφορών.

Στη σύγχρονη εποχή, οι θρησκευτικές διαφορές συνεχίζουν να συντηρούν και να εκτρέφουν το ρατσισμό. Σε κοινωνίες που συνυπάρχουν δύο

οι περισσότερες θρησκευτικές κοινότητες, τα φαινόμενα θρησκευτικού ρατσισμού, αποτελούν πολύ συχνό τόπο (Hall et al., 2009). Συχνά δε, φτάνουν σε ακραίες εκδηλώσεις βίας. Ενδεικτικά αναφέρονται: η διαμάχη καθολικών και προτεσταντών στη βόρειο Ιρλανδία, οι συγκρούσεις μεταξύ Ινδίας και Πακιστανών, αντιμουσουλμανικές ρατσιστικές εκδηλώσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρώπη μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (Fekete, 2004), οι πρόσφατες συγκρούσεις Μουσουλμάνων και Χριστιανών στην Αίγυπτο κ.α. Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι ο ρόλος των θρησκευτικών διαφορών, ως παραγόντων του ρατσισμού, ενισχύεται από το διογκούμενο φαινόμενο της μετανάστευσης, το οποίο θα συζητηθεί παρακάτω.

Ακόμη, οι κοινωνικοί παράγοντες σχετίζονται με την κοινωνική τάξη, την καταγωγή, το επάγγελμα. Ο κοινός παρονομαστής πίσω από τους κοινωνικούς παράγοντες που προκαλούν το ρατσισμό, είναι η ύπαρξη κοινωνικών υποσυνόλων, με αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, μέσα στα πλαίσια του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες προσπαθούν να εξασφαλίσουν την όσο δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή τους στα παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες μιας κοινωνίας, καθώς και την μικρότερη δυνατή συμμετοχή τους στα βάρη και τις υποχρεώσεις. Οι αντικρουόμενοι αυτοί στόχοι, οδηγούν σε ανάπτυξη εχθρικών συναισθημάτων, τα οποία πολλές φορές γεννούν ρατσισμό και ρατσιστικές συμπεριφορές (Taguieff, 1998).

Πολιτισμικοί παράγοντες συχνά φέρνουν στο προσκήνιο αντιπαραθέσεις μεταξύ ατόμων διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Βασικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά αποτελούν από απλές καθημερινές συνήθειες μέχρι το σύστημα αξιών και την ηθική ενός πολιτισμού. Τα χαρακτηριστικά αυτά πολλές φορές αποτελούν αιτία για την κατηγοριοποίηση ανθρώπων σε ομάδες, και την περιθωριοποίησή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτισμικού ρατσισμού με θρησκευτικά βέβαια στοιχεία, αποτελεί η κατακραυγή των ανθρώπων που καταναλώνουν χοιρινό, καθώς και των γυναικών που ντύνονται κατά τα δυτικά πρότυπα στις μουσουλμανικές χώρες, καθώς επίσης και ενάντια στους ανθρώπους που καταναλώνουν κρέας σκύλου στις δυτικές χώρες (Duffield, 2006).

Ένας από του γενεσιουργούς παράγοντες του ρατσισμού είναι η

ξενοφοβία. Ο φόβος του διαφορετικού και του ξένου, συχνά συντελεί στην ανάπτυξη στερεότυπων αντιλήψεων, που μπορούν να οδηγήσουν σε ρατσιστικές συμπεριφορές. Το φαινόμενο αυτό υποδηλώνει το φόβο που νιώθει μια ομάδα ατόμων έναντι μιας άλλης ομάδας, η οποία παρουσιάζει διαφορετικότητα. Η ξενοφοβία καθιστά τα άτομα καχύποπτα απέναντι σε άτομα διαφορετικών εθνοτικών και πολιτισμικών ομάδων, χωρίς απαραίτητα να οδηγεί σε ακραίες εκδηλώσεις ρατσιστικών συμπεριφορών (Rydgren, 2003). Το φαινόμενο της ξενοφοβίας συνδέεται στενά με την μετανάστευση, καθώς η αύξηση των μεταναστευτικών κυμάτων στο δυτικό κόσμο και οι πληθυσμιακές αλλαγές, δημιούργησαν συναισθήματα ανησυχίας και φόβου στους γηγενείς πληθυσμούς.

Η ίδια η μετανάστευση αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης του ρατσισμού και αφορά όλους τους παραπάνω παράγοντες. Η μαζική μετακίνηση των πληθυσμών σε χώρες του δυτικού κόσμου για αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης και επιβίωσης, είτε εξαιτίας του εκτοπισμού των πληθυσμών εξαιτίας των πολεμικών συνάξεων, αποτελεί τη νέα πραγματικότητα κυρίως μετά τη δεκαετία του '90. Μείζον πρόβλημα αποτελεί και η λαθρομετανάστευση, η οποία έχει γιγαντωθεί, δημιουργώντας ακόμα περισσότερα προβλήματα, τα οποία συζητούνται παρακάτω. Η συνύπαρξη λοιπόν, των διαφορετικών πληθυσμών φέρνει στην επιφάνεια αντιπαραθέσεις σε πολλούς τομείς, της ανθρώπινης δραστηριότητας, απογειώνοντας τα ποσοστά ρατσιστικών συμπεριφορών και επιθέσεων (Huber, 2003).

Η μετανάστευση συνοδεύεται από πληθώρα στερεότυπων αντιλήψεων, οι οποίες προκύπτουν από την άποψη ότι οι μετανάστες έρχονται να ζήσουν σε βάρος των γηγενών. Το γεγονός ότι οι μετανάστες αποτελούν φθηνά εργατικά χέρια, ευθύνεται σε κάποιο ποσοστό για την ανεργία των γηγενών αλλά και για την πτώση των μισθών. Επιπλέον, οι μετανάστες απολαμβάνουν κοινωνική μέριμνα και παροχές υγείας και εκπαίδευσης, που έχουν ως αποτέλεσμα, πολλές φορές οι ίδιες υπηρεσίες να μην μπορούν να ανταποκριθούν στο μέγιστο βαθμό για τους γηγενείς πολίτες. Τα γεγονότα αυτά σε συνδυασμό με τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα που διεκδικούν οι μετανάστες, τους φέρνουν σε ρήξη με το σύνολο του ντόπιου πληθυσμού. Οι ντόπιοι θεωρούν

τους μετανάστες ανεπιθύμητους και υπαίτιους για τα δεινά που πλήττουν την οικονομία και το σύστημα κοινωνικών παροχών. Το παραπάνω αρκεί για να καλλιεργείται ο ρατσισμός σε βαθμό που πολλές φορές καταλήγει σε βίαιες εκδηλώσεις (Hjerm, 2009).

Επίσης, η μετανάστευση ευθύνεται σημαντικά για την αύξηση της εγκληματικότητας, προκαλώντας αρνητικά συναισθήματα στον ντόπιο πληθυσμό. Δεν είναι λίγες οι φορές που δημιουργούνται στερεότυπες αντιλήψεις αναφορικά με την καταγωγή και την εγκληματικότητα. Συγκεκριμένα, λόγω των μεγάλων ποσοστών εγκληματικότητας από άτομα της ίδιας καταγωγής, στοχοποιείται το σύνολο των ατόμων της ίδιας καταγωγής και αντιμετωπίζονται από τον γενικό πληθυσμό ως «επικίνδυνα» άτομα. Η γενίκευση αυτή δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην ζωή των μεταναστών, που δεν έχουν καμία σχέση με την εγκληματικότητα και την παρανομία, αλλά αποτελούν στόχο άθελά τους. Επιπλέον, πολλές φορές εγκληματικές ενέργειες, οι οποίες διαπράττονται από γηγενείς ή από άλλες κοινωνικές ομάδες, αποδίδονται στους αλλοδαπούς πληθυσμούς που παρουσιάζουν υψηλό δείκτη εγκληματικότητας (Καρύδης, 1997).

Η αύξηση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα, τη δεκαετία του 90, συνδέθηκε με το φαινόμενο της μετανάστευσης των Αλβανών στην Ελλάδα. Η δυσφορία του ελληνικού πληθυσμού ήταν τέτοια, η οποία πολλές φορές εκφραζόταν και μέσω του τύπου. Ο τύπος συχνά έκανε λόγο για μαζική μετακίνηση Αλβανών, οι οποίοι έφυγαν από τις Αλβανικές φυλακές εξαιτίας της πτώσης του κουμμουνισμού και εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα (Κωνσταντινίδου, 2001). Γενικότερα το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούσε ο τύπος για να περιγράψει την κατάσταση, δυναμίτιζε την κατάσταση και τις αντιδράσεις. Την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ήταν έντονος ο φόβος των Ελλήνων για την «μάστιγα», όπως χαρακτηριζόταν η αλβανική μετανάστευση προς την Ελλάδα (Κουντούρη, 2008). Η συγκεκριμένη στάση του ελληνικού πληθυσμού έναντι των Αλβανών μεταναστών, διατηρήθηκε για πολλά χρόνια, εξασθενώντας ουσιαστικά, μετά την αθρόα μετανάστευση και λαθρομετανάστευση των Αφρικανών και Ασιατών μεταναστών.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί, ότι ο ανταγωνισμός δεν αφορά μόνο τον

οικονομικό τομέα. Στις χώρες που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά μεταναστών, οι γηγενείς νιώθουν ότι απειλούνται για απώλεια της ομοιογένειάς τους και της πολιτισμικής διαφορετικότητάς τους. Αυτή η ανησυχία πλήττει ιδιαίτερα τους Έλληνες Συγκεκριμένα, η Ελλάδα αποτελεί ιδιαίζουσα περίπτωση, μετά από την ανταλλαγή των πληθυσμών που ακολούθησε την Μικρασιατική καταστροφή η χώρα παρουσίαζε μια εξαιρετικά ομοιογενή εθνικά και θρησκευτικά εικόνα με την συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού, άνω του 95%, να δηλώνουν Έλληνες Ορθόδοξοι. Εξαιρέση αποτελούσαν οι περιορισμένες μειονότητες των Πομάκων και των Ελλήνων Μουσουλμάνων της Θράκης. Η εικόνα αυτή ανατράπηκε εξαιτίας του φαινομένου της μετανάστευσης, και κυρίως της λαθρομετανάστευσης, το οποίο έχει σαν αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν, στα αστικά κυρίως κέντρα, μη γηγενείς πληθυσμοί. Έτσι σήμερα υπάρχει πληθώρα μειονοτικών πληθυσμών συγκεντρωμένων σε περιοχές όπου παραδοσιακά κατοικούσαν γηγενείς. Οι πληθυσμοί αυτοί παρουσιάζουν την ιδιαιτερότητα ότι δεν προέρχονται μόνο από γειτονικά κράτη αλλά και από πολύ απομακρυσμένες περιοχές. Πρόκειται για ανθρώπους τελείως διαφορετικής νοοτροπίας, πολιτισμού, αξιών και βιωμάτων. Η απειλή βιώνεται έντονα από τους Έλληνες πολίτες, εξαιτίας όχι μόνο της ραγδαίας αύξησης αλλά και του φαινομένου της πολυπολιτισμικότητας της μετανάστευσης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη έντονων ρατσιστικών αισθημάτων ανάμεσα σε γηγενείς και μετανάστες στις περιοχές αυτές (Skordas and Sitaropoulos, 2004).

4.3. Διαμόρφωση Κοινωνικών Διακρίσεων.

Η συμπεριφορά που στηρίζεται στις κοινωνικές διακρίσεις, δεν είναι κάτι εγγενές στους ανθρώπους, με την έννοια ότι δεν είναι αποτέλεσμα της κληρονομικότητας αλλά καλλιεργείται. Είναι αποτέλεσμα λοιπόν μάθησης και ανατροφής των ανθρώπων από την παιδική ηλικία. Υπεύθυνοι για την ανατροφή, τη συμπεριφορά και κατά συνέπεια την ανάπτυξη ανθρωπιστικών αντιλήψεων των παιδιών, είναι κατά κύριο λόγο οι γονείς. Επιπλέον, το σχολείο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η κοινωνική ομάδα και γενικότερα όλοι οι φορείς αλληλεπίδρασης του παιδιού, διαδραματίζουν δραστικό ρόλο στην

διαμόρφωση της συμπεριφοράς, των αντιλήψεων, της οπτικής γωνίας που αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους (Killen, et al., 2002; Doane, 2006). Στη συνέχεια, επιχειρείται η ανάλυση όλων των ανωτέρω παραγόντων που έχουν άμεση σχέση με την διαμόρφωση των κοινωνικών διακρίσεων.

Το οικογενειακό περιβάλλον, το οποίο διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην ανατροφή του ατόμου, επιφορτίζεται σε μεγάλο βαθμό και τις ευθύνες, για την ανάπτυξη ρατσιστικών αντιλήψεων του ατόμου. Οι συζητήσεις που γίνονται εντός της οικογενειακής εστίας είτε με τα ίδια τα παιδιά είτε με άλλα άτομα, ενώ είναι παρόντα τα παιδιά, αρκούν ώστε να ενστερνιστούν απόψεις, οι οποίες λανθασμένα έχουν αναπτυχθεί στους ανήλικες, αλλά είναι ακόμα πιο λανθασμένο να μεταδίδονται και στις επόμενες γενιές. Μ' αυτόν τον τρόπο συνήθως μεταδίδονται οι ρατσιστικές αντιλήψεις των γονέων στα παιδιά. Είτε εκφράζοντάς τες απευθείας στα ίδια, είτε συζητώντας με κάποιο άλλο άτομο, χρησιμοποιώντας απαξιωτικό λόγο και λεξιλόγιο για άτομα διαφορετικής ομάδας (Καλατζή Αζίζι, 1996).

Σύμφωνα με τον Γκότοβο (1996), μέσω των συζητήσεων στο οικογενειακό περιβάλλον, η επιρροή και κατά συνέπεια η διαμόρφωση συμπεριφοράς που στηρίζεται στις κοινωνικές διακρίσεις, γίνεται με τρεις τρόπους. Ο πρώτος τρόπος αφορά την επιρροή, από τις συζητήσεις των γονέων με άλλους ενήλικες, μέσω των οποίων γίνονται αναφορές σε εμπειρίες τους από άτομα διαφορετικών ομάδων. Ο τρόπος με τον οποίο αναφέρονται στους άλλους, λειτουργεί καταλυτικά για την άποψη που θα σχηματίσει το παιδί για τον «διαφορετικό». Σ' αυτήν την ηλικία, το παιδί δεν έχει αρκετά βιώματα αλλά και δεν έχει την ικανότητα να διαμορφώσει δική του άποψη. Επομένως, οι συζητήσεις και τα βιώματα των γονέων, χρησιμοποιούνται από τα παιδιά ως πειστήριο, για να θεωρηθεί ο «διαφορετικός» ως μη αποδεκτός. Ο δεύτερος τρόπος, αφορά τις συζητήσεις των γονέων με άλλους ενήλικες, μέσω των οποίων μιλούν για τη διαφορετική ομάδα, χρησιμοποιώντας αρνητικούς χαρακτηρισμούς και λεξιλόγιο με ρατσιστικό περιεχόμενο. Το παιδί μ' αυτό τον τρόπο, λαμβάνει μηνύματα για τη στάση που πρέπει να διατηρεί απέναντι σε άτομα συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Ο τρίτος τρόπος επιρροής από την οικογένεια για το θέμα των κοινωνικών διακρίσεων, αφορά προσωπικές

εμπειρίες του παιδιού με άτομα άλλης κοινωνικής ομάδες, οι οποίες αξιολογούνται από τους γονείς. Ο τρόπος ο οποίος αξιολογούνται και ερμηνεύονται από τους γονείς, επηρεάζει σημαντικά τη στάση των παιδιών απέναντι στις κοινωνικές διακρίσεις.

Η οικογένεια λοιπόν, στα πλαίσια της σωστής διαπαιδαγώγησης του παιδιού, οφείλει να μαθαίνει στο παιδί, από μικρή ηλικία να σέβεται τη διαφορετικότητα και να κατανοεί την αξία του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, κοινωνικής θέσης και οτιδήποτε άλλο μπορεί να αποτελέσει αφορμή για διαχωρισμό των ανθρώπων σε κατηγορίες. Οι γονείς οφείλουν, να μεταδώσουν στα παιδιά τους ανθρωπιστικές αξίες και να τα απαλλάξουν από τυχόν προκαταλήψεις, που πιθανόν να έχουν υιοθετήσει κατά την αλληλεπίδρασή τους με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (Killen et al., 2002). Αυτού του είδους η διαπαιδαγώγηση σε θέματα ανθρωπιστικής παιδείας είναι ορθή και επιθυμητή.

Η διαμόρφωση των κοινωνικών διακρίσεων συντελείται και μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος. Τα παιδιά περνούν ένα μεγάλο μέρος της ημέρας στο σχολικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να δέχονται πληθώρα επιρροών τόσο από την ομάδα των συνομηλίκων όσο και από το εκπαιδευτικό προσωπικό. Συγκεκριμένα, το σχολικό περιβάλλον συμβάλλει στη διαμόρφωση στάσεων με τους εξής τρόπους:

- Μέσω προσωπικών βιωμάτων και εμπειριών: Η συναναστροφή με άτομα διαφορετικής ομάδας, δίνει την δυνατότητα στο παιδί να σχηματίσει τη δική του άποψη για το «διαφορετικό». Ανάλογα, με τα βιώματα αυτά σχηματίζει είτε θετική εικόνα είτε αρνητική. Τα πρώτα βιώματα και η άμεση επαφή κατά την σχολική ηλικία, έχουν μεγάλη ισχύ στη διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης απέναντι στο «διαφορετικό». Στο σχολείο επιπλέον, το παιδί έρχεται σε επαφή με τη διαφορετικότητα, με ποικίλους τρόπους. Έτσι, η πολυπολιτισμικότητα των σχολείων δίνει τη δυνατότητα της άμεσης επαφής με παιδιά διαφορετικών εθνικοτήτων, πολιτισμών, θρησκευτικών πιστεύω, συνηθειών κ.α (Γκότοβος, 1996). Επιπλέον, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, τα σχολεία είναι μεικτά· με αποτέλεσμα τα παιδιά να συναναστρέφονται με άτομα διαφορετικού φύλου και να διαμορφώνουν άποψη για τα χαρακτηριστικά που

τους εξισώνουν αλλά και τους διαφοροποιούν (Hodson et al., 2002). Τέλος, στο σχολικό περιβάλλον έρχονται σε επαφή με παιδιά, που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά στρώματα ή ακόμα και με παιδιά διαφορετικών, ειδικών χαρακτηριστικών.

- Μέσω της αλληλεπίδρασης με την ομάδα των συνομηλίκων και των δασκάλων και καθηγητών: Η ομάδα κοινωνικοποίησης των παιδιών ασκεί μεγάλη επιρροή σε θέματα υιοθέτησης απόψεων, ακόμα και όταν δεν υπάρχει προσωπική εμπειρία. Και στο θέμα της διαμόρφωσης των στάσεων και των αντιλήψεων, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η ομάδα. Επιπρόσθετα, η γνώμη ή οι απόψεις για το θέμα της διαφορετικότητας, οι οποίες εκφράζονται από τον δάσκαλο ή τον καθηγητή, έχουν υψηλή βαρύτητα για τη στάση που διαμορφώνουν τελικά οι μαθητές. Ο τρόπος ομιλίας και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί, όταν αναφέρονται στη μία ή στην άλλη ομάδα, μπορεί να αφήσει περιθώρια για την δημιουργία διακρίσεων. Σημαντικό ρόλο, διαδραματίζει και η διδαχή εκ μέρους του εκπαιδευτικού, σε θέματα ρατσισμού και κοινωνικών διακρίσεων, καθώς και αν ο ίδιος είναι δίκαιος απέναντι σε παιδιά έτερων ομάδων. Η διάκριση εκ μέρους του εκπαιδευτικού αποτελεί ένα κακό παράδειγμα, το οποίο μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει αντικείμενο μίμησης από τους μαθητές (Douglas, 2006).

- Μέσω των απόψεων που εκφράζονται στα σχολικά εγχειρίδια: Υπεύθυνα θεωρούνται και τα σχολικά εγχειρίδια για τη διαμόρφωση κοινωνικών διακρίσεων, γεγονός το οποίο πιστοποιείτε από πληθώρα διεθνούς βιβλιογραφίας (Demie, 2001). Συγκεκριμένα το σχολείο της Ιστορίας, στην προσπάθεια, μέσα από την διδαχή να ενισχύσει το εθνικό φρόνημα και την αίσθηση της μοναδικότητας του έθνους, δημιουργεί πολλές φορές πρόσφορες συνθήκες για την ανάπτυξη στερεότυπων αντιλήψεων. Συγκεκριμένα, τα ελληνικά βιβλία ιστορίας εκθειάζουν τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ως την απαρχή του πολιτισμού και τον αντιπαραθέτουν με τους πολιτισμούς άλλων εθνών. Επιπλέον, συχνά αφήνεται να εννοηθεί ότι οι υπόλοιποι πολιτισμοί παρουσιάζουν στοιχεία κατωτερότητας. Ακόμη, μέσα από την αφήγηση των ιστορικών γεγονότων ο μαθητής αντιλαμβάνεται ποιο λαοί ήταν φιλικοί και ποιο εχθρικοί ως προς το έθνος, με αποτέλεσμα να τρέφει αρνητικά αισθήματα προς τους λαούς, με τους οποίους έχουν υπάρξει εντάσεις και συγκρούσεις στο

παρελθόν (Φραγκουδάκη και Δραγώνα, 1997).

Αξίζει να σημειωθεί, ότι στα σχολικά εγχειρίδια, κυρίως των χαμηλοοικονομικών τάξεων, εντυπώνεται απόψεις και για τα δύο φύλα, παρουσιάζοντας το ανδρικό φύλο να υπερέχει έναντι του γυναικείου (Sadker, 1975; Demie, 2001). Για παράδειγμα, οι άνδρες συνήθως εμφανίζονται να έχουν καλύτερη επαγγελματική πορεία από τη γυναίκα. Η γυναίκα συνήθως ασχολείται είτε με τα οικιακά είτε με επαγγέλματα που δεν έχουν πολλά περιθώρια ανέλιξης (Arnot, 2004). Επιπλέον, διαχωρίζουν τους ρόλους των δύο φύλων δημιουργώντας στερεότυπες αντιλήψεις σχετικά με την ικανότητα της γυναίκας σε συγκεκριμένες ασχολίες και δραστηριότητες και τη συνδέουν με τις οικιακές εργασίες (Λαμπροπούλου και Γεωργουλέα, 1992). Έτσι, οι επιδράσεις που δέχεται το παιδί μπορεί να έχουν επιπτώσεις στην κοινωνική συμπεριφορά του, αλλά και στην μετέπειτα ζωή του, στην επιλογή επαγγέλματος κ.τ.λ.

Δεδομένου λοιπόν, ότι το εκπαιδευτικό περιβάλλον, παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία στο ρατσισμό, επιβάλλεται μέριμνα για το θέμα αυτό. Το σχολείο οφείλει να μην δημιουργεί ή ενισχύει τις στερεότυπες αντιλήψεις των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί γνωρίζοντας ότι επηρεάζουν τους μαθητές, οφείλουν να προσέχουν ιδιαίτερα το λόγο που χρησιμοποιούν καθώς και να είναι το ίδιο αντικειμενικοί για όλους. Αναφορικά με τα βιβλία της ιστορίας, είναι απαραίτητο να βρεθεί η χρυσή τομή, όπου θα επιτυγχάνεται η γνώση των ιστορικών γεγονότων και η καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας, χωρίς να οδηγούνται σε φανατισμούς. Τέλος, είναι ανάγκη να φροντίζονται οι αναφορές που γίνονται στα δύο φύλα, και πόσο μάλιστα σε μικρές τάξεις, όπου τα παιδιά δεν διαθέτουν κριτική σκέψη (Demie, 2001).

Ακόμη, ένας παράγοντας ο οποίος έχει ενεργό ρόλο στην υιοθέτηση στερεότυπων αντιλήψεων, είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Τα μέσα ενημέρωσης διαθέτουν μεγάλη ισχύ λόγω ότι έχουν τη δυνατότητα να εκπέμπουν μηνύματα και στον ίδιο χρόνο να τα λαμβάνουν πολλοί αποδέκτες.

Επιπλέον, καταφέρνει να εισχωρεί στον ιδιωτικό χώρο των ανθρώπων και να προβάλλει απόψεις χωρίς να υπάρχει αντίλογος (Entman, 1990). Με τη δύναμη λοιπόν της εικόνας, του ήχου και του κειμένου ή ενός από τα τρία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν συμμετοχή και στην καλλιέργεια ρατσιστικών

αισθημάτων μέσω ειδικών προβολών ή συζητήσεων, όπου οι απόψεις αυτές διατυπώνονται έμμεσα ή άμεσα. Για παράδειγμα μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης και συγκεκριμένα της τηλεόρασης εκπέμπονται μηνύματα μέσω των οποίων περιγράφονται κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας αλλοεθνών, αλλά δεν προβάλλονται τα θετικά. Είτε προβάλλουν μόνο αρνητικά πρότυπα και ποτέ θετικά. Άλλες φορές τους παρουσιάζουν ως μόνους υπεύθυνους για την αύξηση της εγκληματικότητας (Γκότοβος, 1996).

Ένας άλλος τρόπος επιρροής στο κοινό και δημιουργίας στάσεων και αντιλήψεων, είναι τα διαφημιστικά μηνύματα. Μέσα σε ελάχιστο χρόνο προβολής καταφέρνουν να αποτυπώσουν στο υποσυνείδητο παραστάσεις, που δεν προλαβαίνει να τις επεξεργαστεί ο ανθρώπινος εγκέφαλος. Οι παραστάσεις αυτές αφορούν είτε διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα, είτε φυλετικές, είτε διακρίσεις που αφορούν την εμφάνιση και πιο συγκεκριμένα το βάρος κ.α. Παρότι, λοιπόν, πολλές φορές η προσοχή δεν εστιάζεται στα συγκεκριμένα δεδομένα, καταφέρνουν να έχουν ακόμη μεγαλύτερη επιρροή γιατί με τον τρόπο αυτό «προσφέρονται» στον άνθρωπο ως δεδομένα (Καλατζή Αζίζι, 1996).

Επίσης, το γεγονός ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αγνοούν συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, ενισχύει τις κοινωνικές διακρίσεις. Για παράδειγμα η τηλεόραση, δεν προβάλλει προγράμματα τα οποία απευθύνονται σε κωφάλαλα άτομα. Ή ο τύπος δεν τυπώνει κάποιο αριθμό φύλλων, κατασκευασμένα με τη μέθοδο γραφής Braille. Το γεγονός, αυτό περιθωριοποιεί αυτές τις ομάδες, δίνοντας την αίσθηση ότι πρόκειται για άτομα μικρών απαιτήσεων και δυνατοτήτων.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι μέσα επιβολής και επιρροής. Αυτό επιτυγχάνεται με πολλά μέσα και στρατηγικές. Παραπάνω αναφέρθηκαν ενδεικτικά κάποια παραδείγματα, όμως δεν είναι τα μόνα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα έπρεπε να περνούν από μεγαλύτερο έλεγχο για τα μηνύματα που εκπέμπουν, δεδομένου ότι έχουν μεγάλη απήχηση στην κοινωνία. Επιπλέον, τα ίδια τα μέσα οφείλουν να λειτουργούν βάσει συγκεκριμένου δεοντολογικού κώδικα, που δε θα επιτρέπει τέτοιες πρακτικές με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και την αυστηρή επιτέλεση του έργου τους (Γκότοβος,

1996).

4.4. Στάσεις.

Ο όρος στάση δηλώνει την ερμηνεία που δίνει το άτομο για τα κοινωνικά φαινόμενα και τη θέση που παίρνει απέναντί τους. Τα γεγονότα που διαμορφώνουν τις στάσεις μπορεί να αφορούν κάποιο άτομο ή κοινωνική ομάδα, κάποιο φαινόμενο, μια ιδέα, ένα γεγονός κ.α. Η διαμόρφωση των στάσεων έχει άμεση σχέση με τις εμπειρίες του ατόμου, τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται, την κοινωνικοποίησή του και το περιβάλλον. Επιπλέον, η ηλικία, το φύλο, ο τόπος διαμονής και καταγωγής, το μορφωτικό επίπεδο, τα θρησκευτικά και πολιτικά πιστεύω διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην ανάπτυξη και διαμόρφωση των στάσεων (Καλατζή Αζίζι, 1996).

Η κατανόηση και ερμηνεία των στάσεων έχουν γίνει αρκετές φορές αντικείμενο μελέτης και έρευνας. Στην προσπάθεια αυτή έχουν αναπτυχθεί αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις. Μία από αυτές, προκειμένου να ερμηνεύσει την έννοιά τους, αναφέρεται στο τρισδιάστατο μοντέλο, όπου οι στάσεις αποτελούνται από γνωστικά, συμπεριφοριστικά και συναισθηματικά στοιχεία. Τα γνωστικά στοιχεία σχετίζονται με τις γνωστικές λειτουργίες του ατόμου καθώς και με τον τρόπο που λειτουργεί η νόηση. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το άτομο τα εξωτερικά ερεθίσματα και τα εντάσσει σε ανάλογες κατηγορίες, τον βοηθά να κατανοεί το εξωτερικό περιβάλλον, να διαμορφώνει απόψεις και στάσεις (Κοκκινάκη, 2005). Η άποψη για παράδειγμα ότι οι Ασιάτες είναι μικρού αναστήματος διαμορφώθηκε από γνωστικά στοιχεία. Η παραπάνω άποψη όμως παρουσιάζει σφάλμα δεδομένου ότι υπεργενικεύει κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία μπορεί να χαρακτηρίζουν το γενικό πληθυσμό, όχι όμως στο σύνολό του. Στο παραπάνω παράδειγμα δηλαδή, μπορεί ο γενικός πληθυσμός των Ασιατών να είναι μικρού αναστήματος αλλά δεν είναι όλος ο πληθυσμός. Η υπεργενίκευση έχει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων και ιδίως όταν πρόκειται για διαφορετικούς λαούς ή διαφορετικά φύλα.

Τα συμπεριφοριστικά στοιχεία, σύμφωνα με τη θεωρία του τρισδιάστατου μοντέλου, έχουν και αυτά το δικό τους μερίδιο, στη

διαμόρφωση των στάσεων. Συγκεκριμένα, συνήθειες και χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς διέπονται από τις στάσεις που έχει διαμορφώσει το άτομο απέναντι σε συγκεκριμένες ιδέες. Για παράδειγμα, η επιλογή ενός ατόμου να μην καταναλώνει αλκοόλ, φανερώνει την ανάπτυξη μιας αρνητικής στάσης απέναντι στο αλκοόλ, τη μέθη και τις επιπτώσεις της.

Η εμπλοκή των συναισθηματικών στοιχείων, στη διαμόρφωση των στάσεων έγκειται στη δημιουργία αρνητικών ή θετικών τάσεων απέναντι σε μία αντίληψη ή ιδέα. Για παράδειγμα, τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματα απέναντι σε συγκεκριμένους ανθρώπους, που ανήκουν σε διαφορετική, εθνική/φυλετική ομάδα, μπορεί να οδηγήσουν στην ανάπτυξη θετικών ή αρνητικών στάσεων απέναντι σε αυτές τις εθνικές ή φυλετικές ομάδες στο σύνολό τους. Η σχέση ανάμεσα στα συναισθήματα και της στάσης, δεν είναι μονής κατευθύνσεως. Δηλαδή μία αρνητική στάση απέναντι στους παραβάτες του νόμου μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα απέναντι σε κάθε παραβάτη ξεχωριστά (Κοκκινάκη, 2005).

4.5. Στερεότυπα.

Τα στερεότυπα, καθορίζουν το τι περιμένει ο κάθε άνθρωπος, από την συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων. Έτσι, με βάση τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου όπως φύλο, ηλικία επίπεδο, μόρφωση, εισόδημα κ. α, σχηματίζει κανείς μία εικόνα για τη συμπεριφορά του, ακόμα και αν το άτομο αυτό του είναι παντελώς άγνωστο. Τα στερεότυπα είναι οι γενικευμένες απόψεις που διέπουν μια κοινωνική ομάδα και αφορούν τα μέλη κάποιας άλλης ομάδας. Το στερεότυπο ως έννοια άλλοτε είναι επιβαρυνμένο με αρνητικό περιεχόμενο, εκφράζοντας έτσι τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και άλλοτε με θετικό περιεχόμενο, φανερώνοντας τα συναισθήματα αποδοχής απέναντι σε μια ομάδα ανθρώπων (Kawakami and Dovidio, 2001). Επιπλέον, πρόκειται για συλλογικές και γενικευμένες διαπιστώσεις και όχι για αποτέλεσμα ατομικών πεποιθήσεων. Για αυτό το λόγο η ισχύ των στερεοτύπων είναι σημαντική και δυσμετάβλητη.

Τα στερεότυπα λοιπόν, φανερώνουν τις απόψεις που υπάρχουν για τα μέλη μιας ομάδας. Οι στερεότυπες αντιλήψεις είναι γνωστές στο γενικότερο

πληθυσμό, ακόμα και αν δεν τις ασπάζεται σημαντικό μέρος του. Η ύπαρξή τους βασίζεται σε γνωστικές διαδικασίες, οι οποίες ενεργοποιούνται στο άτομο, είτε συνειδητά, είτε ασυνείδητα. Στην περίπτωση, όπου οι στερεότυπες αντιλήψεις υιοθετούνται συνειδητά, συνήθως παρεμβάλλεται κάποια αφορμή, ένας σημαντικός λόγος. Αντίθετα, τα στερεότυπα υιοθετούνται ασυνείδητα ως αποτέλεσμα της γενικότερης τάσης του πληθυσμού αλλά και αυτόματα χωρίς το άτομο να το συνειδητοποιήσει (Coutant et al., 2010).

Την έννοια των στερεοτύπων έχουν προσεγγίσει πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις, πρεσβεύοντας η καθεμία τις δικές τις αρχές για την ερμηνεία του φαινομένου. Παρακάτω αναλύεται και η ερμηνεύεται η έννοια των στερεοτύπων μέσω της ψυχοδυναμικής, της γνωστικής, της κοινωνικο-πολιτισμικής θεωρίας, τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας και τη θεωρία της ρεαλιστικής σύγκρουσης.

Η ψυχοδυναμική θεωρία αποδίδει την ύπαρξη των στερεοτύπων στην ανάγκη του ατόμου και των εσωτερικών μηχανισμών άμυνας, να επιλύσουν εσωτερικές συγκρούσεις. Η θεωρία αυτή πρεσβεύει ότι οι μειονοτικές ομάδες γίνονται αποδέκτες επιθετικής συμπεριφοράς, επειδή αποτελούν ανίσχυρους στόχους. Η αδυναμία να εκφραστεί η απόρριψη και η επιθετικότητα σε ισχυρούς στόχους, ωθεί την ορμή αυτή να εκφραστεί σε πιο αδύναμους στόχους. Επιπλέον, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, τα άτομα προσπαθούν να συγκαλύψουν δικές τους ανεπάρκειες και ελλείψεις, αποδίδοντας δυσμενή χαρακτηριστικά σε άλλες κοινωνικές ομάδες. Το γεγονός αυτό, κάνει το άτομο να αισθάνεται καλύτερα με τον εαυτό του και μετριάζει την εσωτερική του διαμάχη (Schneider, 2005).

Η γνωστική θεωρία υποστηρίζει ότι η ύπαρξη των στερεοτύπων, είναι αποτέλεσμα της επεξεργασίας των πληροφοριών. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι κατά την επεξεργασία και κωδικοποίηση των πληροφοριών στον ανθρώπινο εγκέφαλο, ενισχύεται η υιοθέτηση των στερεοτύπων αντιλήψεων. Οι πληροφορίες κωδικοποιούνται με βάση τα χαρακτηριστικά τους, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Η κωδικοποίηση αυτή ευνοεί τη σύγκριση μεταξύ ερεθισμάτων και την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το ποιά παρουσιάζει περισσότερα θετικά ή αρνητικά κτλ. Αυτόματα λοιπόν, με την ταξινόμηση των

πληροφοριών υπερτονίζονται οι διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε ερεθίσματα διαφορετικών κατηγοριών ενώ αγνοούνται οι διαφορές που υπάρχουν μέσα στα ερεθίσματα της ίδιας κατηγορίας. Επομένως, η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η απαρχή για την ανάπτυξη των στερεοτύπων στο άτομο (Kawakami and Dovidio, 2001).

Η κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία ερμηνεύει την ύπαρξη των στερεοτύπων ως συνέπεια της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου. Η συνύπαρξη διαφορετικών ομάδων και η αλληλεπίδραση με άτομα διαφορετικών χαρακτηριστικών και πεποιθήσεων, δημιουργεί συνθήκες αντιπαράθεσης (Rydell et al, 2007. Επιπλέον, η συγκεκριμένη θεωρία στηρίζει την άποψη ότι η κοινωνικοποίηση ευνοεί την δημιουργία και την εξάπλωση των στερεοτύπων αντιλήψεων. Η κοινωνική μάθηση είναι υπεύθυνη για την διατήρηση των στερεοτύπων και την εξάπλωσή τους, μέσω των πολιτισμικών φορέων, δηλαδή της οικογένειας, του σχολείου, των μέσων μαζικής επικοινωνίας κ.α.

Τα στερεότυπα αποτελούν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα παρατήρησης της συμπεριφοράς που αναπτύσσουν τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Μέσα στο κοινωνικό σύνολο, το άτομο ρυθμίζει τη συμπεριφορά του με βάση τη λειτουργία της παρατήρησης. Η κοινωνία αποτελεί ένα πολύπλοκο μηχανισμό ο οποίος στηρίζεται στις απειράριθμες σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη του. Τα άτομα, για να απλοποιήσουν αυτό το εξαιρετικά πολύπλοκο περιβάλλον τμηματοποιούν το κοινωνικό σύνολο σε υποκατηγορίες από τα μέλη των οποίων αναμένουν συγκεκριμένες συμπεριφορές (Van den Bos, and Stapel, 2009). Στην ερμηνεία της ανάπτυξης στερεοτύπων σε διαμαδικό επίπεδο συμβάλλουν δυο βασικές θεωρίες:

-Η θεωρία της *κοινωνικής ταυτότητας*: βασίζεται στο γεγονός ότι η κοινωνία υποδιαιρείται σε ολοένα και περισσότερες υποομάδες. Τα άτομα μέσω της δραστηριοποίησής τους, ανήκουν σε κοινωνικές ομάδες και ο κόσμος χωρίζεται σε κοινωνικές κατηγορίες. Τέτοιες κοινωνικές κατηγορίες είναι η φυλή, η θρησκεία, οι πολιτικές προτιμήσεις, οι αθλητικές ομάδες κ.α. Η ανάγκη για τη διατήρησή του εντός της κοινωνικής ομάδας και την υποστήριξη της δικής του κοινωνικής ταυτότητας, τον ωθεί στην υιοθέτηση στερεοτύπων αντιλήψεων για τα άτομα που είναι εκτός της ομάδας και αποτελούν απειλή.

Επομένως, πρόκειται για μια εγγενής αντίδραση για την προστασία της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου (Rydell et al, 2007).

- Η θεωρία της ρεαλιστικής σύγκρουσης πρεσβεύει ότι τα στερεότυπα είναι αποτέλεσμα των συγκρουόμενων συμφερόντων δύο ομάδων. Όταν δύο κοινωνικές ομάδες έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα, δημιουργείται ανταγωνισμός, με αποτέλεσμα να γεννώνται αρνητικά συναισθήματα και εχθρότητα. Ο ανταγωνισμός αυτός, μπορεί να είναι γύρω από ουσιώδη ή επουσιώδη συμφέροντα (Schneider, 2005; Rydell et al, 2007).

4.6. Έννοια της Ξενοφοβίας και του Εθνικισμού

Η αθρόα μετακίνηση πληθυσμού προς τις χώρες της δύσης, δημιουργεί στην πλειοψηφία των γηγενών πληθυσμών, δυσάρεστα συναισθήματα. Αυτό συμβαίνει για πολλούς λόγους, οι οποίοι αναλύθηκαν σε προηγούμενο υποκεφάλαιο. Ένας επιπλέον λόγος είναι η ανασφάλεια και ο φόβος, που δημιουργεί η άφιξη ανθρώπων «ξένων» προς το γενικό πληθυσμό (Οικονόμου, και Φερόνας, 2006). Ο φόβος για το άγνωστο, δημιουργεί αρνητική στάση προς τα άτομα τα οποία παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, συνήθειες, πιστεύω, αξίες, πολιτισμό. Η αρνητική διάθεση λοιπόν, που δημιουργείται εξαιτίας του φόβου του αγνώστου και του διαφορετικού, καλείται ξενοφοβία. Το φαινόμενο της ξενοφοβίας αποτελεί μία σημαντική αιτία για την ανάπτυξη του ρατσισμού.

Η ανάπτυξη του φαινομένου της ξενοφοβίας οφείλεται στην τάση του ατόμου να προστατεύσει τον εαυτό του και την ομάδα που ανήκει. Συνήθης απειλή για τους γηγενείς πληθυσμούς, αποτελεί η απώλεια της εθνικής ταυτότητας. Η απειλή αυτή αποτελεί σημαντικό παράγοντα, αλλά όχι το μοναδικό, για την ανάπτυξη της ξενοφοβίας. Οι γηγενείς νιώθουν ότι απειλούνται σε πολλά επίπεδα και δημιουργείται μεταξύ γηγενών και μεταναστών, ανταγωνισμός. Οι γηγενείς βιώνουν συναισθήματα απειλής ακόμα και στον τομέα της επιβίωσης, αφού φοβούνται ότι θα τους βλάψουν στον οικονομικό τομέα, καταλαμβάνοντας θέσεις εργασίας ή απολαμβάνοντας από το κράτος κοινωνικές παροχές. Το αίσθημα της ξενοφοβίας πολλές φορές δεν σχετίζεται μόνο με τον φόβο της εθνικής αλλοτρίωσης, είτε της εθνικής

επικράτησης, αλλά αποτελεί μία στάση άμυνας απέναντι σε οτιδήποτε διαφέρει και δεν ανήκει στην ομάδα (Rydgren, 2004).

Ο εθνικισμός από την άλλη, δεν αποτελεί απλά ένα φαινόμενο αλλά πρόκειται για μία ιδεολογία, μέσω της οποίας επιδιώκεται να διατηρηθούν τα χαρακτηριστικά ενός έθνους και η ταυτότητα των ατόμων που ανήκουν σε αυτό. Ο εθνικισμός είναι μία πολιτική θεώρηση, η οποία ταυτίζει την έννοια του έθνους και της πολιτικής οντότητας. Επιπλέον, θέτει σαν πρώτη πολιτική προτεραιότητα, το συμφέρον του έθνους (Smith, 1996). Για τους εθνικιστές, το έθνος και το κράτος οφείλουν να είναι έννοιες ταυτόσημες· δηλαδή το έθνος θα πρέπει να συγκροτεί ένα ανεξάρτητο κράτος και το κράτος, θα πρέπει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κυρίαρχου έθνους. Ο εθνικισμός συχνά παρανοείται με το ρατσισμό· όμως ενώ οι δύο έννοιες συνδέονται, η ύπαρξη της μιας δεν προϋποθέτει την άλλη.

Τα τελευταία χρόνια η αύξηση της μετανάστευσης σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση, αναβίωσαν φαινόμενα εθνικισμού. Πιο συγκεκριμένα, η ραγδαία πολυπολιτισμικοποίηση των κοινωνιών, δημιούργησε ή έδωσε ώθηση σε εθνικιστικά κινήματα, τα οποία υπερτονίζουν την ανάγκη διατήρησης και ενίσχυσης των πολιτισμικών χαρακτηριστικών του έθνους, έναντι της εισροής νέας και ξένης κουλτούρας. Παράλληλα, η διαρκής τάση για συνένωση των εθνών κρατών, σε μεγαλύτερες κρατικές οντότητες και ομοσπονδίες, με παράλληλη αποδυνάμωση της εθνικής τους κυριαρχίας και ανεξαρτησίας, οδηγεί στην ανάπτυξη εθνικιστικών αντανεκλαστικών από σημαντικά κομμάτια των πληθυσμών, που επιθυμούν τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας. Είναι σημαντικό, ότι ο εθνικισμός δεν εστιάζει πλέον τόσο σε εθνολογικές διαφορές, όσο σε πολιτισμικές και πολιτικές (Calhoun, 1993).

Στο παρελθόν, ο εθνικισμός στην Ελλάδα συνδέονταν με τον αλυτρωτισμό και την πλειάδα των περιοχών, στις οποίες ζούσαν Έλληνες, υπό ξένη κυριαρχία, κυρίως τουρκική. Ύστερα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι περιοχές στις οποίες κατοικούσαν Έλληνες και παρέμεναν εκτός του εθνικού κορμού, περιορίστηκαν δραματικά, με αποτέλεσμα το φαινόμενο του εθνικισμού να παρουσιάσει κάμψη. Οι νέες συνθήκες, οι οποίες προέκυψαν κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, έχουν οδηγήσει σε αναζωπύρωση. Πιο

συγκεκριμένα, ο εθνικισμός στην Ελλάδα, λειτουργεί ως άμυνα, απέναντι στο μεγάλο αριθμό μεταναστών και λαθρομεταναστών, που παρουσιάζει η χώρα. Η συμβίωση με τους αλλοδαπούς ενεργοποίησε την ανησυχία, την αβεβαιότητα και την τάση για προστασία της εθνικής διαφορετικότητας (Triandafyllidou et al., 1997).

Κεφάλαιο 5^ο: Κοινωνική Εργασία-Αρχές και Αξίες του Κοινωνικού Λειτουργού.

5.1. Βασικές Αρχές στην Άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας.

«Με τον όρο «αξία» εννοείται η σαφής ή και υπονοούμενη σύλληψη του επιθυμητού, η οποία είναι χαρακτηριστική ενός ατόμου ή μιας ομάδας και επηρεάζει την επιλογή μεταξύ προσφερόμενων προτύπων, μέσων, σκοπών και δράσης στην κοινωνία.»(Καλλινικάκη, 1998: 43).

Οι βασικές αρχές για την άσκηση της κοινωνικής εργασίας συνοψίζονται παρακάτω (Καλλινικάκη, 1998):

- Πίστη στη μοναδικότητα του κάθε ανθρώπου: Κάθε ανθρώπινη οντότητα, αποτελεί μία ξεχωριστή μονάδα, με διαφορετικά χαρακτηριστικά και δικό του τρόπο σκέψης και κοσμοθεωρία. Επιπλέον, οι δυνατότητες, οι ικανότητες αλλά και οι ελλείψεις του ατόμου έχουν στενή σχέση με την προσωπικότητα και τα βιώματα του ατόμου.
- Σεβασμός στην προσωπικότητα του ατόμου: Σεβασμός στην προσωπικότητα και την αξία του ατόμου. Είναι απαραίτητο μέσα από τη δραστηριότητα του κοινωνικού λειτουργού, να μη θίγεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τιμή.
- Παροχή ευκαιριών στα άτομα: Είναι απαραίτητο να δίνονται σε όλα τα άτομα ίσες ευκαιρίες να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους για την ικανοποίηση των αναγκών τους.
- Αναγνώριση των δικαιωμάτων του ατόμου: Οι κοινωνικοί λειτουργοί οφείλουν να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα και τις ευθύνες των ατόμων, και να τους επιτρέπεται να συνδιαμορφώνουν τις παροχές των κοινωνικών υπηρεσιών, ιδίως αυτές που τους αφορούν άμεσα.
- Αναγνώριση των ελεύθερων επιλογών του ατόμου: Πρέπει να δίνεται η ελευθερία στο άτομο να στοχοθετεί στη ζωή του, αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον και μία καλύτερη ζωή.
- Ουσιαστική κατανόηση των άλλων και των αναγκών τους: Απαιτείται ουσιαστική προσπάθεια για την κατανόηση των ατόμων και των αναγκών τους,

ώστε να τους παρέχετε άμεση και καλύτερη δυνατή αρωγή. Οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν αρκεί να στέκονται στα λεγόμενα των ατόμων που χρειάζονται βοήθεια, αλλά επιβάλλεται να αφουγκράζονται τις πραγματικές ανάγκες των ατόμων.

- Βαθιά επίγνωση του εαυτού τους: Προκειμένου να μπορούν να κατανοήσουν τους άλλους, είναι απαραίτητη προϋπόθεση να έχουν καλή σχέση και βαθιά επίγνωση του εαυτού τους.
- Συγκατάθεση του ατόμου για την παρέμβαση: Για οποιαδήποτε μορφή παροχής υπηρεσίας, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη και η συγκατάθεση του ατόμου. Διαρκής αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών: Η αξιολόγηση βοηθά στη βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων.

Οι παραπάνω αρχές είναι απαραίτητες για τον σαφή καθορισμό του έργου της κοινωνικής εργασίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν την υποχρέωση να τηρούν τις βασικές αρχές, έχοντας επίγνωση της ευθύνης που φέρουν. Επιπλέον, οι αρχές συμβάλλουν στην ορθή σχέση ανάμεσα στους κοινωνικούς λειτουργούς και στα άτομα που δέχονται τις υπηρεσίες τους. Άλλωστε η παροχή των υπηρεσιών στηρίζεται στην σύμφωνη γνώμη των ενδιαφερόμενων και στη διακριτική συμβολή των κοινωνικών λειτουργών, δύο στοιχεία ιδιαίτερος σημαντικά για τη συνεργασία των δύο πλευρών (Malcolm, 2000). Σε κάποιες όμως περιπτώσεις, οι οποίες κρίνονται επείγουσες και αναγκαίες είναι νόμιμο να επεμβαίνουν οι κοινωνικοί λειτουργοί με δική τους πρωτοβουλία. Σε αυτές τις περιπτώσεις αναλαμβάνουν πολύ μεγαλύτερη ευθύνη και οι ενέργειές τους απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν αντιμετωπίζουν απλά και μονοδιάστατα προβλήματα, αντιθέτως έρχονται αντιμέτωποι με εξαιρετικά απαιτητικά και πολυδιάστατα προβλήματα. Κατά συνέπεια, είναι αναγκασμένοι να εφαρμόζουν μια σειρά από διαφορετικές στρατηγικές και πρακτικές και να παίζουν ταυτόχρονα, πολλούς και διαφορετικούς ρόλους. Οφείλουν να τηρούν πάντοτε συγκεκριμένους δεοντολογικούς κώδικες αλλά από κει και πέρα, είναι ελεύθεροι να παρεμβαίνουν για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, με όποιον τρόπο θεωρούν αυτοί καλύτερο και αποτελεσματικό.

(Μπουρίκος & Σταθόπουλος, 1999; Καλλινικάκη, 1998).

5.2. Οι Προσωπικές Αξίες του Κοινωνικού Λειτουργού.

Μία βασική αξία που πρέπει να διακρίνει τον κοινωνικό λειτουργό είναι η ευσυνειδησία. Οφείλει να έχει βαθιά επίγνωση της ευθύνης που φέρει και να κατανοεί ότι η προσφορά είναι ένας δρόμος δύσκολος, απαιτητικός και ανεξάντλητος. Επιπλέον, χρειάζεται να γνωρίζει ότι το κοινωνικό έργο, θέτει διαρκώς προτεραιότητες, παραμερίζοντας πολλές φορές τις ατομικές πεποιθήσεις. Η γνώση λοιπόν, της σημαντικότητας του συγκεκριμένου έργου απέναντι στην κοινωνία είναι ένα βασικό εφόδιο που επιβάλλεται να διαθέτουν όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί αλλά και αυτοί που ενδιαφέρονται να επιλέξουν αυτή την απασχόληση (Μαρκοπούλου, 1995).

Επιπρόσθετα, οι κοινωνικοί λειτουργοί οφείλουν να χαρακτηρίζονται από υπευθυνότητα και αίσθηση του καθήκοντος. Η παρέμβαση σε άτομα και σε ομάδες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, δεν συνάδει με έννοιες όπως η αναβλητικότητα. Θα πρέπει να είναι έτοιμοι να παρέμβουν σε οποιαδήποτε ανάγκη και να προσπαθήσουν να διευθετήσουν το πρόβλημα, όσο πιο σύντομα γίνεται. Επιπλέον, οι ενέργειες είναι αναγκαίο να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές, καθώς μερικές φορές τίθενται ακόμα θέμα υγείας και ακεραιότητας (Malcolm, 2000).

Επιπλέον, οι κοινωνικοί λειτουργοί επιβάλλεται να είναι απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις και στερεότυπες αντιλήψεις. Το αντικείμενο του έργου τους είναι τέτοιο, που δεν τους επιτρέπεται να κάνουν επιλογές. Το ενδιαφέρον για τον συνάνθρωπο, χρειάζεται να είναι πρωταρχική αρχή τους και να μην επηρεάζεται από άλλους παράγοντες όπως φυλή, θρησκευτικά πιστεύω, οικονομική κατάσταση, κοινωνική θέση κ.α. Για το λόγο αυτό, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και η ηθική του ατόμου, η οποία θα πρέπει να του υπαγορεύει ότι το καθήκον είναι υπεράνω προκαταλήψεων (Flexner, 2001).

Μία επίσης σημαντική αξία, που πρέπει να χαρακτηρίζει τους κοινωνικούς λειτουργούς είναι να είναι αδέκαστοι. Όσοι απασχολούνται σε δημόσιους φορείς ή οργανισμούς δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να

χρηματίζονται, προκειμένου να πράξουν το καθήκον τους. Επιπλέον, είναι ανήθικο να εκμεταλλεύονται τη θέση τους, για να προσελκύσουν πελατεία, την οποία προτίθενται να εξυπηρετήσουν σε ιδιωτική βάση. Αλλά και όσοι απασχολούνται ιδιωτικά, επιβάλλεται να ρυθμίζουν την αμοιβή τους με βάση το νόμιμο και το ηθικό. Οι αμοιβές τους πρέπει να βρίσκονται σε λογικό πλαίσιο και να είναι αξιοπρεπής, να μην είναι αποτέλεσμα εκμετάλλευσης και εξαπάτησης του εξυπηρετούμενου προσώπου (Καλλινικάκη, 1998).

Απαραίτητα εφόδια για τους επαγγελματίες της κοινωνικής εργασίας είναι, να χαρακτηρίζονται από θέληση, υπομονή και κατανόηση. Τα τρία αυτά στοιχεία είναι απαραίτητα για να μπορούν να αντεπεξέρχονται στις απαιτήσεις και τις δυσκολίες του έργου τους. Η ψυχραιμία επίσης, είναι ένα χαρακτηριστικό που συχνά καλούνται να επικαλεστούν με σκοπό να επιτελέσουν με επιτυχία το έργο τους. Ακόμη οφείλουν να ενισχύουν τα θετικά χαρακτηριστικά των ατόμων, προκειμένου αυτά να επιστρατεύουν όλες τους τις δυνάμεις και να μην εγκαταλείψουν την προσπάθεια (Malcolm, 2000).

Τέλος, οφείλουν να διακατέχονται από πνεύμα αλληλεγγύης και συνεργασίας με τους συναδέλφους, με απώτερο σκοπό από κοινού να παρέμβουν επιτυχημένα στο πρόβλημα που καλούνται να ρυθμίσουν. Συνεργασία απαιτείται όχι μόνο με τους συναδέλφους, αλλά και με τους επαγγελματίες άλλων ειδικοτήτων, που τυχαίνει κάποιες φορές να αντιμετωπίζουν από κοινού κάποιο πρόβλημα. Εγωισμοί και πρακτικές ανταγωνισμού, δεν έχουν τίποτα να προσφέρουν παρά μόνο να δημιουργήσουν προβλήματα και να θέτουν σε κίνδυνο την επιτέλεση του έργου. Οι κοινωνικοί λειτουργοί υποχρεούνται να φέρονται με δικαιοσύνη, ευγένεια και σεβασμό προς όλους τους συνεργάτες, που προσπαθούν για τον ίδιο ιερό σκοπό (Μαρκοπούλου, 1995).

5.3. Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία

Προκειμένου να μπορέσουν να συνεργαστούν με εξυπηρετούμενους που έχουν διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα, οι κοινωνικοί λειτουργοί πρέπει να αναπτύξουν συγκεκριμένες δεξιότητες και γνώσεις, ούτως ώστε να

παρεμβαίνουν αποτελεσματικά. Οι ακόλουθες προτάσεις αποτελούν μια καλή βάση για την σωστή προετοιμασία του κοινωνικού λειτουργού προκειμένου να κρατήσει μια σωστή στάση απέναντι σε ανθρώπους από διαφορετικών κοινωνικών προφίλ (Κανδυλάκη, 2009).

Το κυριότερο ίσως προαπαιτούμενο για τον κοινωνικό λειτουργό είναι ο σεβασμός στο κοινωνικο-πολιτιστικό υπόβαθρο του εξυπηρετούμενου. Είναι σημαντικό για τους κοινωνικούς λειτουργούς να γνωρίζουν το πολιτιστικό υπόβαθρο ενός εξυπηρετούμενου, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου ζωής, των εθίμων, της θρησκείας και των οικογενειακών αξιών. Η γνώση των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών στη χώρα του εξυπηρετούμενου αποτελεί ένα άλλο βασικό στοιχείο για να καταλάβει ο κοινωνικός λειτουργός τόσο τους λόγους που τον ώθησαν να μεταναστεύσει στην Ελλάδα, όσο και τους λόγους που τον κάνουν να θέλει να παραμείνει σε αυτήν (Κανδυλάκη, 2009). Αν οι κοινωνικοί λειτουργοί παραμελούν τα ζητήματα αυτά, η κοινωνική διάγνωση μπορεί να είναι ελλιπής και η παρέμβαση τους θα μπορούσε να καταστεί ακατάλληλη (Κανδυλάκη, 2009). Ωστόσο, αν οι κοινωνικοί λειτουργοί προσπαθήσουν να κατανοήσουν τους εξυπηρετούμενους απλά βασιζόμενοι σε γενικές κοινωνικο-πολιτιστικές γνώσεις, υπάρχει ο κίνδυνος να πέσουν στην παγίδα της δημιουργίας στερεοτύπων για όλους όσους ανήκουν στον ίδιο πολιτισμό. Πέραν των γενικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών, στοιχεία όπως η προσωπικότητα ενός πελάτη, η μοναδικότητα των προβλημάτων του, η ηλικία, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, η οικονομική κατάσταση, οι οικογενειακές σχέσεις, το σύστημα στήριξης και η διασύνδεση όλων αυτών των στοιχείων μεταξύ τους πρέπει επίσης να εξεταστούν.

Είναι επίσης σημαντικό για τον κοινωνικό λειτουργό να κατανοεί τις προκαταλήψεις του ιδίου του ελληνικού συστήματος αξιών. Σε πολιτισμικά ετερογενείς χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες το ζήτημα της πολύ-πολιτισμικότητας έχει τραβήξει την προσοχή των κοινωνικών λειτουργών εδώ και πολλά χρόνια. Αντίθετα η ελληνική κοινωνία μέχρι πρότινος ήταν εξαιρετικά ομοιογενής με το συντριπτικό ποσοστό του πληθυσμού να αποτελείται από Ορθόδοξους Έλληνες (Ζαϊμάκης & Καλλινικάκη, 2004). Τις τελευταίες δύο δεκαετίες η αθρόα εισροή μεταναστών και λαθρομεταναστών

από γειτονικές καθώς και Ασιατικές αλλά και Αφρικανικές χώρες αλλοίωσε αυτή την εικόνα σημαντικά ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Η ταχύτητα με την οποία συντελέστηκε η μεταβολή αυτή έχει συντελέσει το να μην έχει γίνει αντιληπτή η πλήρης έκτασή της. Έτσι οι κοινωνικοί λειτουργοί συχνά δεν είναι εξοικειωμένοι με διαφορετικούς πολιτισμούς και έχουν την τάση να προσπαθούν να επιβάλλουν, εν αγνοία τους, τις αξίες και τις πεποιθήσεις του ελληνικού πολιτισμού στους μετανάστες (Κανδυλάκη, 2009). Οι κοινωνικοί λειτουργοί πρέπει να γνωρίζουν καλά το ελληνικό σύστημα αξιών να αναγνωρίζουν την εθνοκεντρικότητα και να φέρονται στους άτομα που προέρχονται από διαφορετικό κοινωνικοπολιτικό υπόβαθρο χωρίς προκαταλήψεις.

Είναι επίσης εξαιρετικής σημασίας να μπορέσει ο κοινωνικός λειτουργός να αξιολογήσει το επίπεδο της προσαρμογής του πελάτη στην Ελλάδα (Ζαϊμάκης & Κανδυλάκη, 2005). Ιδιαίτερα όσον αφορά τους πελάτες που επιθυμούν να παραμείνουν στην Ελλάδα μακροχρόνια ή μόνιμα. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο στους μετανάστες οι οποίοι προέρχονται από Αφρικανικές και Ασιατικές χώρες εξαιτίας του γεγονότος ότι προέρχονται από πολιτιστικά συστήματα που διαφέρουν ριζικά από το ελληνικό (Ζαϊμάκης & Καλλινικάκη, 2004). Έτσι παρουσιάζουν δυσκολίες ένταξης και συχνά καταλήγουν στα περιθώρια της ελληνικής κοινωνίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί θα πρέπει να αξιολογούν την ικανότητα του πελάτη να παραμείνει στην Ελλάδα χωρίς να χάσει την αξιοπρέπεια και την ασφάλεια του (Καρύδης, 1997; Ζαϊμάκης & Κανδυλάκη, 2005). Ορισμένοι καθοριστικοί παράγοντες είναι οι γλωσσικές δεξιότητες, η ύπαρξη και η ποιότητα του δικτύου υποστήριξης και η οικονομική αυτάρκεια.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού δεν σταματά εδώ, είναι σημαντικό να μπορέσει να βοηθήσει τον εξυπηρετούμενο ώστε αυτός να αποκτήσει πρόσβαση σε διάφορους κοινωνικούς πόρους, να ενταθεί στην κοινότητα. Συχνά για να το καταφέρει αυτό θα πρέπει να τον βοηθήσει προσωπικά (Ζαϊμάκης & Κανδυλάκη, 2005). Είναι γεγονός ότι ούτε οι δημόσιοι ούτε οι ιδιωτικοί τομείς είναι συνηθισμένοι να συνεργάζονται με αλλοεθνείς και είναι συχνά απρόθυμοι να βοηθήσουν σε τέτοιες περιπτώσεις. Επιπλέον, οι πελάτες

τείουν να διστάζουν να χρησιμοποιήσουν το Ελληνικό σύστημα κοινωνικής υποστήριξης καθώς τους είναι άγνωστο. Έτσι, οι κοινωνικοί λειτουργοί θα πρέπει να αναλάβουν ένα ρόλο υποστήριξης για την καλύτερη δυνατή σύνδεση μεταξύ των πελατών τους και των κοινωνικών υπηρεσιών. Αυτό μπορούν να το πετύχουν με το να μεταφέρουν και να επεξηγούν την κατάσταση των πελατών τους σε άλλους παρόχους κοινωνικών υπηρεσιών και να εκπαιδεύουν τους φορείς αυτούς για το πώς θα πρέπει να διαχειρίζονται και να βοηθούν τους ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμικό προφίλ. Ένας κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να διαθέτει σωστή διασύνδεση με διερμηνείς (Κανδυλάκη, 2009; Ζαϊμάκης & Κανδυλάκη, 2005). Το πλεονέκτημα της χρήσης διερμηνέα είναι προφανές, ειδικά όταν ο κοινωνικός λειτουργός δεν είναι εξοικειωμένος με την κουλτούρα και τη γλώσσα του εξυπηρετούμενου. Οι διερμηνείς θα είναι πιο απαραίτητοι σε μέρη όπως τα νοσοκομεία, τα δικαστήρια, τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, τα γραφεία παροχής συμβουλών, και ούτω καθεξής.

Τέλος ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να είναι δικτυωμένος με επίσημους και ανεπίσημους κοινωνικούς φορείς (Κανδυλάκη, 2009). Οι ξένοι πελάτες συχνά διστάζουν να χρησιμοποιήσουν τους επίσημους κοινωνικούς φορείς όπως είναι τα κέντρα καθοδήγησης των παιδιών, οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και τα νοσοκομεία. Οι λόγοι για αυτή τη διστακτικότητα είναι πολλοί, οι κυριότεροι όμως είναι: το εμπόδιο της γλώσσας, η έλλειψη εξοικείωσης με τα Ελληνικά συστήματα ή κάποιο πρόβλημα με την άδεια παραμονής τους. Προκειμένου να μπορέσει ο κοινωνικός λειτουργός να διασύνδεει τους πελάτες του με τους επίσημους φορείς είναι σημαντικό να αναπτύξει μια συνεργατική σχέση συνεργασίας με άτυπους κοινωνικούς φορείς όπως είναι οι ομάδες υποστήριξης αλλοδαπών, οι εκκλησίες, οι εθελοντικές ομάδες και οι τάξεις εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας. Μερικοί από τους ανεπίσημους κοινωνικούς φορείς χαίρουν υψηλότατης εκτίμησης και εμπιστοσύνης από τους αλλοδαπούς, έτσι μπορεί να αποτελέσουν και ένα μέσο ώστε να έρθει ο κοινωνικός λειτουργός σε επαφή με πιθανούς πελάτες (Ζαϊμάκης & Κανδυλάκη, 2005). Επίσης, οι άτυποι φορείς μπορούν να είναι πολύτιμες πηγές για άντληση πολιτισμικών και γλωσσικών πληροφοριών.

B' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 6^ο: Περιγραφή της έρευνας

6.1. Σκοπός της έρευνας.

Μερικές έρευνες προσανατολίζονται στη δημιουργία τυπολογιών των ερωτώμενων ατόμων, στηριζόμενες σ' αυτό που αποκαλούμε, κατά γενικό τρόπο, *μέτρηση των στάσεων*. Τέτοιου είδους έρευνες έχουν σαν σκοπό να τοποθετήσουν το σύνολο των ατόμων σε μια κλίμακα (κλίμακα στάσεων), της οποίας ορισμένες ευδιάκριτες βαθμίδες θα αντιστοιχούσαν σε κάποιο τύπο στάσης αρκετά προσδιορίσιμο. Οι στάσεις μπορούν να είναι αντικείμενο μεταβολών, αλλά συνήθως παρουσιάζουν στοιχεία σταθερά, στα οποία ανταποκρίνονται οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα (Javeau, C. 2000).

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι η διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων των σπουδαστών Κοινωνικής Εργασίας απέναντι στους μετανάστες, καθώς και η σύγκριση ανάμεσα στις απόψεις των πρωτοετών σπουδαστών και των τελειόφοιτων. Μέσα από αυτή τη σύγκριση επιδιώκεται να διαπιστωθεί κατά πόσο οι αντιλήψεις των πρωτοετών διαφέρουν ή συμπίπτουν με αυτές των τελειοφοίτων, οι οποίοι είναι σχεδόν επαγγελματίες. Με άλλα λόγια επιδιώκεται να διαπιστωθεί κατά πόσο η σχολή επηρεάζει τον τρόπο σκέψης των φοιτητών.

6.1.2. Ερευνητικά ερωτήματα:

- ✓ Είναι αρνητικά προκατειλημμένη η στάση των σπουδαστών απέναντι στους μετανάστες;
- ✓ Διαφοροποιείται η στάση των πρωτοετών με αυτή των τελειόφοιτων;
- ✓ Συμβάλλει η εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και στερεοτύπων;

6.2. Μεθοδολογία της έρευνας.

6.2.1 Πεδίο Μελέτης.

Το πεδίο μελέτης της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι το τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης. Στη συγκεκριμένη έρευνα η επιλογή του δείγματος αποτελείται από τους σπουδαστές των παρακάτω εξαμήνων: Α', Β' (πρωτοετείς) και ΣΤ', Ζ', Π.Α' (τελειόφοιτοι)

6.2.2. Δειγματοληψία:

Σύμφωνα με τα στοιχεία της γραμματείας του τμήματος Κ.Ε. το έτος 2011 ο αριθμός των ενεργών σπουδαστών που είναι εγγεγραμμένοι στα παραπάνω εξάμηνα είναι 243 πρωτοετείς και 177 από το τέταρτο έτος και από το πτυχίο Α'. Το δείγμα των ατόμων πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό. Για το λόγο αυτό το δείγμα μας αποτελείται από 73 πρωτοετείς και 80 τελειόφοιτους. Όσον αφορά στον πληθυσμό, το δείγμα αντιπροσωπεύει κυρίως μια αναλογία τόσο μικρότερη, όσο περισσότερο σημαντικός είναι ο πληθυσμός. Το πρόβλημα του μεγέθους του δείγματος είναι δυνατό να επιλυθεί και με τρόπο περισσότερο εμπειρικό.

Κατά ένα γενικά παραδεκτό τρόπο, το μέγεθος ενός δείγματος εξαρτάται από το βαθμό της επιθυμητής ακρίβειας καθώς και από το βαθμό ομοιογένειας του μελετώμενου πληθυσμού (Javeau, 2000). Η δειγματοληψία είναι απλή (τυχαίο δείγμα). Από τα 420 άτομα θεωρούμε ως αντιπροσωπευτικό δείγμα τα 160 άτομα (περίπου 40% του εξεταζόμενου πληθυσμού) (Javeau, 2000).

6.2.3. Τεχνικές συλλογής πληροφοριών:

Οι σπουδάστριες διεξήγαγαν ποσοτική έρευνα. Η έρευνα διεξήχθη με την μέθοδο των αποσυμπληρούμενων ερωτηματολογίων απ' ευθείας από τους ερωτώμενους: το κάθε άτομο τσέκαρε μόνο του τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο (Javeau, C. 2000) το οποίο ήταν σταθμισμένο (Κοτσαμάνη, Α. (2007).

Για τη διευκόλυνση της έρευνας οι σπουδάστριες πραγματοποίησαν τη διαδικασία της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων κατά τη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου του εαρινού εξαμήνου του 2011. Επιλέχθηκαν συγκεκριμένα

μαθήματα ανά εξάμηνο (Α', Β', ΣΤ', Ζ'), ώστε να υπάρχει πρόσβαση στο δείγμα.

Το δείγμα ενημερώθηκε από τις τρεις τελειόφοιτες σπουδάστριες Κοινωνικής Εργασίας που εκπόνησαν την πτυχιακή εργασία για το σκοπό της έρευνας, οι οποίες εγγυήθηκαν για την ανωνυμία και την τήρηση της εχεμύθειας. Παράλληλα φρόντισαν να λάβουν τη συναίνεση των συμμετεχόντων, πριν από την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, εξασφαλίζοντας την εθελοντική συμμετοχή τους στην έρευνα και τέλος υπαγόρευαν γενικές οδηγίες για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα δημιουργήθηκε κατά τη διαδικασία του μαθήματος «σεμινάριο τελειοφοίτων», με εισηγήτρια την καθηγήτρια Παπαδάκη Ελένη και υπό την εποπτική επίβλεψη της καθηγήτριας Οικονόμου Κατερίνας και του καθηγητή Προκοπάκη Εμμανουήλ, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2010-2011.

Το ερωτηματολόγιο αποτελούταν από 25 κλειστές ερωτήσεις - οι ερωτώμενοι όφειλαν υποχρεωτικά να επιλέξουν μεταξύ κάποιων απαντήσεων που προτείνονταν. Αυτός ο τύπος ερωτήσεων είναι εκείνος που προσφέρεται καλύτερα για μια στατιστική ανάλυση και ανίχνευση. Δεν αφήνονται περιθώρια διφορούμενων απαντήσεων λόγω αντίδρασης του ερωτώμενου ατόμου (Javeau, 2000).

6.2.4 Στατιστική ανάλυση.

Κατά τη διαδικασία της ανάλυσης της έρευνας αρχικά υπολογίστηκαν όλα τα περιγραφικά στοιχεία ανά μεταβλητή αλλά και συνδυαστικά (frequencies, descriptive, crosstabs), ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν τα κατάλληλα γραφήματα για ποσοτικές μεταβλητές (πίτες). Στη συνέχεια εφαρμόστηκε το τεστ στατιστικής σημαντικότητας chi square test σε επίπεδο σημαντικότητας 95%. Παράλληλα, εφαρμόστηκε μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης binary logistic regression, για τον υπολογισμό του κινδύνου (πιθανότητας) ρατσιστικών απόψεων ανά δημογραφικά στοιχεία, ή άλλα χαρακτηριστικά του δείγματος. Στην παρούσα στατιστική επεξεργασία ως ρατσιστικές/αρνητικά προκατειλημμένες απόψεις συνυπολογίσαμε τις απαντήσεις σε ερωτήσεις απόψεων σχετικές με τους μετανάστες (ερώτηση 6 έως 21) (Javeau, 2000, Γναδέλης, 2003). Για την οργάνωση, συνοπτική απεικόνιση, και παρουσίαση δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν πίνακες και γραφήματα (Γναδέλης, 2003).

6.3. Εκτίμηση δυσκολιών κατά τη διεξαγωγή της έρευνας

- Σε ορισμένες βιβλιοθήκες υπήρχε έλλειψη αρκετών αντιτύπων, με αποτέλεσμα σε όσες από αυτές είναι δανειστικές να είναι δύσκολη η πρόσβαση σε βιβλία του ενδιαφέροντός μας.
- Άρνηση ενός μικρού μέρους του δείγματος για συμμετοχή στην έρευνα, εξαιτίας έλλειψης εμπιστοσύνης ή επιφυλακτικότητας να απαντήσουν σε ορισμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.
- Συνυπολογίστηκε ο συντελεστής αξιοπιστίας των απαντήσεων αλλά και της ανάλυσής τους. Όπως σε κάθε έρευνα και ειδικότερα σε μια έρευνα που θίγει τόσο λεπτά ζητήματα, όπως αυτά της μετανάστευσης και του ρατσισμού, ο ερωτώμενος έχει εκ των προτέρων την τάση να είναι επιφυλακτικός και προσεκτικός στις απαντήσεις που δίνει, καθώς τα λεγόμενα του αντικατοπτρίζουν όχι μόνο την υποκειμενική του θέση αλλά την εικόνα που δίνει προς τα έξω.

6.4. Ηθικά ζητήματα.

Το μόνο θέμα που θα μπορούσε να προκύψει για τη διεξαγωγή της έρευνας

ήταν η εχεμύθεια όσον αφορά τον ερωτώμενο πληθυσμό. Για το λόγο αυτό υπήρξε πλήρης και σαφής ενημέρωση και διαβεβαίωση των συμμετεχόντων στην απάντηση των ερωτημάτων για την τήρηση της δεοντολογίας, όπως σε όλες τις έρευνες για την ανωνυμία του δείγματος και την χρησιμοποίηση των στοιχείων αποκλειστικά για την εκπόνηση της έρευνας.

6.5. Χρονοδιάγραμμα της έρευνας:

- Διερεύνηση βιβλιογραφικών πηγών (ελληνική, ξενόγλωσση, ηλεκτρονική)
(Απρίλης - Ιούνης 2011)
- Έναρξη συγγραφής θεωρητικού μέρους πτυχιακής
(Σεπτέμβρης - Δεκέμβρης 2011)
- Συμπλήρωση ερωτηματολογίων - Συλλογή δεδομένων
(Ιούνης 2011)
- Εισαγωγή δεδομένων στο SPSS, επεξεργασία - στατιστική ανάλυση, ερμηνεία αποτελεσμάτων και εξαγωγή συμπερασμάτων
(Μάρτης 2012)
- Ολοκλήρωση συγγραφής πτυχιακής εργασίας
(Απρίλης 2012)
- Υποβολή και παρουσίαση
(Μάιος 2012)

Γ' ΜΕΡΟΣ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: Παρουσίαση αποτελεσμάτων - συσχετίσεων

7.1. Περιγραφική ανάλυση αποτελεσμάτων

1. Φύλο

Το 9,2% του δείγματος μας αποτέλεσαν άντρες, ενώ το 90.8% γυναίκες. (βλ. παράρτημα, γράφημα 1)

2. Ηλικία

Το 57,6% του δείγματος αποτελείται από άτομα ηλικίας 18-22, το 37,3% από 22-26 και το 5,3% από 26-38. (βλ. παράρτημα, γράφημα 2)

3. Έτος σπουδών

Το 47,7% του δείγματός μας αποτέλεσαν 73 άτομα, είναι πρώτο έτος ενώ το 52,3% 80 άτομα, είναι τελειόφοιτοι. (βλ. παράρτημα, γράφημα 3)

4. Μορφωτικό επίπεδο γονέων

4.1 Πατέρας

Το 2,6% του δείγματος μας αποτέλεσαν 4 άτομα, των οποίων ο πατέρας δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, το 17,6% 27 άτομα έχει τελειώσει το δημοτικό, το 24,2% 37 άτομα έχει τελειώσει το γυμνάσιο, το 34% 52 άτομα έχει τελειώσει το λύκειο και το 20,9% 32 άτομα δηλώνει ανώτατη εκπαίδευση. (βλ. παράρτημα, γράφημα 4)

4.2 Μητέρα

Το 1.3% του δείγματος μας αποτέλεσαν 2 άτομα, των οποίων η μητέρα δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, το 19,6% 30 άτομα έχει τελειώσει το δημοτικό, το 15,7% 24 άτομα έχει τελειώσει το γυμνάσιο, το 46,4% 71 άτομα έχει τελειώσει το λύκειο και το 17% 26 άτομα δηλώνει ανώτατη εκπαίδευση. (βλ. παράρτημα, γράφημα 5)

5. Τόπος που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας

Το 27,5% του δείγματος μας αποτέλεσαν 42 άτομα τα οποία έχουν ζήσει τα περισσότερα χρόνια σε χωριό, το 13,1% 20 άτομα σε κωμόπολη, το 27,5% 42 άτομα σε πόλη, το 17% 26 άτομα σε μεγάλη πόλη, το 15% 23 άτομα σε Μεγάλο αστικό

κέντρο. (βλ. παράρτημα, γράφημα 6)

6. Μέχρι σήμερα έχετε συναναστραφεί καθόλου με μετανάστες;

Το 3,9% του δείγματος μας αποτέλεσαν 6 άτομα απάντησαν πως «δεν έχουν συναναστραφεί ποτέ» με μετανάστες, το 20,9% 32 άτομα απάντησαν «σπάνια», το 35,3% 54 άτομα απάντησαν «μερικές φορές», το 12,4% 19 άτομα απάντησαν «συχνά» και το 13,8% 28 άτομα απάντησαν «πολύ συχνά». (βλ. παράρτημα, γράφημα 7)

7. Ποιο είδος συναναστροφής είχατε/έχετε;

Το 27,5% του δείγματός μας αποτέλεσαν 42 άτομα απάντησαν «πως έχει τυπική σχέση» το 47,7% 73 άτομα απάντησαν «κοινωνική/φιλική», το 9,8% 15 άτομα απάντησαν «επαγγελματική», το 2% 3 άτομα απάντησαν «συγγενική», το 0,7% 1 άτομο απάντησαν «συναισθηματική». (βλ. παράρτημα, γράφημα 8)

8. Με τι τρόπο σας έχει επηρεάσει αυτή η εμπειρία;

Το 2,6% του δείγματός μας αποτέλεσαν 4 άτομα, απάντησαν «αρνητικά», το 9,8% 15 άτομα απάντησαν «μάλλον αρνητικά», το 39,2% 60 άτομα απάντησαν «ουδέτερα», το 19% 29 άτομα απάντησαν «μάλλον θετικά» και το 17% 26 άτομα απάντησαν «θετικά». Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονίσουμε ότι το 12,4% του δείγματος που αντιστοιχεί σε 19 άτομα δεν απάντησε σε αυτή την ερώτηση. (βλ. παράρτημα, γράφημα 9)

9. Θα συνάπτατε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη;

Το 33,3% του δείγματος μας αποτέλεσαν 51 άτομα απάντησαν πως θα σύναπταν κάποιου είδους σχέση με μετανάστη ενώ το 65,4% 100 άτομα απάντησαν πως δε θα σύναπταν κάποιου είδους σχέση με μετανάστη. (βλ. παράρτημα, γράφημα 10)

10. Ποια είναι η στάση σας απέναντι στους ανθρώπους που έχουν έρθει από άλλες χώρες και οι οποίοι μένουν στην πολυκατοικία ή στη γειτονιά σας;

Το 3,9% του δείγματός μας αποτέλεσαν 6 άτομα απάντησαν «αρνητική» στάση, το 16,3% 25 άτομα απάντησαν «μάλλον αρνητική» στάση, το 43,1% 66 άτομα απάντησαν «ούτε αρνητική ούτε θετική» στάση, το 12,4% 19 άτομα απάντησαν «μάλλον θετική» στάση ενώ το 24,2% 37 άτομα απάντησαν «θετική»

στάση. (βλ. παράρτημα, γράφημα 11)

11. Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα;

Το 13,1% του δείγματός μας αποτέλεσαν 20 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 35,3% 54 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 41,8% 64 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 5,9% 9 άτομα απάντησαν πως « συμφωνούν» και το 3,9% 6 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 12).

12. Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία;

Το 5,2% του δείγματός μας αποτέλεσαν 8 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 20,3% 31 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 41,8% 64 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 27,2% 42 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν» και το 5,2% 8 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 13)

13. Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους;

Το 17% του δείγματός μας αποτέλεσαν 26 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 35,3% 54 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 25,5% 39 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 12,4% 19 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν» και το 9,8% 15 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 14)

14. Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας;

Το 1,3% του δείγματός μας αποτέλεσαν 2 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 1,3% 2 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 15% 23 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 51,9% 87 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν» και το 25,5% 39 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα».

(βλ. παράρτημα, γράφημα 14)

15. Γενικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα;

Το 4,6% του δείγματός μας αποτέλεσαν 7 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν

απόλυτα», το 8,5% 13 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 19% 29 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 46,6% 71 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 21,6% 33 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 15)

16. Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες;

Το 4,6% του δείγματός μας αποτέλεσαν 7 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 17% 26 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 25,5% 39 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 35,3% 54 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 17% 26 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 16)

17. Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό.

Το 3,9% του δείγματός μας αποτέλεσαν 6 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 9,8% 15 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 42,5% 65 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 35,9% 55 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 7,2% 11 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 17)

18. Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα.

Το 3,3% του δείγματός μας αποτέλεσαν 5 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 5,9% 9 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 15,7% 24 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 48,4% 74 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 26,8% 41 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 18)

19. Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται παράνομα στην Ελλάδα θα πρέπει να:

Το 19,6% του δείγματος μας αποτέλεσαν 30 άτομα απάντησαν πως θα πρέπει να «νομιμοποιηθούν», το 7,8% 12 άτομα απάντησαν πως θα πρέπει να «απελαθούν» και το 72,5% 111 άτομα απάντησαν πως θα πρέπει να «εξεταστεί η κάθε περίπτωση

ξεχωριστά». (βλ. παράρτημα, γράφημα 19)

20. Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση.

Το 2% του δείγματός μας αποτέλεσαν 3 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 4,6% 7 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 13,7% 21 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 36,6% 56 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 43,1% 66 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 20)

21. Τι γνώμη έχετε για τη δημιουργία «φράχτη» στα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία;

Το 17% του δείγματός μας αποτέλεσαν 26 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν απόλυτα», το 19,6% 30 άτομα απάντησαν πως «διαφωνούν», το 28,8% 44 άτομα απάντησαν πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το 22,2% 34 άτομα απάντησαν πως «μάλλον συμφωνούν» και το 12,4% 19 άτομα απάντησαν πως «συμφωνούν απόλυτα». (βλ. παράρτημα, γράφημα 21)

22. Ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν στους μετανάστες;

Το 85% του δείγματος μας αποτέλεσαν 130 άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται για θέματα που αφορούν στους μετανάστες, ενώ το 15% 23 άτομα απάντησαν πως δεν ενημερώνονται για θέματα που αφορούν στους μετανάστες. (βλ. παράρτημα, γράφημα 22)

23. Ποιες είναι οι πηγές πληροφόρησής σας;

Το 88,6% του δείγματός μας αποτέλεσαν άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται από τα ΜΜΕ (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες) σε συνδυασμό με κάποια άλλη πηγή, το 15% 23 άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται από το διαδίκτυο, το 5,2% 8 άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται από το φιλικό περιβάλλον, το 3,9% 6 άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται από το οικογενειακό περιβάλλον και το 8,5% 13 άτομα απάντησαν πως ενημερώνονται στα πλαίσια της φοίτησης στη σχολή. (βλ. παράρτημα, γράφημα 23)

24. Πώς θα χαρακτηρίζατε την πληροφόρησή σας σχετικά με το γενικότερο θέμα της μετανάστευσης μέσα από τη σχολή;

Το 11,1% του δείγματός μας αποτέλεσαν 17 άτομα χαρακτήρισαν την πληροφόρηση «ανεπαρκή», το 30,1% 46 άτομα «μάλλον ανεπαρκή», το 23,5% 36 άτομα «ουδέτερη», το 22,2% 34 άτομα «μάλλον επαρκή» και το 13,1% 20 άτομα χαρακτήρισαν την πληροφόρηση «επαρκή». (βλ. παράρτημα, γράφημα 24)

25. Θα επιθυμούσατε να διδάσκεστε περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή

Το 79,1% του δείγματός μας αποτέλεσαν 121 άτομα και απάντησαν πως θα επιθυμούσαν να διδάσκονται περισσότερο για θέματα μέσα από τη σχολή και το 20.9% 32 άτομα απάντησαν πως δε θα επιθυμούσαν να διδάσκονται περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση. (βλ. γράφημα 25)

7.2. Συσχετίσεις - Σύγκριση αποτελεσμάτων πρωτοετών με τελειόφοιτους

6. Μέχρι σήμερα έχετε συναναστραφεί καθόλου με μετανάστες;

Σε αυτή την ερώτηση παρατηρείται πως δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των πρωτοετών και των τελειοφοίτων. Τα ποσοστά στις απαντήσεις έχουν πολύ μικρή διαφορά με εξαίρεση την απάντηση που αφορούσε στο «μερικές φορές» στην οποία οι πρωτοετείς παρουσιάζουν ποσοστό 26% ενώ οι τελειόφοιτοι 43,8% (με $p \text{ value} < 0.001$).

7. Ποιο είδος συναναστροφής είχατε/έχετε;

Στη παρούσα ερώτηση η διαφορά μεταξύ πρωτοετών και τελειοφοίτων εμφανίζεται έντονη ($p \text{ value} < 0.001$) ιδιαίτερα στην επιλογή «κοινωνική-φιλική σχέση», με ποσοστό 20,3% και 7,8% αντίστοιχα. Αισθητή είναι και η διαφορά σε όλο το δείγμα ανάμεσα στις απαντήσεις για το είδος της σχέσης. Αυξημένα ποσοστά εμφανίζονται στα είδη τυπική, φιλική σχέση και μειωμένα έως και μηδενικά στην επαγγελματική, συναισθηματική και συγγενική σχέση ($p \text{ value} = 0,02$).

8. Με τι τρόπο σας έχει επηρεάσει αυτή η εμπειρία;

Σε αυτή την ερώτηση παρατηρείται διαφορά στις απαντήσεις που αφορούσαν στο «ουδέτερα» και στο «μάλλον θετικά». Συγκεκριμένα, στην απάντηση που αφορούσε στο «ουδέτερα» οι πρωτοετείς παρουσιάζουν ποσοστό 39,2% ενώ οι τελειόφοιτοι 43,8% ($p \text{ value} = 0,03$) και στην απάντηση που αφορούσε στο «μάλλον

θετικά» οι πρωτοετείς παρουσιάζουν ποσοστό 13,7% ενώ οι τελειόφοιτοι 23,8% (p value=0,004).

9. Θα συνάπτατε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη;

Σε αυτή την ερώτηση παρατηρείται πως υπάρχει αρκετά στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις των πρωτοετών και των τελειοφοίτων (p value<0.001), καθώς το 45,2% των πρωτοετών απάντησε πως θα σύναπτε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη και το 53,4% πως δε θα σύναπτε ενώ το 62,3% των τελειοφοίτων απάντησαν πως θα σύναπταν σχέση με μετανάστη και το 37,7% πως δε θα σύναπταν. Παρατηρείται πως οι τελειόφοιτοι θα σύναπταν πιο εύκολα οποιαδήποτε σχέση με μετανάστη σε σχέση με τους πρωτοετείς (OR=1,87 ; 95% CI=1,284-3.028; p value=0,02).

10. Ποια είναι η στάση σας απέναντι στους ανθρώπους που έχουν έρθει από άλλες χώρες και οι οποίοι μένουν στην πολυκατοικία ή στη γειτονιά σας;

Στη παρούσα ερώτηση οι διαφορές μεταξύ πρωτοετών και τελειοφοίτων είναι έντονες, με τους πρωτοετείς να έχουνε περισσότερα ποσοστά στις απαντήσεις «ούτε αρνητική ούτε θετική», «μάλλον θετική» και «θετική» σε σχέση με τους τελειόφοιτους (p value<0.001).

11. Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα;

Σε αυτή την ερώτηση οι διαφορές μεταξύ πρωτοετών και τελειοφοίτων δεν είναι στατιστικά σημαντικές (p value=0,6). Παρόλα αυτά και στις δύο ομάδες τα περισσότερα ποσοστά έχουν απαντήσει ότι διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα, μειωμένα ποσοστά στις απαντήσεις «μάλλον συμφωνώ» και «συμφωνώ απόλυτα».

12. Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία;

Στη παρούσα ερώτηση οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων εκπαίδευσης παρουσιάζουν υψηλή στατιστική σημαντικότητα (p value=0,02) με μεγαλύτερα ποσοστά και για τις δύο ομάδες στην απάντηση «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ» με ποσοστά 21,6% και 7,2% αντίστοιχα.

13. Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους;

Στη παρούσα ερώτηση οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων εκπαίδευσης

παρουσιάζουν υψηλή στατιστική σημαντικότητα (p value=0,01) με μεγαλύτερα ποσοστά και για τις δύο ομάδες στην απάντηση «διαφωνώ» με ποσοστά 13,7% και 5,2% αντίστοιχα.

14. Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας;

Στη παρούσα ερώτηση το 28,8% και το 8,5% είναι πρωτοετείς και τελειόφοιτοι αντίστοιχα οι οποίοι δήλωσαν ότι συμφωνούν με το γεγονός ότι οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας σε μεγάλο βαθμό και μάλιστα η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων σε όλο το δείγμα παρουσιάζει υψηλή στατιστική διαφορά (p value =0,03).

15. Γενικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα;

Στη παρούσα ερώτηση το μεγαλύτερο ποσοστό πρωτοετών και τελειοφοίτων δήλωσαν ότι συμφωνούν με το γεγονός ότι θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα και μάλιστα η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων σε όλο το δείγμα παρουσιάζει υψηλή στατιστική διαφορά (p value<0,001).

16. Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες;

Στη παρούσα ερώτηση τα αποτελέσματα δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά (p value=0,2) επομένως δεν θα μπορούσαν να γενικευθούν. Παρόλα ταύτα υψηλά ποσοστά παρουσιάζονται και από τις δύο ομάδες εκπαίδευσης στις απαντήσεις «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ» και «συμφωνώ».

17. Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό.

Στη παρούσα ερώτηση τα αποτελέσματα δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική διαφορά (p value=0,08) επομένως δεν θα μπορούσαν να γενικευθούν.

Παρόλα ταύτα υψηλά ποσοστά παρουσιάζονται και από τις δύο ομάδες εκπαίδευσης στις απαντήσεις «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ» και «συμφωνώ».

18. Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα.

Στη παρούσα ερώτηση τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζονται στις «θετικές» απαντήσεις ενώ στις απαντήσεις «διαφωνώ απόλυτα» και «διαφωνώ» τα ποσοστά είναι μηδενικά στους τελειόφοιτους ή πολύ μικρά στους πρωτοετείς. Παράλληλα, η στατιστική σημαντικότητα είναι ιδιαίτερος υψηλή ($p \text{ value} < 0,001$) διαφοροποιώντας έτσι τις απόψεις των δύο ομάδων ουσιαστικά ως προς την ένταση συμφωνίας με την ερώτηση.

19. Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται παράνομα στην Ελλάδα θα πρέπει να....

Στη παρούσα ερώτηση η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων δεν είναι στατιστικά σημαντική ($p \text{ value} = 0,07$). Και οι δύο ομάδες συμφωνούν στο ότι η κάθε περίπτωση θα έπρεπε να εξεταστεί ξεχωριστά 34,6% για τους πρωτοετείς και 12,4% για τους τελειόφοιτους.

20. Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση.

Σε αυτή την ερώτηση οι περισσότεροι συμφωνούν στο ότι θα έπρεπε να ληφθούν πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση. Και πάλι η διαφορά μεταξύ των ομάδων δεν παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα ($p \text{ value} = 0,09$).

21. Τι γνώμη έχετε για τη δημιουργία «φράχτη» στα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία

Στη παρούσα ερώτηση οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές ($p \text{ value} = 0,08$). Οι απαντήσεις και στις δύο ομάδες μοιράζονται μεταξύ των απαντήσεων «διαφωνώ», «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ» και «συμφωνώ».

22. Ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν στους μετανάστες

Στη παρούσα ερώτηση και οι δύο ομάδες συμφωνούν, με τους τελειόφοιτους να έχουν απόλυτο ποσοστό (100% των τεταρτοετής) στην απάντηση «ναι». Έτσι η διαφοροποίηση στη παρούσα ερώτηση χαρακτηρίζεται ως μέτριας στατιστικής σημαντικότητας ($p \text{ value}=0,045$).

23. Ποιες είναι οι πηγές πληροφόρησής σας

Σε αυτή την ερώτηση οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές ($p \text{ value}=0,09$). Οι περισσότεροι φοιτητές επιλέγουν για την ενημέρωσή τους τα ΜΜΕ, ραδιόφωνο, εφημερίδες.

24. Πώς θα χαρακτηρίζατε την πληροφόρησή σας σχετικά με το γενικότερο θέμα της μετανάστευσης μέσα από τη σχολή

Στη παρούσα ερώτηση οι διαφοροποιήσεις μεταξύ ομάδων εκπαίδευσης δεν είναι στατιστικά σημαντικές ($p \text{ value}=0,08$). Και των δύο ομάδων οι φοιτητές εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά (30,1% και 22,1% αντίστοιχα), δίνοντας την απάντηση «επαρκή».

25. Θα επιθυμούσατε να διδάσκεστε περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή

Στη παρούσα ερώτηση και οι δύο ομάδες συμφωνούν στο ότι θα ήθελαν να διδάσκονται περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή. Η αναλογία στις απαντήσεις τους είναι παρόμοια με αποτέλεσμα να μην διαφαίνεται υψηλή στατιστική σημαντικότητα ($p \text{ value}= 0,06$).

Κεφάλαιο 8^ο: Συζήτηση – Συμπεράσματα

8.1. Επισκόπηση έρευνας και συζήτηση.

A. ΣΥΝΑΨΗ ΣΧΕΣΕΩΝ

A.1. Εμπειρία και προκατάληψη ως προς τη σύναψη σχέσεων με μετανάστες

«Μέχρι σήμερα έχετε συναναστραφεί καθόλου με μετανάστες; Αν ναι ποιο είδος συναναστροφής είχατε/έχετε;»

«Θα συνάπτατε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη;»

Στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου «Μέχρι σήμερα έχετε συναναστραφεί καθόλου με μετανάστες; Αν ναι, ποιο είδος συναναστροφής είχατε;» το 13,8% των ερωτώμενων απαντά ότι έχει συναναστραφεί πολύ συχνά με μετανάστες, το 12,4% «συχνά», ενώ το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος με ποσοστά 35,3% και 20,9% απάντησαν ότι έχουν συναναστραφεί «μερικές φορές» έως «σπάνια» αντίστοιχα. Από το συνολικό αριθμό των ατόμων τα οποία έχουν εμπειρία στη συναναστροφή με μετανάστη, το 27,5% ανέπτυξε «τυπική» και το 47,7% φιλική ή κοινωνική επαφή.

Αξίζει να σημειωθεί, για την καλύτερη εκτίμηση των δεδομένων προκαταλήψεων του δείγματος, ότι το 65,4 % των ερωτώμενων απάντησαν κατηγορηματικά πως δεν θα σύναπταν κάποιου είδους σχέση με μετανάστη. Η ερώτηση αυτή συμπεριλάμβανε και την αιτιολόγηση της συγκεκριμένης στάσης, στην οποία το ποσοστό αυτό δεν έδωσε καμία απάντηση.

Σύμφωνα με την πρόσφατη εθνική ανάλυση του Ευρωβαρομέτρου που διεξήχθη την άνοιξη του 2009, οκτώ στους δέκα έλληνες πολίτες πιστεύουν ότι η παρουσία ανθρώπων από άλλες εθνικές ομάδες αποτελεί αιτία ανασφάλειας με αποτέλεσμα να αποφεύγουν τη σύναψη σχέσεων με αυτούς (EL: 78%). Το ελληνικό ποσοστό ανασφάλειας είναι το δεύτερο υψηλότερο που καταγράφει η παρούσα έρευνα μετά από αυτό των πολιτών της Κύπρου (82%), με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να περιορίζεται στο 45%. Η έλλειψη επαφής με το «διαφορετικό» χαρακτήριζε την πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας, όπως προκύπτει και από τα στοιχεία του Ευρωβαρομέτρου το 2003.

Στην έρευνά μας παρατηρείται μεν συγκριτικά μικρότερη αντίσταση ως προς τη σύναψη σχέσεων με μετανάστες (65,4%), δεν μπορούμε ωστόσο να αγνοήσουμε το γεγονός ότι το δείγμα μας αποτελείται από εκπαιδευόμενους κοινωνικούς λειτουργούς. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από συσχετίσεις προέκυψε ότι το 45,2% των πρωτοετών απάντησε πως θα σύναπτε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη και το **53,4%** πως δε θα σύναπτε ενώ το 62,3% των τελειοφοίτων απάντησαν πως θα σύναπταν σχέση με μετανάστη και το **37,7%** πως δε θα σύναπταν. Η επιστήμη της κοινωνικής εργασίας βασίζεται σε θεμελιώδεις αξίες όπως ο σεβασμός στην προσωπικότητα του ανθρώπου, η ισοτιμία και η κοινωνική δικαιοσύνη. (Καλλινικάκη, 1998). Επομένως βασικό χαρακτηριστικό του προφίλ του κοινωνικού λειτουργού ως άτομο και στη συνέχεια ως επαγγελματία αποτελεί η αέναη προσπάθεια άρσης των προκαταλήψεων και στερεοτύπων του και η προσπάθεια ένταξης και κατανόησης των πολυσύνθετων κοινωνικών φαινομένων στο ευρύτερο κοινωνικό πλέγμα.

B. ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ - ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ

B.1. Διαμονή στην ίδια πολυκατοικία ή γειτονιά

«Ποια είναι η στάση σας απέναντι στους ανθρώπους που έχουν έρθει από άλλες χώρες και οι οποίοι μένουν στην πολυκατοικία ή στη γειτονιά σας;»

Ποσοστό 20,2% δηλώνει «αρνητική» ή «μάλλον αρνητική» στάση ως προς την διαμονή άλλων ανθρώπων από άλλες χώρες στην πολυκατοικία ή την γειτονιά τους έναντι ενός 43,1% που δηλώνει ουδέτερη στάση και το υπόλοιπο ποσοστό κυμαίνεται ανάμεσα σε «μάλλον θετική» και «θετική» στάση. Μια παλαιότερη δημοσκόπηση που διενεργήθηκε το 2002 από το ΕΚΚΕ και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ανάμεσα σε 2.100 νοικοκυριά στην Αττική έδειξε ότι το 44% των ερωτώμενων ισχυρίστηκε ότι οι μετανάστες θα έπρεπε να ζουν σε άλλες περιοχές, χωριστά από τους Έλληνες. «Σε φτωχότερες γειτονιές όπως το Μενίδι και ο Ασπρόπυργος όπου κατοικούν πολλοί μετανάστες το 71% των Ελλήνων είπε ότι θα προτιμούσε να απομακρυνθούν σε άλλη περιοχή οι Αλβανοί και οι αθίγγανοι. Συνολικά τα επίπεδα ανεκτικότητας ήταν χαμηλότερα ανάμεσα στους Έλληνες με τα χαμηλότερα μορφωτικά επίπεδα και εισοδήματα (Κολιοπούλου, 2009).

Παρατηρούμε ότι τα αποτελέσματα των δυο παραπάνω ερευνών έρχονται σε αντίθεση με τα δικά μας, καθώς μόλις το 20,2% δηλώνει ουσιαστικά ότι ενοχλείται

από την παρουσία των μεταναστών. Παρ' όλα αυτά βάσει της ανάλυσης των συσχετίσεων ανάμεσα σε πρωτοετείς και τελειόφοιτους, οι πρωτοετείς βρέθηκαν να έχουν περισσότερα ποσοστά στις απαντήσεις «ούτε αρνητική ούτε θετική», «μάλλον θετική» και «θετική» σε σχέση με τους τελειόφοιτους.

B.2. Μετανάστευση και εγκληματικότητα

«Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα»

Το 48,4% του δείγματός μας αποτέλεσαν απάντησαν πως «διαφωνώ απόλυτα», είτε «διαφωνώ», το 41,8% απάντησε πως «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ», ενώ μόλις το 9,8% απάντησε πως « συμφωνώ» είτε «συμφωνώ απόλυτα». Πρόσφατα αυξανόμενο εμφανίζεται το ερευνητικό ενδιαφέρον για το ζήτημα της θυματοποίησης των μεταναστών, η οποία χαρακτηρίζεται από υπερβολικά υψηλό σκοτεινό αριθμό και χαμηλή θεατότητα.

Μια έρευνα του Ινστιτούτου Πολιτικής Κοινωνιολογίας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) που δημοσιεύτηκε μέσα στο 2009 έρχεται να διαλύσει το μύθο του μετανάστη-εγκληματία, καθώς όπως δείχνει η έρευνα είναι δημιούργημα ενός φαντασιακού επιπέδου και όχι του πραγματικού. Στην έρευνα με τίτλο «Επιχειρηματικότητα, Κίνδυνοι και Ανταγωνισμός στο Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας», ερωτήθηκαν επιχειρηματίες, από 24-65 ετών, και κατέδειξαν ως κύριους δράστες εγκλημάτων, μεικτές ομάδες Ελλήνων και αλλοδαπών, κατά δεύτερο λόγο τους Έλληνες (25,5%) και τέλος τους αλλοδαπούς (16%). Σύμφωνα με την κ. Ιωάννα Τσίγγανου, υπεύθυνη της έρευνας και διδάκτορα κοινωνιολογίας του Εγκλήματος, αυτό που συμβαίνει είναι ότι καλλιεργείται η έμμεση θυματοποίηση, όπου το φαντασιακό επιδρά στο πραγματικό. Αυτό εξαρτάται από το πως έχει διαμορφωθεί το συλλογικό ασυνείδητο, μέσα από την κουλτούρα.

B.3. Μετανάστευση και οικονομία

«Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία».

Και στην ερώτηση αυτή το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών (41,8%) έδειξε ουδέτερη στάση, με το 25,5% να διαφωνεί απόλυτα ή να διαφωνεί και το 27,2% να συμφωνεί. Σύμφωνα με έρευνα του ΙΜΕΠΟ που παρουσιάστηκε σε ημερίδα στις 25/1/09, η Ελλάδα φιλοξενεί περίπου ένα εκατομμύριο μετανάστες, εκ των οποίων

250.000 είναι παράνομοι. Οι μετανάστες καλύπτουν το 10,3% του εργατικού δυναμικού της χώρας και η συμβολή τους στο ΑΕΠ ανέρχεται στο 2,5% (2% των νόμιμων μεταναστών και 0,5% των παράνομων). (Ετήσια Έκθεση του Κέντρου Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για τον Ρατσισμό 2008) Η έλευση τους έχει προκαλέσει αύξηση των θέσεων των εργασίας, μείωση των τιμών και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι όσο περισσότερο ενσωματώνονται οι μετανάστες, τόσο αυξάνεται η συμβολή τους στην ευημερία της χώρας. Από την έρευνα των Η. Πετράκου, Μ. Οικονόμου, Α. Κοντή, Π. Ζαμπέλη, Π., Νικολακοπούλου και Α. Κεχαγιά διαπιστώνεται ότι το υπάρχον ασφαλιστικό σύστημα θα παραμείνει βιώσιμο τα επρχόμενα 20-25 χρόνια χάρη στους μετανάστες.

B.4. Μετανάστευση και αγορά εργασίας

«Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους».

Στην ερώτηση αν οι μετανάστες είναι υπαίτιοι για την αύξηση της ανεργίας το 52,3 % του δείγματός μας απάντησε πως «διαφωνεί απόλυτα/διαφωνεί», έναντι ενός ποσοστού 22,2% που συμφωνεί αυτή την άποψη. Ένα ποσοστό πως 25,5 % απάντησε πως «ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί». Σύμφωνα με σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2009 (Εθνική ανάλυση -Ευρωβαρόμετρο 71) οκτώ στους δέκα έλληνες πολίτες πιστεύουν ότι η παρουσία ανθρώπων από άλλες εθνικές ομάδες αυξάνει την ανεργία στην Ελλάδα (81%). Και σε αυτή την περίπτωση το ελληνικό ποσοστό είναι το δεύτερο υψηλότερο, μετά από αυτό της Κύπρου 90%, που καταγράφει η έρευνα, με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να διαμορφώνεται σε αισθητά χαμηλότερα επίπεδα (EU27: 49%).

Όπως προέκυψε από σχετικές μελέτες συνολικά η οικονομία τείνει να επωφεληθεί από την εισροή μεταναστών στην αγορά εργασίας. Μόνο κάποιες ομάδες πλήττονται από την εν λόγω εξέλιξη. Οι ομάδες αυτές αφορούν κατά κύριο λόγο τους εργαζόμενους που παρουσιάζουν ομοειδής δεξιότητες με τους ξένους εργαζόμενους (κατά κύριο λόγο δηλαδή ανειδίκευτοι εργαζόμενοι) και που συνεπώς ανταγωνίζονται τους μετανάστες στην αγορά εργασίας (Κοτσαμάνη Α., 2007).

Σε μια ακόμη έρευνα του Ελληνικού Ινστιτούτου Μεταναστατευτικής Πολιτικής στις 21 Ιουνίου 2007 αναφέρεται ότι εάν εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες

μετανάστες οι οποίοι βρίσκονται τώρα στην Ελλάδα έφευγαν βαθμιαία, οι περισσότερες από τις θέσεις του δεν θα καλύπτονταν από τους Έλληνες. «Ακόμα κι αν φεύγανε όλοι οι μετανάστες, μόνο οι μισές θέσεις εργασίας θα γέμιζαν από τον ελληνικό πληθυσμό», υπογραμμίζει η έρευνα. Αυτό δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Αγρότες στην δυτική Μακεδονία, στο νομό Ημαθίας, ήταν άνεργοι σε ποσοστό 14 %, για βοήθεια, ζήτησαν 7.000 ξένους εργάτες αυτό το χρόνο. Καμία άλλη περιφέρεια δεν έχει ζητήσει τόσους πολλούς εργάτες γης (αγρότες) από το εξωτερικό.

«Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας»

Σε αυτή την ερώτηση η πλειοψηφία του δείγματος απάντησε πως θετικά (77,45) ενώ ένα ελάχιστο ποσοστό του ύψους 2,6% δεν ασπάστηκε αυτή την άποψη. Το υπόλοιπο δείγμα «ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί» (15%).

«Η Ελλάδα σκοπίμως δεν χαράσσει μια μεταναστευτική πολιτική στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ιδέας που είναι η κοινωνική ένταξη των ξένων εργατών γιατί έτσι μπορεί να τους εκμεταλλεύεται περισσότερο και από την άλλη τη βολεύει να κάνει λόγο για απρόσκλητους μουσαφίρηδες, για εσωτερική κατανάλωση. Γι' αυτό και αποσιωπάται ότι το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών που βρίσκονται άτυπα στη χώρα έχει έρθει νόμιμα και το γεγονός ότι παραμένουν σε εκκρεμότητα οφείλεται στο ότι δεν πραγματοποιεί προγράμματα νομιμοποίησης, όπως αυτό που έγινε στα τέλη του 1990 και οδήγησε στην τακτοποίηση περίπου 462.000 αλλοδαπών για το εξάμηνο που διήρκεσε η λευκή κάρτα», μας εξηγεί ο κ. Έντουαρτς για το πώς αντανακλάται στη σύγχρονη ελληνική πολιτική πραγματικότητα η αντίληψη που έχει διαμορφωθεί ιστορικά από το 1922 για τη μετανάστευση». (Ετήσια Έκθεση Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για το Ρατσισμό «Αντιγόνη», 2008).

B.5. Δικαιώματα μεταναστών

«Γενικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα;»

Στη παρούσα ερώτηση το μεγαλύτερο ποσοστό πρωτοετών και τελειοφοίτων δήλωσαν ότι συμφωνούν με το γεγονός ότι θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα το 19% απάντησε πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν», το έναντι ενός ποσοστού 13,1% που διαφώνησε. Όπως έχουμε προαναφέρει (3^ο κεφ.: 29) και συγκεκριμένα στο κομμάτι που αφορά τη μεταναστευτική πολιτική, είναι κατοχυρωμένο δικαίωμα με βάση τα άρθρα 53-60 του νόμου 3386/2005, τα οποία καθορίζουν το δικαίωμα και τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης ενσωματώνοντας στην ελληνική έννομη τάξη τη σχετική οδηγία της ΕΕ (Τριανταφυλλίδου, 2005).

«Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες;»

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η γνώμη του 21,6% των σπουδαστών, οι οποίοι εξέφρασαν την άρνησή τους, ενώ το 25,5% απάντησε πως «ούτε διαφωνούν ούτε συμφωνούν». Τα ποσοστά 35,3% και 17% απάντησαν πως «μάλλον συμφωνώ» και «συμφωνώ απόλυτα» αντίστοιχα.

Οι μετανάστες που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα δεν έχουν το δικαίωμα του «εκλέγειν και εκλέγεσθαι» ούτε στις εθνικές ούτε στις τοπικές εκλογές. Οι μισές περίπου χώρες της Ε.Ε παραχωρούν τα δικαιώματα ψήφου στις τοπικές εκλογές, είτε σε όλους ή βάσει διμερών συμφωνιών. Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ε.Ε όπου δεν υπάρχει επίσημη υπηρεσία που να εκπροσωπεί τους μετανάστες και με την οποία η Ελληνική πολιτεία μπορεί να διαπραγματεύεται επί θεμάτων σχετικά με τους μετανάστες. (Bardin- Edwards M., 2004). Η απεικόνιση της ισχύουσας κατάστασης διαφαίνεται κι από αντίστοιχη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (2003), στην οποία η Ελλάδα, ανάμεσα στις 30 χώρες που συμμετείχαν, καταλαμβάνει την 20^η θέση στις απαντήσεις της θεματικής ενότητας «εναντίωση στην παροχή πολιτικών δικαιωμάτων στους μετανάστες».

B.6. Μετανάστευση και Πολιτισμός

«Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό.»

Στην ερώτηση αυτή διαφαίνεται πως επικρατεί σχεδόν ισοδυναμία ποσοστού απόψεων με ένα μεγάλο ποσοστό 43,1% να συμφωνεί ότι οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας καινούριες ιδέες και πολιτισμό και το 42,5% να απαντά «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ». Ένα ποσοστό της τάξεως του 13,5 % διαφωνεί/διαφωνεί απόλυτα.

Οι πολίτες της Μάλτας όπως και της Ελλάδας, σε αντίθεση με τους περισσότερους ευρωπαίους πολίτες, διαφωνούν με την αντίληψη ότι οι άνθρωποι από άλλες εθνικές ομάδες εμπλουτίζουν την πολιτιστική ζωή της χώρας (MT: 82% - EL: 61% - EU27: 30%), ενώ η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη εκτιμά ότι η ένταξη ανθρώπων από άλλες εθνικές ομάδες συμβάλουν στην πολιτιστική ζωή της χώρας τους (EU27: 54% - EL: 28%) (Ευρωβαρόμετρο 71, 2008). Παρατηρούμε ότι η διαφορά ως προς τη διαφωνία στις απόψεις του δείγματος μας με αυτό της εθνικής μελέτης του Ευρωβαρομέτρου το 2008 είναι αρκετά μεγάλη. Ωστόσο ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων δεν είναι ούτε αρνητικό αλλά ούτε και πεπεισμένο για τη θετική επίδραση των μεταναστών ως προς τη διάδοση κουλτούρας και πολιτισμού στην Ελλάδα.

«Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα.»

Τα μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων (48,4% και 26,8% αντίστοιχα) μάλλον ασπάζεται ή ασπάζεται αυτή την άποψη, ενώ το 15,7% «ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί». Ακραίο εμφανίζεται για μια ακόμη φορά ένα μικρότερο ποσοστό της τάξεως του 9,2% το οποίο απάντησε πως «διαφωνεί/διαφωνεί απόλυτα». Σε παλαιότερη μελέτη του Ευρωβαρομέτρου (2003) η Ελλάδα έρχεται πρώτη όσον αφορά και τη θεματική ενότητα όρια στην πολυπολιτισμική κοινωνία (80,6%).

B.7. Παράνομη μετανάστευση και ανοχή

«Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται παράνομα στην Ελλάδα θα πρέπει να...»

- Το 19,6% του δείγματος μας απάντησε πως θα πρέπει να «νομιμοποιηθούν»,
- Το 7,8% απάντησε πως θα πρέπει να «απελαθούν» και το
- Το 72,5% απάντησε πως θα πρέπει να «εξεταστεί η κάθε περίπτωση ξεχωριστά».

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Ρατσισμού και Ξενοφοβίας το 2000 με τίτλο «Συμπεριφορές απέναντι σε μειονοτικές ομάδες στην Ευρωπαϊκή Ένωση» η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτώμενων απορρίπτει προγράμματα και πρωτοβουλίες που ενθαρρύνουν τον επαναπατρισμό των μελών μειονοτικών ομάδων. Όσον αφορά την Ελλάδα σύμφωνα με αυτή την έρευνα το ποσοστό των ατόμων που εκφράζονται αρνητικά για τις μειονότητες είναι πολύ πιο πάνω από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο. Το υψηλό ποσοστό των εισερχόμενων «λαθρομεταναστών» αποτελούν ίσως μια εξήγηση για τα αυξημένα ποσοστά μη ανεκτικότητας των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες. Τα στοιχεία των ερευνών του Ευρωβαρόμετρου 1997 και 2000 τοποθετούν την ελληνική κοινή γνώμη μεταξύ εκείνων της Ε.Ε που κατά κύριο λόγο υποστηρίζουν τον «επαναπατρισμό» των μεταναστών. Μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αύξηση που καταγράφεται στα ποσοστά μεταξύ 1997 και 2000. Ειδικότερα το ποσοστό όσων συμφωνούσαν στην Ελλάδα το 1997 υπέρ μιας πολιτικής επαναπατρισμού των μεταναστών ήταν 21% ποσοστό το οποίο αυξάνεται το 2000 σε 27%. Το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο που καταγράφεται στη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου.

«Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση.»

Το μεγαλύτερο ποσοστό 79,7% συμφωνεί/συμφωνεί απόλυτα με αυτή την άποψη και στη συνέχεια ακολουθεί το 13,7 % που «ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί».

Γενικότερα η απουσία τυπικού πλαισίου οργάνωσης των σχέσεων, η απουσία νομικής και πολιτικής κατοχύρωσης των μεταναστών οδηγεί στον προσανατολισμό

της πολιτικής αποκλειστικά προς την υιοθέτηση αυστηρών νόμων για την είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα, καθώς και στην ανάπτυξη αυταρχικών αντιλήψεων, συμπεριφορών και πρακτικών, ατομικά ή συλλογική.

(http://emmedia.pspa.uoa.gr/resources/Publications/Pubs/migration_greece.pdf, 19/4/2012)

«Τι γνώμη έχετε για τη δημιουργία «φράχτη» στα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία;»

Το 17% του δείγματός μας απάντησε πως «διαφωνεί απόλυτα», το 19,6% απάντησε πως «διαφωνεί», το 28,8% πως «ούτε διαφωνεί ούτε συμφωνεί», το 22,2% πως «μάλλον συμφωνεί» και το 12,4% «συμφωνεί απόλυτα».

Κατά οξύμωρο τρόπο εμφανίζεται έντονη διαφοροποίηση ανάμεσα στις απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τη δημιουργία του φράχτη, ως μέτρο αποτροπής της παράνομης μετανάστευσης. Κι ενώ στην προηγούμενη ερώτηση σχετικά με τη λήψη πιο αποτελεσματικών μέτρων για τον ίδιο ακριβώς λόγο, η συντριπτική πλειοψηφία δήλωσε σύμφωνη.

Σύμφωνοι με το σχέδιο της κυβέρνησης για κατασκευή φράχτη στον Έβρο, ως μέτρο ανάσχεσης της παράνομης μετανάστευσης, εμφανίζονται 6 στους 10 Έλληνες, σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας, η οποία διεξήχθη στις 12-13/01.2011, με τίτλο «Η κοινή γνώμη απέναντι στο «τείχος» του Έβρου», που διενήργησε η Public Issue για την «Καθημερινή» της Κυριακής. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως το θέμα της παράνομης μετανάστευσης απασχολεί έντονα την κοινή γνώμη, καθώς και πως οι πολίτες θεωρούν ότι είναι αναγκαίο η χώρα μας να προχωρήσει στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Μάλιστα, όσον αφορά την κατασκευή του φράχτη στα σύνορα με την Τουρκία στον Έβρο, το 55% των ερωτηθέντων απαντά ότι είναι από τα μέτρα που μπορούν να εμποδίσουν το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα.

(http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_politics_100081_16/01/2011_428987, 19/04/2012).

Γ. ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΩΝ

Γ.1. Πληροφόρηση για θέματα σχετικά με τους μετανάστες

«Ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν στους μετανάστες;»

«Ποιες είναι οι πηγές πληροφόρησής σας;»»

Το 85% ενημερώνεται για θέματα που αφορούν στους μετανάστες, ενώ το 15% άτομα απάντησε πως δεν ενημερώνεται.

Η πλειονότητα του δείγματος (88,62%) ανέφερε ως βασική πηγή πληροφόρησης τα ΜΜΕ (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες) σε συνδυασμό με κάποιο άλλο μέσο, το 15% από το διαδίκτυο, το 5,2% από το φιλικό περιβάλλον, το 3,9% από το οικογενειακό περιβάλλον ενώ μόλις το 8,5% πως ενημερώνεται στα πλαίσια της φοίτησης.

Στο σημείο αυτό, επισημαίνεται ο ρόλος των ΜΜΕ ως μία από τις δημόσιες αρένες, που παίζουν κρίσιμο ρόλο στις διαδικασίες σύστασης και ορισμού των προβλημάτων, εφόσον κατέχουν τη δυνατότητα ελέγχου της κοινωνικής ορατότητας των θεμάτων (Gerstlé, 2001). Η Φανή Κουντούρη (2005) αναφέρει σε άρθρο της, ότι σύμφωνα με τους Dearing και Rogers «προκειμένου τα προβλήματα να θεωρηθούν ζητήματα δημόσιου ενδιαφέροντος, προαπαιτείται η έκθεση, δηλαδή η κάλυψη από τα ΜΜΕ». Οι κοινωνικοί και πολιτικοί δρώντες που αντιπαρατίθενται δημόσια για τον ορισμό του προβλήματος, που θα καθορίσει και την επίλυσή του, επιζητούν την προβολή των ΜΜΕ προκειμένου να κάνουν αποδεκτή τη δική τους ερμηνευτική πρόταση μέσω της κοινωνικής νομιμοποίησής της. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση του μεταναστευτικού ζητήματος, εφόσον τόσο οι ίδιοι οι μετανάστες όσο και οι κοινωνικές ομάδες που κινητοποιούνται για τα δικαιώματα των μεταναστών αποτελούν δρώντες οι οποίοι έχουν περιορισμένη πρόσβαση στο πεδίο της μιντιακής ορατότητας λόγω του ότι μειονεκτούν σε πόρους. Επιπλέον αναφέρει ότι κατά κανόνα οι περιθωριακοί πολιτικοί δρώντες που ενεργούν έξω από τους ισχύοντες θεσμούς έχουν ένα μειονέκτημα σε σχέση με τα παραδοσιακά κόμματα, την κυβέρνηση και τα επίσημα πολιτικά όργανα. Υστερούν, σχετικά, σε πόρους, και είναι ακριβώς οι πόροι που επιτρέπουν στους θεσπισμένους πολιτικούς δρώντες να

κατασκευάζουν ειδήσεις και να καθορίζουν την ημερήσια θεματολογία. Η περιορισμένη πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης έχει ως επακόλουθο την περιορισμένη δυνατότητα επιβολής εναλλακτικών ορισμών των καταστάσεων (Κουντούρη, 2005).

Γ.2. Πληροφόρηση στα πλαίσια της εκπαιδευτικής δραστηριότητας

«Πώς θα χαρακτηρίζατε την πληροφόρησή σας σχετικά με το γενικότερο θέμα της μετανάστευσης μέσα από τη σχολή;»

«Θα επιθυμούσατε να διδάσκεστε περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή;»

Το 41,2% του δείγματος χαρακτήρισε την πληροφόρηση «ανεπαρκή/μάλλον ανεπαρκή», το 23,5% «ουδέτερη», ενώ το 35,3% «μάλλον επαρκή/επαρκή». Παράλληλα, ένα πολύ μεγάλο μέρος των ερωτώμενων (79,1%) εκδήλωσε την επιθυμία να διδάσκεται περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Β. Χαρίτου (2011) με τίτλο «Η Διαπολιτισμική προσέγγιση στην εκπαίδευση των φοιτητών των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης» διαπιστώνεται ότι οι μελλοντικοί απόφοιτοι των παιδαγωγικών σχολών αισθάνονται την ανάγκη για περισσότερο εστιασμένη και πιο εντατική διαπολιτισμική εκπαίδευση στο πρόγραμμα σπουδών τους, ώστε να καλύψουν τις ανάγκες των νεοεισερχόμενων αλλοδαπών μαθητών τους. Στην έρευνα χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, αν εξαιρεθεί μια προϋπάρχουσα θετική, ανθρωπιστική ως επί το πλείστον στάση, ενός μεγάλου μέρους του φοιτητικού πληθυσμού, ίσως λόγω αναπτυγμένης κοινωνικής ευαισθησίας απέναντι στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα που μπορεί να απασχολούν τους φοιτητές, τα περιεχόμενα των προγραμμάτων σπουδών, σε πολλές παιδαγωγικές σχολές δε χαρακτηρίζονται από διαπολιτισμικό προσανατολισμό και δε βοηθούν πάντα στο βαθμό που απαιτούν οι σύγχρονες συνθήκες.

8.2. Πίνακας Συσχετίσεων:

Πίνακας: Παρουσίαση πιθανότητας (OR, 95% CI) ρατσιστικών απόψεων σε σχέση με ποικίλα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά	Πιθανότητα OR	95% CI	P value
Φύλο			<0,001
Θήλυ	1		
Άρρεν	1,34	1,002-2,358	
Ηλικία	0,83	0,327-0,993	<0,001
Έτος σπουδών			0,03
A έτος	1		
Τελειόφοιτοι	0,35	0,193-1,753	
Μορφωτικό επίπεδο πατέρα – μητέρας			<0,001
Δεν τελείωσε το Δημοτικό	2,4	1,837-2,947	
Δημοτικό	2,2	1,264-2,462	
Γυμνάσιο	1,4	1,027-1,937	
Λύκειο	1,2	1,022-1,352	
Ανώτατη	0,9	0,832-0,993	
Τόπος κατοικίας			<0,001
Χωριό	1,7	1,237-1,993	
Πόλη / Μεγάλη Πόλη	1,2	1,038-1,546	
Μεγάλο αστικό κέντρο	0,9	0,847-0,999	

8.3 Σχολιασμός αποτελεσμάτων πίνακα:

Πέρα από τη περιγραφή των περιγραφικών στοιχείων και της διαφοροποίησης μεταξύ πρωτοετών και τελειοφοίτων είναι σημαντικό να δούμε ποια είναι η πιθανότητα εμφάνισης ρατσιστικών στάσεων και αντιλήψεων με βάση τα ποικίλα δημογραφικά στοιχεία ή/και το έτος σπουδών (με όλες τις μεταβλητές να είναι στατιστικά σημαντικές από $<0,001$ έως $0,03$).

Βλέπουμε λοιπόν ότι τα αγόρια έχουν 1,34 φορές αυξημένη πιθανότητα να είναι ρατσιστές σε σχέση με τα κορίτσια. Επίσης όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο μειώνεται η πιθανότητα ύπαρξης ρατσιστικών απόψεων (με $OR=0,83$). Το ίδιο συμβαίνει όσο αυξάνεται το έτος σπουδών των φοιτητών. Παράλληλα, οι απόψεις των παιδιών φαίνεται να επηρεάζονται πολύ από το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας με τον ίδιο τρόπο και για τους δύο γονείς. Όσο πιο «χαμηλό» είναι το μορφωτικό επίπεδο τόσο αυξάνεται η πιθανότητα ρατσιστικών απόψεων («τέλειωσε το δημοτικό» 2,4 αυξημένη πιθανότητα). Τέλος, όσα παιδιά κατάγονται από χωριό παρουσιάζουν 1,7 φορές αυξημένη πιθανότητα να είναι ρατσιστές.

8.4. Συμπεράσματα

Για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο διερευνά κατά πόσο είναι αρνητικά προκατειλημμένη η στάση των φοιτητών του τμήματος Κ.Ε ΤΕΙ Κρήτης απέναντι στους μετανάστες, θεωρήθηκε σκόπιμος ο διαχωρισμός των ερωτήσεων (6-21) σε θεματικούς άξονες. Οι δυο αυτοί θεματικοί άξονες αφορούν:

- κάποιες διευρυμένες αντιλήψεις ή απόψεις περί θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες στη συγκεκριμένη περίπτωση ανάγονται στην πληθυσμιακή ομάδα των μεταναστών.
- την προσωπική στάση και διάθεση έναρξης οποιασδήποτε σχέσης από πλευράς των φοιτητών με την στερεοτυπική φιγούρα που αντανακλά ο όρος «μετανάστης».

✓ *Είναι αρνητικά προκατειλημμένη η στάση των σπουδαστών απέναντι στους μετανάστες;*

Από την περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων διαφωνεί με στερεοτυπικές απόψεις, οι οποίες είναι διάχυτες στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα 5 στους 10 ερωτώμενους διαφωνούν με τις απόψεις που συνδέουν τη μετανάστευση με την ανεργία και την αύξηση της εγκληματικότητας. Το ίδιο ποσοστό υπερασπίζεται το δικαίωμα των νόμιμων μεταναστών για ισότιμα πολιτικά δικαιώματα με τους γηγενείς ενώ 4 στους 10 σπουδαστές θεωρούν ότι η μετανάστευση οδηγεί στην οικοδόμηση μιας βελτιωμένης κοινωνίας, διευρύνοντας τα πολιτισμικά σύνορα της Ελλάδας.

Την άποψη ότι οι μετανάστες υπόκεινται διακρίσεις στην αγορά εργασίας, συμμερίζεται η πλειονότητα των σπουδαστών, καθώς επίσης μεγάλο ποσοστό υποστηρίζει το δικαίωμα των νόμιμων μεταναστών να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα. Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία επιθυμεί οι μετανάστες να έχουν την ευκαιρία να διατηρήσουν τη θρησκεία, τη γλώσσα και την κουλτούρα τους στην Ελλάδα.

Όσον αφορά την απέλαση των παράνομων μεταναστών το μεγαλύτερο μέρος των σπουδαστών δηλώνει ότι θα επιθυμούσε να εξεταστεί η κάθε περίπτωση

ξεχωριστά. Στην ερώτηση που τέθηκε για τη δημιουργία φράχτη στα σύνορα Ελλάδας-Τουρκία για την αποφυγή προσέλευσης μεταναστών παρατηρείται διχασμός στις απόψεις, αφού περίπου το 1/3 συμμαρτίζεται την άποψη αυτή, το 1/3 διαφωνεί και το υπόλοιπο ποσοστό τηρεί ουδέτερη άποψη. Παρόλα αυτά με την άποψη που εκφράστηκε σχετικά με τη λήψη πιο αποτελεσματικών μέτρων για την αποτροπή της εισαγωγής μεταναστών στη χώρα συμφώνησαν 8 στους 10 φοιτητές. Ένα ακόμη οξύμωρο αποτελεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευόμενων κοινωνικών λειτουργών, περίπου 7 στους 10, αναφέρει κατηγορηματικά πως δε θα σύναπτε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη χωρίς να αιτιολογήσει τη στάση αυτή.

Παρατηρείται λοιπόν μια σύγκρουση ανάμεσα στις γενικές αντιλήψεις στην πλειοψηφία των φοιτητών, τόσο των πρωτοετών όσο και των τελειόφοιτων, ως προς την ύπαρξη και διαβίωση των μεταναστών στην Ελλάδα με τη διάθεση για συναναστροφή και επαφή με εκείνους. Τα στερεότυπα αποτελούν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα παρατήρησης της συμπεριφοράς που αναπτύσσουν τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου (Van den Bos, and Stapel, 2009). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών αν και δε θεωρεί ότι η παρουσία μεταναστών επιδρά αρνητικά στην κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, δηλαδή δεν αντιλαμβάνεται τους μετανάστες ως μια κοινωνική απειλή, παρόλα αυτά η πλειοψηφία των φοιτητών είναι αρνητική ως προς τη σύναψη σχέσεων με μετανάστες.

Η οξύμωρη αυτή στάση μπορεί να εξηγηθεί βάσει της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τους Tajfel και Turner (1979) η κοινωνία χωρίζεται σε κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες ανήκουν τα άτομα. Η ανάγκη για τη διατήρησή του εντός της κοινωνικής ομάδας και την υποστήριξη της δικής του κοινωνικής ταυτότητας, τον ωθεί στην υιοθέτηση στερεότυπων αντιλήψεων για τα άτομα που είναι εκτός της ομάδας. Δεν είναι τυχαία η στάση των φοιτητών καθώς ανήκουν σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, την ελληνική κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα εθνικισμού και ξενοφοβίας (βλ. έρευνα Ευροβαρόμετρου 2009, σελ 79).

✓ *Συμβάλλει η εκπαίδευση της κοινωνικής εργασίας στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και στερεοτύπων;*

Βάσει των συσχετίσεων ανάμεσα σε πρωτοετείς και τελειόφοιτους συμπεραίνεται ότι όσο αυξάνεται το έτος σπουδών μειώνεται η πιθανότητα ύπαρξης ρατσιστικών απόψεων (βλ. πίνακα συσχετίσεων σελ. 87). Θεωρείται ότι η διαφοροποίηση αυτή των στάσεων οφείλεται στις αξίες που διέπουν τη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Η εκπαίδευση της Κοινωνικής Εργασίας επιδιώκει την άρση των στερεοτυπικών στάσεων και επιδιώκει μια ολιστική εικόνα για τα κοινωνικά προβλήματα και τη φύση τους (Καλλινικάκη 1998).

✓ *Υπάρχει διαφοροποίηση στις στάσεις και τις αντιλήψεις των πρωτοετών σε σχέση με αυτή των τελειόφοιτων;*

Παρά τη συμβολή της εκπαίδευσης της Κοινωνικής Εργασίας στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων σε αρκετές ερωτήσεις που τέθηκαν οι πρωτοετείς έναντι των τελειοφοίτων φάνηκαν περισσότεροι ευαισθητοποιημένοι ή ενημερωμένοι σε θέματα που αφορούν στη μετανάστευση και τις αντικειμενικές συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα στις ερωτήσεις «Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από ντόπιους» και «Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας» αναλογικά μεγαλύτερο ποσοστό πρωτοετών απάντησε «διαφωνώ απόλυτα/διαφωνώ» και «συμφωνώ απόλυτα/συμφωνώ» αντίστοιχα.

Στο σημείο αυτό αξίζει να επαναλάβουμε ότι στην ερώτηση «Θα συνάπτατε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη;», ναι μεν οι τελειόφοιτοι θα σύναπταν πιο εύκολα οποιαδήποτε σχέση με μετανάστη σε σχέση με τους πρωτοετείς, ωστόσο περίπου 4 στους 10 τελειόφοιτους απάντησαν δε θα σύναπταν. Άλλωστε όπως αναφέρουν και οι ίδιοι φοιτητές, μέσω των απαντήσεών τους, η πληροφόρηση και κατά συνέπεια η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα θέματα της μετανάστευσης στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι περιορισμένη, ενώ παράλληλα η συντριπτική πλειοψηφία θα επιθυμούσε να διδάσκεται περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση.

Από όλα τα παραπάνω οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η εκπαιδευτική διαδικασία συμβάλλει στην άρση των προκαταλήψεων και στερεοτύπων που είναι

συνδεδεμένα με την αρνητική χροιά του όρου «μετανάστης». Παρόλο αυτά αδυνατεί να αντισταθμίσει την επιρροή όλων αυτών των παραγόντων, όπως στάσεις και αντιλήψεις της οικογένειας, ΜΜΕ, ελληνική μεταναστευτική πολιτική κ.ο.κ.), οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάπτυξη παράλογων και γενικευμένων πεποιθήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. .Αμίτσης Γ., 2001, *Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας*, Αθήνα, Παπαζήσης
2. Αποστολόπουλος Κ., Παπαγεωργίου Κ., Καλδής Π., Ευθύμογλου Γ., (2003), *Εκπαίδευση αγροτών για την ανάληψη δράσεων στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας*, Πρόγραμμα Ησίοδος, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
3. Βαίου Ν και Χατζημιχάλης Κ (1997) *Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους πολωνούς στους αγρούς*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
4. Γκίκας, Σ. 1994. *Κοινωνικά Προβλήματα*, Αθήνα: Σαββάλας.
5. Γκότοβος, Ε. Α. 1996. *Ρατσισμός: Κοινωνικές, Ψυχολογικές και Παιδαγωγικές Όψεις μιας Ιδεολογίας και μιας πρακτικής*, Αθήνα.
6. Ζαϊμάκης, Γ. και Καλλινικάκη Θ. 2004. *Τοπικός Χώρος και Πολυπολιτισμικότητα: Σάπες, Θράκη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
7. Ζαϊμάκης, Γ. και Κανδυλάκη, Α. 2005. *Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας: Μορφές Παρέμβασης σε Ευπαθείς Ομάδες και σε Πολυπολιτισμικές Κοινότητες*, Αθήνα: Κριτική.
8. Καλατζή Αζίζι, 1996. *Στερεότυπα και Προκαταλήψεις. Δημιουργία και Αντιμετώπιση*, Αθήνα.
9. Καλλινικάκη, Θ. 1998. *Κοινωνική Εργασία- Εισαγωγή στη Θεωρία και την Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
10. Κωνσταντίνος Π. Καλοφωλιάς (2011). *Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα)*. Αθήνα: Μιχάλη Σιδέρη.
11. Κανδυλάκη, Α. 2009. *Κοινωνική Εργασία σε Πολυπολιτισμικό Περιβάλλον*. Αθήνα: Τόπος.
12. Καρύδης, Β. 1997. Η Εγκληματικότητα των Μεταναστών: Μύθος και Πραγματικότητα. Στο Σ. Δημητρίου (επιμ.), *Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του*. Αθήνα: Ιδεοκίνηση, 143-152.
13. Κασιμάτη Κ. (επιμ.), 2003. Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικής Ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών, Gutenberg, ΚΕΚ-ΜΟΚΟΠ, Αθήνα.

14. Καψάλης Α., Κατσορίδας Δ., (2004), *Σύνοψη του νομικού καθεστώτος παραμονής και εργασίας των μεταναστών εργαζομένων στην Ελλάδα*, Ενημέρωση, Τεύχος 104, Έκδοση Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ
15. Κοκκινάκη, Φ. 2005. *Κοινωνική Ψυχολογία. Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνικής Συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
16. Κουντούρη, Φ. 2008. Ο Μετανάστης στον Ελληνικό Τύπο: 1950-2005. Η Περίπτωση της Εφημερίδας Τα Νέα, *Κείμενα Εργασίας*, Νο15, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
17. Κωνσταντινίδου, Χ. 2001, *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος. Η Εγκληματικότητα των Αλβανών Μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο*, Εκδόσεις Σάκκουλα:Αθήνα- Κομοτηνή.
18. Μπουρίκος, Δ. και Σταθόπουλος, Π. 1999. *Βιβλιογραφικός Οδηγός Κοινωνικής Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας*, Αθήνα: Έλλην.
19. Λαμπριανίδης, Α. και Λυμπεράκη, Α. (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
20. Λαμπροπούλου, Β. και Γεωργουλέα, Μ. 1992. *Οι Ρόλοι των Φύλων μέσα από την Εκπαίδευση*, Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.
21. Μαλκίδης, Θ. 2007. *Οι Ελληνοαλβανικές Σχέσεις*, Αθήνα: Γόρδιος.
22. Μαράτου-Αλιπράντη. Λ., (1996), *Ξένο εργατικό δυναμικό και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης*, στο Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Τόμος Α΄ Αθήνα: ΕΚΚΕ.
23. Μαρκοπούλου, Χ. 1995. *Ο Κοινωνικός Λειτουργός σε Ειδικά Πλαίσια Κοινωνικής Προστασίας*, Αθήνα: Έλλην.
24. Οικονόμου, Χ. και Φερόνας, Α. 2006. *Οι εκτός των Τειχών*, Αθήνα: Διόνικος.
25. Μπάγκαβος Χ. και Δ. Παπαδοπούλου, 2006, (επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, Gutenberg.
26. Παπαδημητρίου, Ζ. 2000. Έυρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος, Ιστορική, Κοινωνιολογική και Πολιτική Μελέτη, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
27. Παπασιώπη-Πασιά Ζ., (1995), *Τα δικαιώματα των αλλοδαπών όπως πηγάζουν από τον Ν. 1975/1991*. Αθήνα-Κομοτηνή, Α.-Ν. Σάκκουλας.

28. **Πετρινώτη, Ξ.** (1993), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, Αθήνα: Οδυσσέας
29. Σκουριά, Κ., 2004, “Η μετανάστευση υπό το πρίσμα της διεύρυνσης της Ε.Ε: Ελλάδα και Βαλκάνια”, Μίμεο, ΕΣΔΔ.
30. *Τριανταφυλλίδου Α.* (2005), *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική, Προβλήματα και Κατευθύνσεις, Κείμενο Πολιτικής, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και εξωτερικής Πολιτικής, Αθήνα*
31. Φραγουδάκη, Α. και Δραγώνα, Θ. 1997. “Τι είναι η Πατρίδα μας;” *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
32. Χλέτσος, Κόλλιας Συρακούλης, Παλαιολόγου, Θαλασοχώρη, Μπουρδούβαλη, Πουλίου, (2005), *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον Αγροτικό Τομέα*, Αθήνα Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Μεταφρασμένη Βιβλιογραφία

1. Arnot, M. 2004. *Διαδικασίες Αναπαραγωγής του Φύλου, Εκπαιδευτική Θεωρία και Φεμινιστικές Πολιτικές*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
2. Javeau, C. (2000), *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο. Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή* Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος
3. Malcolm, P. 2000. *Σύγχρονη Θεωρία της Κοινωνικής Εργασίας*, Αθήνα:Ελληνικά Γράμματα
4. Taguieff, P-A. 1998. *Ο Ρατσισμός. Μια Ανάπτυξη για Κατανόηση, μια Μελέτη για Στοχασμό*, Αθήνα: Τραυλός.

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Baldwin Edwards M., <<Albanian emigration and the Greek labor market economic symbiosis and social ambiguity>>, in South East Europe Review, 2004.
2. Brucker H., Epstein G., McCormick B., Saint-Paul G., Venturini A., Zimmermann K., 2001, *Managing Migration in the European Welfare State*, Report, IMF.
3. Calhoun, C. 1993. Nationalism and Ethnicity. *Annual Review of*

Sociology, 19, 211-239.

4. Chletsos, M., Karasavvoglou, A., 1997, 'The Impacts of Illegal Immigrants on Regional Level - Evidence from Kavala Region in Greece', Centre for Economic Policy Research (CEPR) Conference: On the Economics of Illegal Migration, Athens, Greece.
5. Coutant, D., Worchel, S., Baltal, D. and Raalten, J. 2010. A Multidimensional Examination of the "Stereotype" Concept: A Developmental Approach. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 92-110.
6. Demie, F. 2001. Ethnic and Gender Differences in Educational Achievement and Implications for School Improvement Strategies. *Educational Research*, 43(1), 91-105.
7. Doane, A. 2006. What is Racism? Racial Discourse and Racial Politics. *Critical Sociology*, 32(2-3), 255-274.
8. Karantinos D., 2001, *Trends in Immigration: Greece*, Report, European Commission DG Employment & Social Affairs.
9. Douglas, S. 2006. Teachers as Exemplars: An Australian Perspective. *Education and Urban Society*, 38(3), 345-358.
10. Drougas E., 1998, «Albanians in the Greek informal Economy», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 24, No 2, σελ. 347-365.
11. Duffield, M. 2006. Racism, Migration and Development: the Foundations of Planetary Order. *Progress in Development Studies*, 6(1), 68-79.
12. Entman, R. 1990. Modern Racism and the Images of Blacks in Local Television News. *Critical Studies in Mass Communication*, 7(4), 332-345.
13. Fekete, L. 2004. Anti-Muslim Racism and the European Security State. *Race & Class*, 46(1), 3-29.
14. Flexner, A. 2001. Is Social Work a Profession? *Research on Social Work Practice*, 11(2), 152-165.
15. Hall, D., Matz, D. and Wood, W. 2009. Why Don't we Practice What we Preach? A Meta-Analytic Review of Religious Racism. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 126-139.
16. Hjern, M. 2009. Anti-Immigrant Attitudes and Cross-Municipal

- Variation in the Proportion of Immigrants. *Acta Sociologica*, 52(1), 47-62.
17. Hodson, G., Dovidio, J. and Gaertner, S. 2002. Processes in Racial Discrimination: Differential Weighting of Conflicting Information. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(4), 460-471.
 18. Huber, B. 2003. The Concept of Social Integration: a Policy-research Agenda. *International Social Science Journal*, 55(177),433-439.
 19. Kawakami, K. and Dovidio, J. 2001. The Reliability of Implicit Stereotyping. *Personality and Social Psychology Bulletin*,27(2), 212-225.
 20. Killen, M-L-Kim., McClothlin, J., Charles, H. and S. 2002. *How Children and Adolescents Evaluate Gender and Racial Exclusion*, America:Monographs of the society for research in child development.
 21. Lianos T, Sarris A & Katseli L (1995): The impact of illegal immigration on Local labor markets: The case of Northern Creece, CEPR Workshop, Centre for Economic Policy Research
 22. Ouali, N. 2007. Racism at Work in Shops and on Public Transport. *European Review of Labour and Research*, 13(3), 397-412.
 23. Rydell, R., Hugenberg, K., Ray, D. and Mackie, D. 2007. Implicit Theories About Groups and Stereotyping: The Role of Group Entitativity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(4), 549-558.
 24. Rydgren, J. 2003. Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia. Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden. *European Journal of Social Theory*, 6(1), 45-68.
 25. Rydgren, J. 2004. The Logic of Xenophobia. *Rationality and Society*, 16(2), 123-148.
 26. Sadker, M. 1975. Sexism in Schools. *Journal of Teacher Education*, 26(4), 317-322.
 27. Sarris A & Zografakis S (1997) : A computable General Equilibrium Assessment on the impact of Illegal Immigration on the Greek Economy”, Conference on the Economics of Illegal Migration, Athens, 14-15/2/ 1997
 28. Schneider, J. D. 2005. *The Psychology of Stereotyping*, New York:The Guilford Press.
 29. Schmid, T. 1996. The Definition of Racism. *Journal of Applied Philosophy*, 13(1), 31-40.

30. Skordas, A. and Sitaropoulos, N. 2004. Why Greece is not a Safe Host Country for Refugees. *International Journal of Refugee Law*, 25-52.
31. Smith, A. 1996. Culture, Community and Territory: The Politics of Ethnicity and Nationalism. *International Affairs*, 72(3), 445-458.
32. Triandafyllidou, A., Calloni, M. and Mikrakis, A. 1997. New Greek Nationalism. *Sociological Research Online*, 2(1).
33. Tsimbos, C., 2006. "The Impact of Migration on Growth and Ageing of the Population in a New Receiving Country: the Case of Greece", *International Migration* 44(4): 231-254
34. Papademetriou D., 2006, (ed.), *Europe and Its Immigrants in the 21st Century: A New Deal or a Continuing Dialogue of the Deaf?*, Washington: Migration Policy Institute and Luso-American Foundation.
35. Psimmenos, I. και Kassimati, K. (2003), «Immigration control pathways: organisational culture and work values of Greek welfare officers», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(2), 337 –71.
36. Van den Bos, A. and Stapel, D. 2009. Why People Stereotype Affects How They Stereotype: The Differential Influence of Comprehension Goals and Self-Enhancement Goals on Stereotyping. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(1), 101-113.

ΕΣΥΕ, *Αποτελέσματα Απογραφών*, www.statistics.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συγκριτική μελέτη των στάσεων και αντιλήψεων των φοιτητών
του πρώτου έτους και των τελειοφοίτων
του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Κρήτης
απέναντι στους μετανάστες

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Οικονόμου Αικατερίνη

Συντάκτριες εργασίας:

Ιλανίδου Καλλιόπη

Ραπτάκη Ζαχαρένια

Χερίδη Ελεονώρα

A.A.E

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2011

Ενημερωτικό σημείωμα

Αγαπητέ/ή συμμετέχοντα/ουσα,

Το παρόν ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της διεξαγωγής της πτυχιακής μας εργασίας στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης και εξετάζει τις στάσεις και αντιλήψεις των φοιτητών του πρώτου έτους και των τελειοφοίτων του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας απέναντι στους μετανάστες. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναμένεται να συμβάλουν στην αναγνώριση και σύγκριση των στάσεων των φοιτητών προς τους μετανάστες. Πριν από τη συμπλήρωσή του ερωτηματολογίου θα πρέπει να γνωρίζετε τα παρακάτω:

A) Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι προαιρετική.

B) Οι πληροφορίες που θα δώσετε είναι εμπιστευτικές και διαθέσιμες αποκλειστικά στα πρόσωπα που υλοποιούν την έρευνα.

Γ) Οι πληροφορίες που θα δώσετε θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της έρευνας.

Για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτούνται περίπου 10 λεπτά.

Σας προσκαλούμε λοιπόν να συμβάλετε σε αυτή την προσπάθεια με τη συμμετοχή σας στην παρούσα μελέτη.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο σας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ακολουθεί μια σειρά από προτάσεις. Καλείστε να τσεκάρετε την απάντηση που εκφράζει περισσότερο την προσωπική σας γνώμη. Παρακαλούμε να διαβάσετε με προσοχή τις προτάσεις και να απαντήσετε σε όλες.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Άνδρας¹ Γυναίκα² .

2. Η ηλικία σας είναι: _____

3. Έτος σπουδών 1ο¹ 4ο² ΠΤΥΧΙΟ Α' ³ .

4. Μορφωτικό επίπεδο γονέων (μια απάντηση για τον πατέρα και μια για τη μητέρα):

		4.1 Πατέρας	4.2 Μητέρα
1	Δεν τελείωσε το Δημοτικό		
2	Δημοτικό		
3	Γυμνάσιο		
4	Λύκειο		
5	Ανώτατη Εκπαίδευση		

5. Τόπος που έχετε ζήσει τα περισσότερα χρόνια της ζωής σας:

Χωριό¹ .

Κωμόπολη² (έως 10.000 κάτοικοι) .

Πόλη³ (έως 50.000 κάτοικοι) .

Μεγάλη πόλη⁴ (πάνω από 50.000 κάτοικοι) .

Μεγάλο αστικό κέντρο⁵ .

6. Μέχρι σήμερα έχετε συναναστραφεί καθόλου με μετανάστες; Αν όχι, προχωρήστε στην ερώτηση 9.

Ποτέ Σπάνια Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά

7. Αν ναι, ποιο είδος συναναστροφής είχατε/έχετε;

Τυπική Κοινωνική/Φιλική Επαγγελματική Συγγενική
Συναισθηματική

8. Με τι τρόπο σας έχει επηρεάσει αυτή η εμπειρία;

Αρνητικά Μάλλον αρνητικά Ουδέτερα Μάλλον θετικά Θε ά

9. Θα συνάπτατε κάποιου είδους σχέση με μετανάστη;

1. Ναι 2. Όχι

Αιτιολογείστε:

10. Ποια είναι η στάση σας απέναντι στους ανθρώπους που έχουν έρθει από άλλες χώρες και οι οποίοι μένουν στην πολυκατοικία ή στη γειτονιά σας;

1. Αρνητική 2. Μάλλον Αρνητική 3. Ούτε αρνητική ούτε θετική 4.
Μάλλον θετική 5. Θετική .

11. «Οι μετανάστες αυξάνουν την εγκληματικότητα».

1. Διαφωνώ απόλυτα 2. Διαφωνώ 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 4. Μάλλον
Συμφωνώ 5. Συμφωνώ απόλυτα .

12. «Οι μετανάστες ωφελούν γενικά την ελληνική οικονομία».

1. Διαφωνώ απόλυτα 2. Διαφωνώ 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

13. «Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους ντόπιους».

1. Διαφωνώ απόλυτα 2. Διαφωνώ 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

14. «Σε μεγάλο βαθμό οι μετανάστες είναι θύματα διακρίσεων και εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας».

1. Διαφωνώ απόλυτα 2. Διαφωνώ 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

15. «Γενικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και

εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα».

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

16. «Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες».

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

17. «Οι μετανάστες βελτιώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό».

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

18. «Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα».

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

19. Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται παράνομα στην Ελλάδα θα πρέπει:

1. Να νομιμοποιηθούν . 2. Να απελαθούν . 3. Να εξεταστεί κάθε περίπτωση ξεχωριστά .

20. «Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση».

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

21. Τι γνώμη έχετε για τη δημιουργία «φράχτη» στα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία;

1. Διαφωνώ απόλυτα . 2. Διαφωνώ . 3. Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ . 4. Συμφωνώ
. 5. Συμφωνώ απόλυτα .

22. Ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν στους μετανάστες;

1.Ναι . 2.Όχι .

23. Εάν ναι, ποιες είναι οι πηγές πληροφόρησής σας;

1. ΜΜΕ (Τηλεόραση, Ραδιόφωνο, Εφημερίδες)
2. Διαδίκτυο
3. Φιλικό περιβάλλον
4. Οικογενειακό περιβάλλον
5. Ενημέρωση στα πλαίσια της φοίτησης στη σχολή
6. Άλλο.....

24. Πώς θα χαρακτηρίζατε την πληροφόρησή σας σχετικά με το γενικότερο θέμα της μετανάστευσης μέσα από τη σχολή;

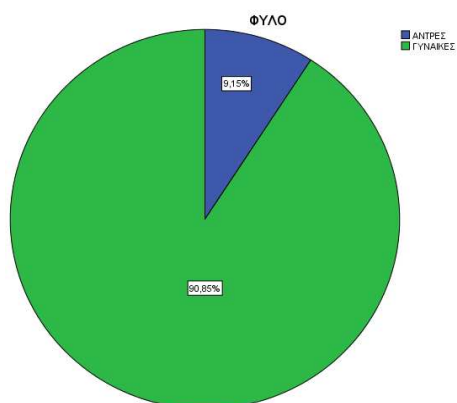
- 1.Ανεπαρκή . 2.Μάλλον ανεπαρκή . 3.Ουδέτερη . 4.Μάλλον επαρκή .
- 5.Επαρκή .

25. Θα επιθυμούσατε να διδάσκεστε περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή; (επιπλέον μαθήματα, σεμινάρια, κλπ)

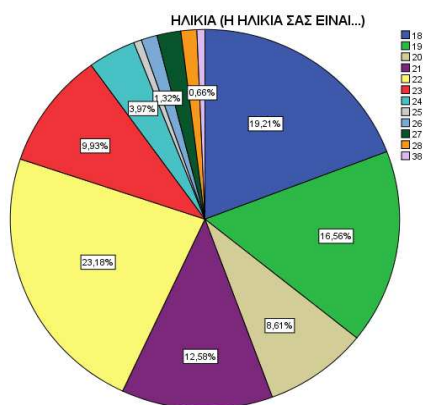
1. Ναι 2. Όχι

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

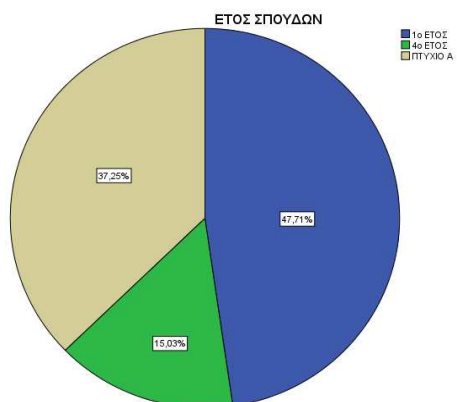
Γράφημα 1

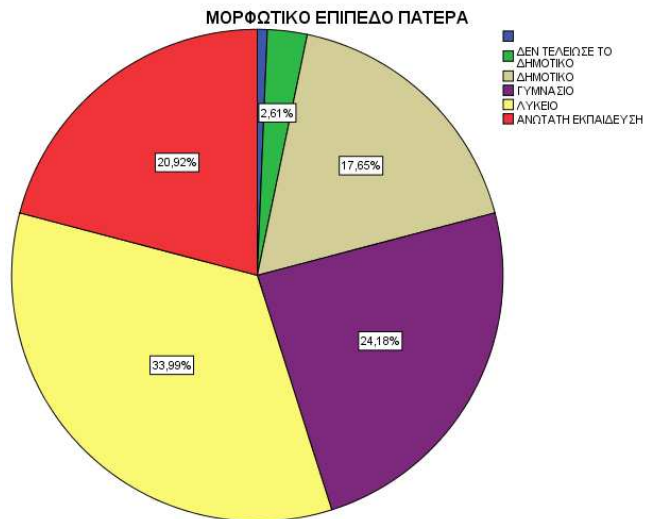
Γράφημα 2

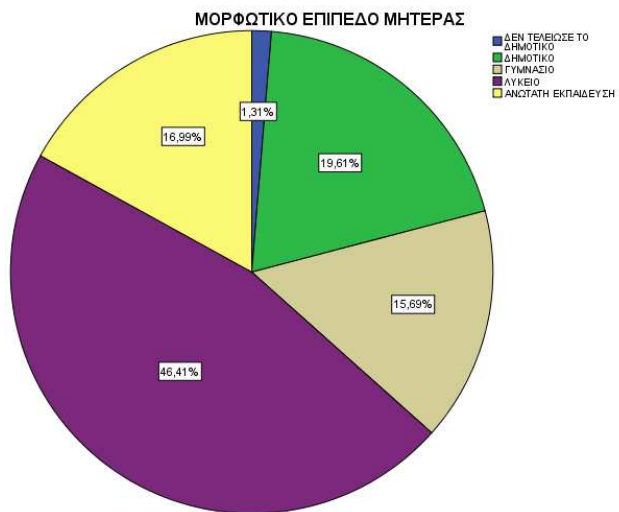
Γράφημα 3

Γράφημα 4

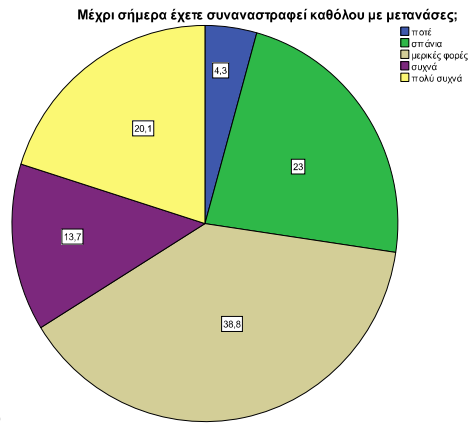
Γράφημα 5

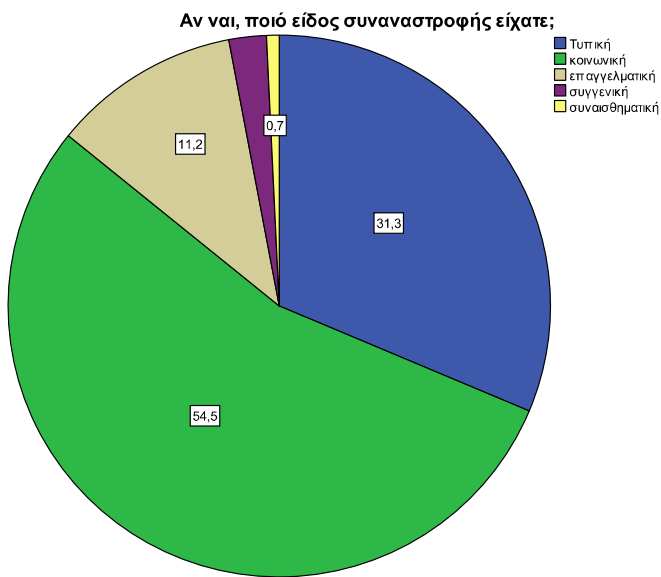
Γράφημα 6

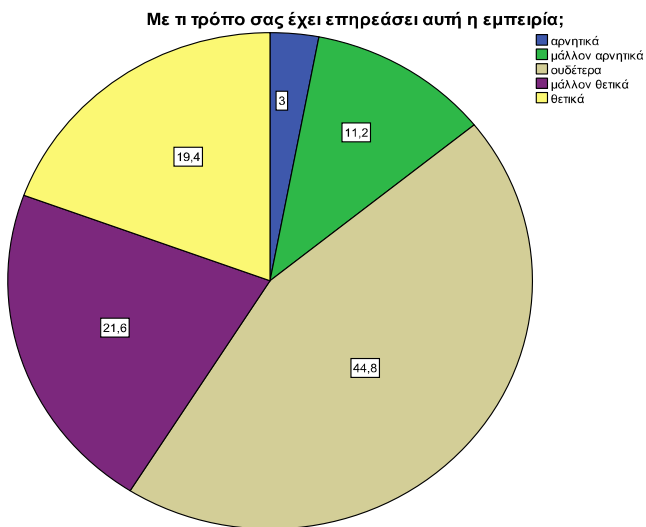
Γράφημα 7

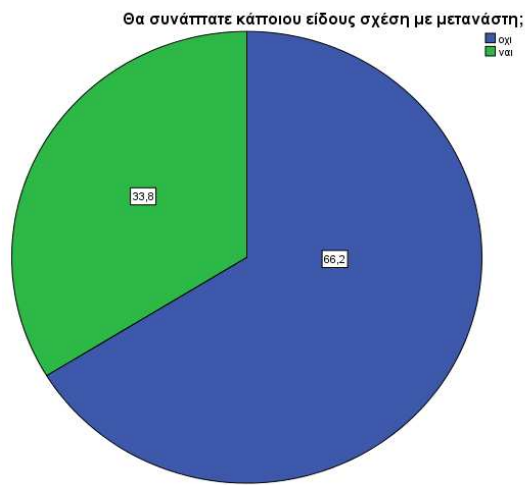
Γράφημα 8

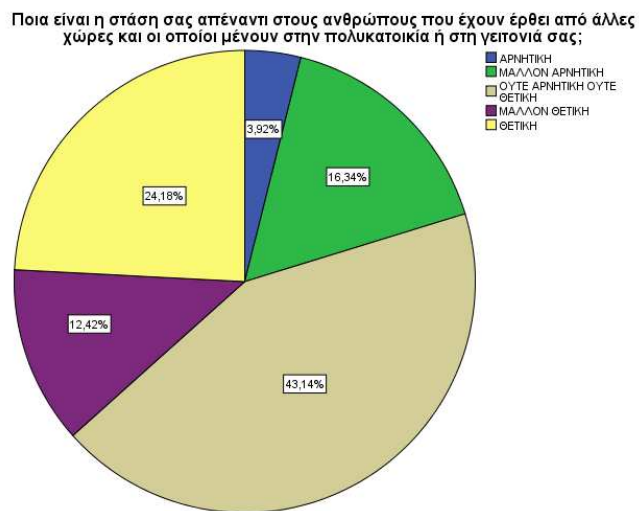
Γράφημα 9

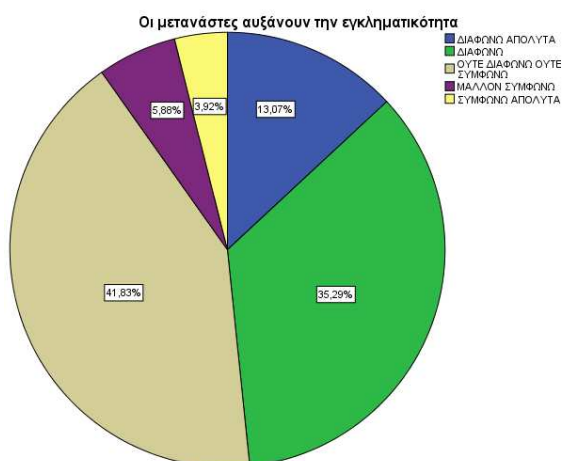
Γράφημα 10

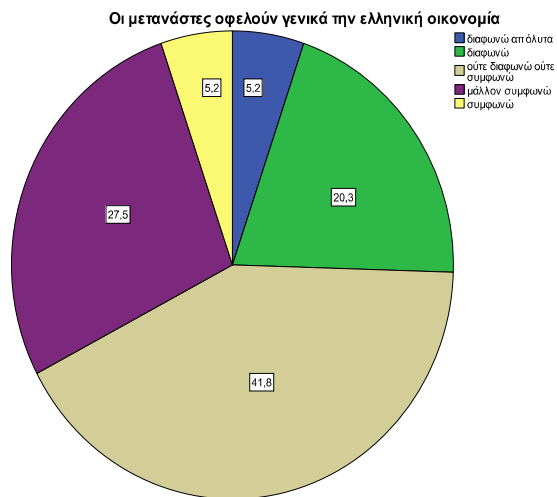
Γράφημα 11

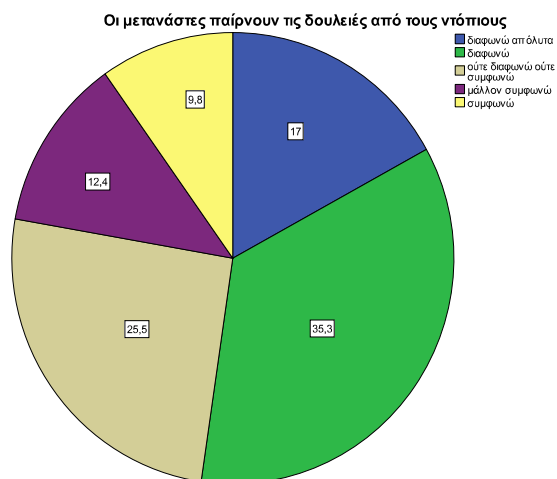
Γράφημα 12

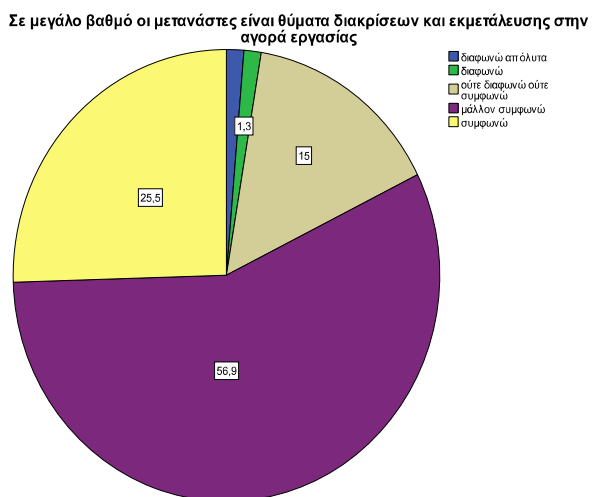
Γράφημα 13

Γράφημα 14

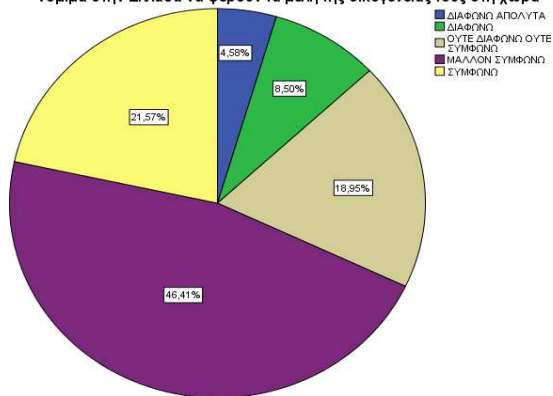

Γράφημα 15

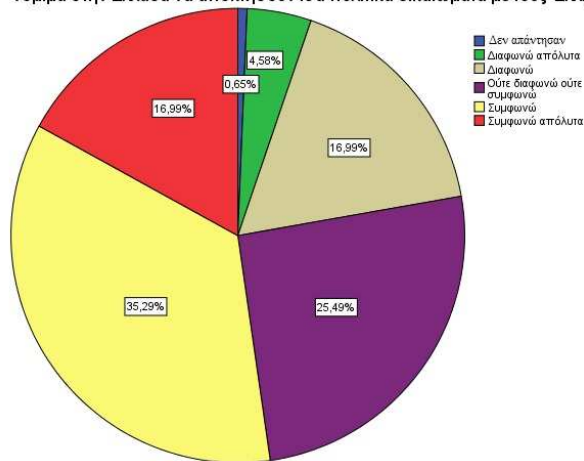
Γράφημα 16

Γενικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να φέρουν τα μέλη της οικογένειάς τους στη χώρα

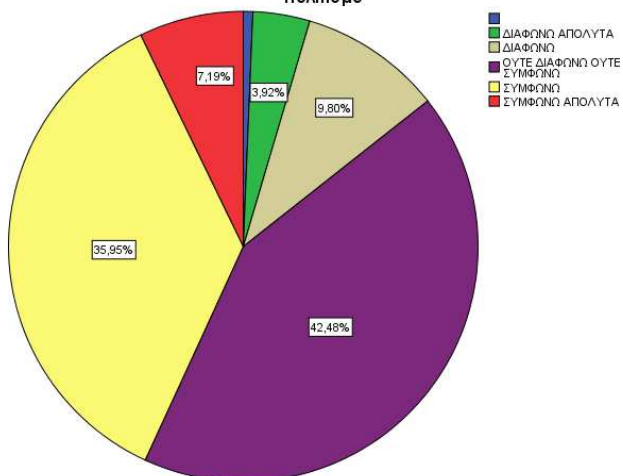
Γράφημα 17

Γενικά θα πρέπει να δοθούν ευκαιρίες στους μετανάστες που ζουν και εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα να αποκτήσουν ίσα πολιτικά δικαιώματα με τους Έλληνες

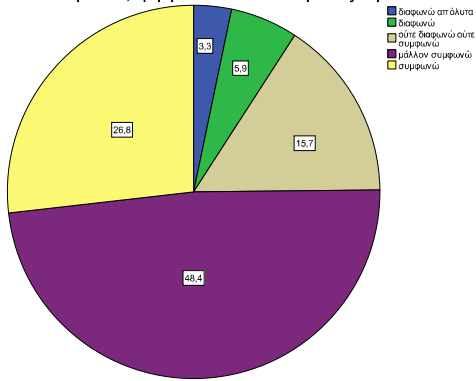
Γράφημα 18

Οι μετανάστες βελτώνουν την ελληνική κοινωνία φέρνοντας νέες ιδέες και πολιτισμό

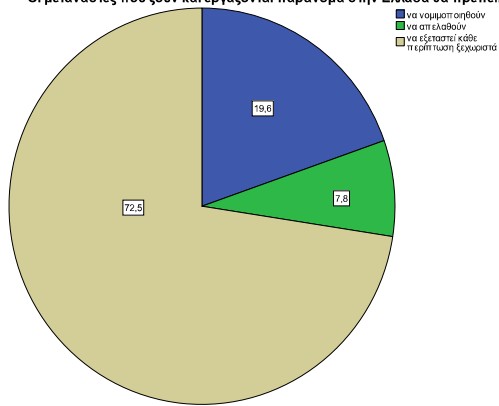
Γράφημα 19

Το κράτος θα πρέπει να δώσει την ευκαιρία στους μετανάστες να διατηρήσουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό τους στην Ελλάδα

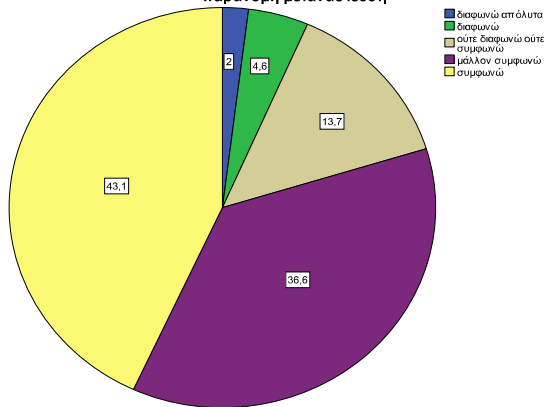
Γράφημα 20

Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται παράνομα στην Ελλάδα θα πρέπει:

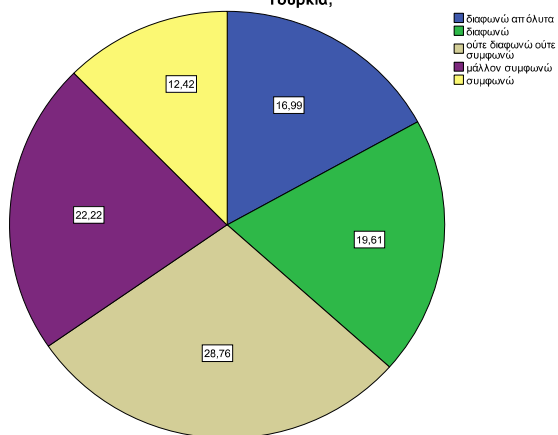
Γράφημα 21

Η Ελλάδα πρέπει να πάρει πιο αποτελεσματικά μέτρα για να αποτρέψει την παράνομη μετανάστευση

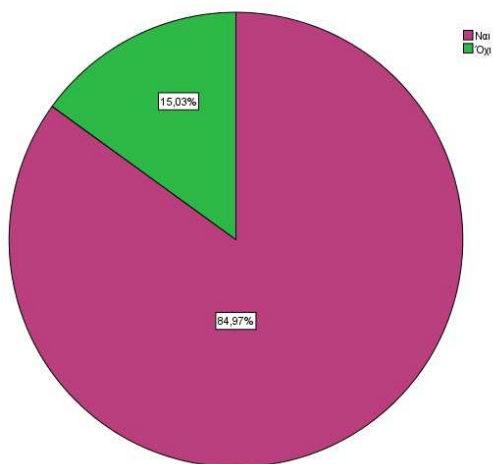
Γράφημα 22

Τι γνώμη έχετε για τη δημιουργία "φράξης" στα σύνορα της Ελλάδας με την Τουρκία;

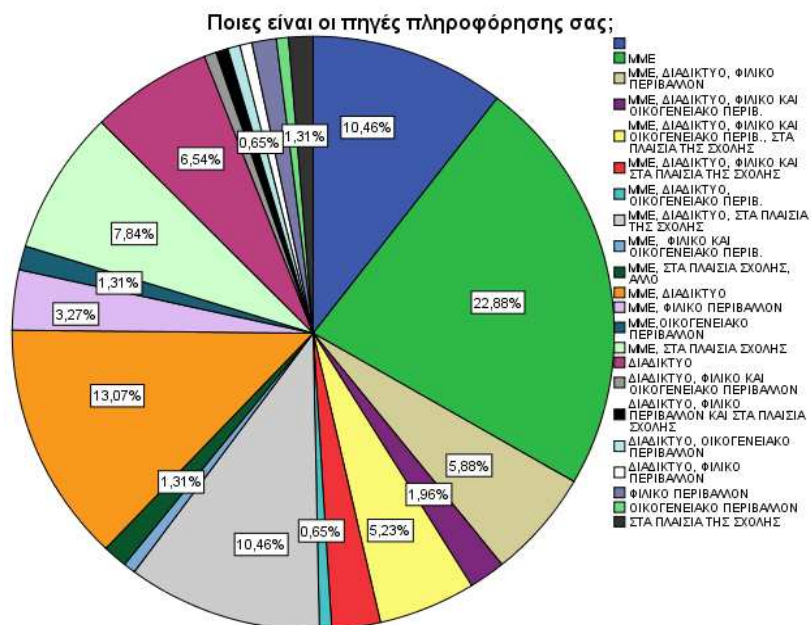

Γράφημα 23

Ενημερώνεστε για θέματα που αφορούν στους μετανάστες;

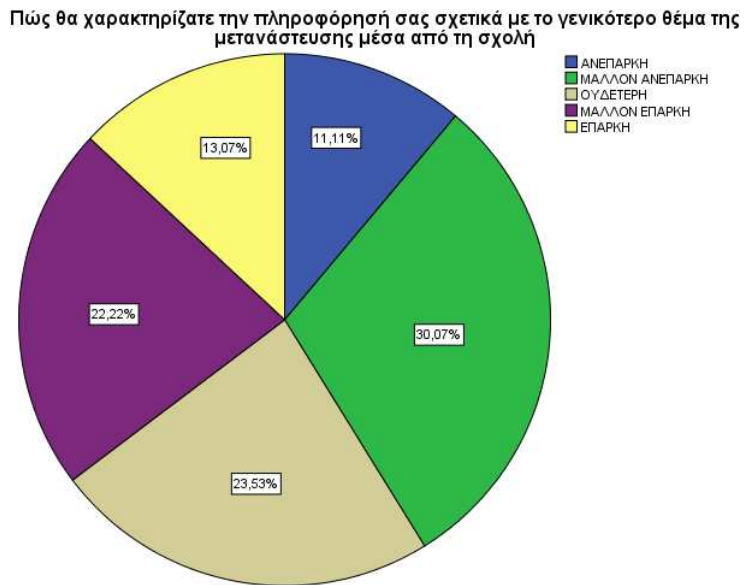

Γράφημα 24

Γ

Γράφημα 25

Γράφημα 26

Θα επιθυμούσατε να διδάσκατε περισσότερο για θέματα σχετικά με τη μετανάστευση μέσα από τη σχολή; (επιπλέον μαθήματα, σεμινάρια, κλπ)

